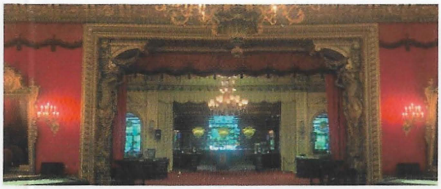

Bilgehan Uçak

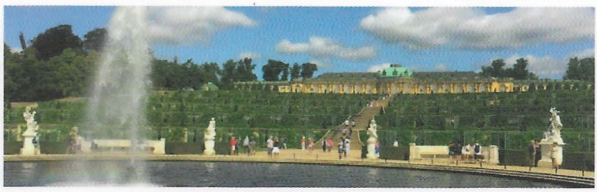

Yoldan

Gelen

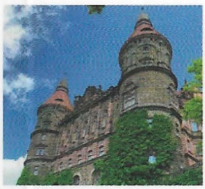
Çok

Konuşur

Polonya, Almanya, Çekya, Slovakya ve Ukrayna Seyahatnameleri

ALFA | GÜNCEL

4527 | ALFA | GÜNCEL | 190

YOLDAN GELEN ÇOK KONUŞUR

BİLGEHAN UÇAK (1989)

İstanbul, Kadıköy'de doğdu. Çok çeşitli gazete ve dergide yazılar yazdı. Yüksek lisansını Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler programında yaptı. Söyleşilerinin derlendiği ilk kitabı *Futbol mu? Yok daha neler!* 2012'de çıktı. Reşat Nuri Güntekin'in eserlerindeki siyasi görüşleri incelediği ikinci kitabı *Operada Mücella Suzan* ise 2019'da Everest Yayınları tarafından yayımlandı. İlk romanı *Akşamlar Artık Serin*, Kasım 2020'de, ikinci romanı *Biraz Ses Olsun* ise Ocak 2021'de yine Everest Yayınları tarafından yayımlandı.

Yoldan Gelen Çok Konuşur
© 2022, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-625-449-834-3
1. Basım: Ağustos 2023

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Bilgehan Uçak

Yoldan Gelen Çok Konuşur

Polonya, Almanya, Çekya, Slovakya ve Ukrayna Seyahatnameleri

ALFA

Önsöz

Sanırım bir gezi kitabı yazmak, aklıma ilkin Vietnam'a gittikten sonra geldi. Ama önce biraz "şans" kısmına değinmek istiyorum, gezi yazılarına sonra geleceğim.

Ailem turizmcidir, dedem de pilottu, o yüzden bir yere gitmek doğduğum andan beri hayatımın içinde oldu. Sürekli valiz hazırlanır, birileri bir yere gider, sonra döner, hediye getirir, çeşitli olaylar anlatırdı.

İlkokuldan itibaren temmuz aylarını İngiltere'de geçirdim. Çok küçük yaştan itibaren tek başıma uçağa binmeye, farklı bir şehre gitmeye, harita okumaya falan başlamıştım. Her yaz gittiğim yaz okullarında mutlaka bir Londra gezisi düzenlenirdi. Dolayısıyla, pek bir şey anlamasam da on-on iki yaşındayken artık Big Ben'i görmekten sıkılır olmuştum. Hatta liseye geldiğimde, Londra ya da Brighton sokaklarında gözüm kapalı dolaşabilirdim. Sanırım bu dü-

zenli gidişlerden ötürü sonrasında en az gittiğim ve merak ettiğim ülke İngiltere oldu –hiç gitmediğim İskoçya'yı ve İrlanda'yı hariç tutuyorum.

Tofaş'ın altyapısında basketbol oynadığım için yurtdışındaki çeşitli turnuva ve kamplara da katılmıştım. Üniversiteyle birlikte arkadaşlarımla gitmeye başladım. Para biriktirip, bulup buluşturup soluğu bir yerlerde alıyorduk. Herkesin görmeyi arzu ettiği belli başlı yerlere gitmemeye en başta karar vermiştik; böylece Riga, Tampere, Budva gibi şehirlere yolumuzu düşürdük.

Zaman içinde İngiltere'yi unuttuğumu fark ettim. Hafızamı zorluyor ama eskiden her yerini bildiğim Oxford Caddesinden Piccadilly'ye nasıl çıkacağımı bulamıyordum. Dahası, bunun gibi birçok yer de tamamen hafızamdan silindi. Seneler sonra Londra'ya yeniden gittiğimde sanki bu şehre ilk kez gelmiş gibiydim.

Eğer yazmazsanız, bir süre sonra gittiğiniz yer hafızanızdan siliniyor, sanki hiç gitmemiş gibi oluyorsunuz. Oysa birçok şey yaşıyorsunuz buralarda. En önemlileri hariç her şeyi unutuyorsunuz. Dahası, gittikçe benzer yerleri birbirine karıştırmaya başlıyorsunuz: Şuna benzer bir yokuşu ben nerede çıkmıştım, Roma'da mıydı yoksa Atina'da mı?...

İşte böyle böyle ilk kitabımın telifinin tamamıyla Vietnam'a uçak bileti aldım. Malezya Havayolları'yla hayli uzun bir yolculuktu bu: İstanbul-Kuala Lumpur-Ho Chi Minh-Hanoi-Ho Chi Minh-İstanbul. Ama Avrupa dışındaki ilk seyahatimdi ve gördüklerimden çok etkilenmiştim.

On sene boyunca her yaz gittiğim Londra'yı unuttuğuma göre Vietnam'ı da unutacaktım muhtemelen. Unutmak, kaçınılmaz son. Ama buna izin veremezdim, böylece gezi yazıları yazmaya başladım. O dönemlerde yazdığım internet sitesinde ilk yazıları yayınladım. Daha sonraları, geriye dönerek, diğer şehirlere dair de yazmaya başladım. Ama bu yazdıklarım hep izlenim ve yeme-içme üstüneydi, açıkçası biraz da çocukça geliyor şimdi bana. Nasıl bir kitabı yirmi yaşında okumakla kırk yaşında okumak farklıysa, şehirleri gezmek de öyle. Korona salgını uzun zamandır aklımda olan bir işi yapmama olanak sağladı: Oturup bütün gezi yazılarını yeniden yazmak.

2010'ların başında, turizmciliğe başladığım için gezi yönünde bahtım iyice açılmıştı. Çeşitli grupların başında kendimi Avrupa'nın farklı şehirlerinde bulmuştum ve bunları daha dikkatli ve notlar alarak gezmiştim.

İş öyle bir hale gelmişti ki, gezerken rehberin sözlerini motamot tutmaya başladığım oldu. Haritalar topladım, fişleri ve kimi önemli gördüğüm broşürleri bile atmayıp sakladım. Gezi yazılarımdan bazıları yayımlanmıştı ama onları "hammadde" kabul ettim – unutmamamı sağlamışlardı. Yayımlamadığım, yazıp biriktirdiklerim de vardı. Son dönemdekiler hariç hepsini yeniden yazmaya koyuldum.

Şu kadar ülkeye gittim demek benim için manasız. Türkiye'den örnek vereyim; sadece Antalya'ya veya İstanbul'a ya da Bayburt'a gidince Türkiye'ye gitmiş mi sayılırsın? Ben gidilen ülkelerin "sayılabilir" olduğunu düşünmüyorum.

Ama bir çerçeve çizmek de şart, o yüzden yazıları şehir-şehir yazdım. Kimi şehirler bir yazı tuttu, kimileri dört-beş... Hiç yazmadığım dört-beş ülkeden biri Çekya'ydı. Bu kitapta Çekya'da gördüğüm şehirleri de anlatmaya çalıştım.

Gittiğim ülkeleri, daha doğrusu şehirleri, tek tek yazınca ortaya kabarık bir liste çıktı: otuz dört ülke, yüz küsur şehir. Bu da bir kitabın hacmini fersah fersah aşmak demekti. Ama Lovćen'de Karadağ'ın Habsburglu prensiyle tanışmış, Verona'daki arenada konser sonrasında Charles Aznavour'la şampanya içmiştim. Bunları anlatmadan geçmek istemedim, ama şehirleri de anlayabildiğim kadarıyla anlatmak istiyordum, kendimi kısıtlamak yerine kitabı ciltlere ayırmaya karar verdim.

İlk cilt, en önemlisi. Hemen herkes "Akdeniz"le başlamam gerektiğini söyledi ama ben onu sonraki ciltlere bıraktım. "Balkanlar", "İskandinavya", "ABD, Vietnam ve Gerikalanlar" düşündüğüm diğer ciltler. Bu ilk ciltte beş ülke yer alıyor: Polonya, Almanya, Ukrayna, Çekya ve Slovakya. Bu tercihi yapmamdaki sebep, yararlandığım diğer seyahatnamelerin anlattığım şehirlere nedense hiç değinmemiş olması. Košice, Olomouc, Gdańsk, Toruń... Şayet gözden kaçırdığım bir kitap yoksa ilk kez bir seyahatnamede anlatılıyorlar.

Seyahatnamelere de kısaca değineyim. Bu kitabı yazarken Türkçe seyahatnamelerin bulabildiğim hepsini okudum. Yazıların içinde alıntı yaptığım farklı kaynakları olabildiğince göstermeye çalıştım ama okuduğum her şeyden burada bir parça olduğu için hepsini verebilmem mümkün

olmadı. Sadece okuduklarım da değil tabii, şehirleri rehberlerden de dinledim, orada çalışan hocalarımla, arkadaşlarımla görüştüm. Filmler var, edebiyat var, birçok şey var... Bunlar da gittiğiniz şehirle olan ilişkinizi çoğu zaman daha gitmeden şekillendiriyor.

Son olarak, yazmaya başlarken benim de hissettiğim ama okudukça herkesin ortak sorunundan bahsedeyim. En nihayetinde ben bir rehber değilim ve gittiğim şehirlere bir rehber gözüyle bakmıyorum. Sözü Çetin Altan'a bırakayım:

"Şimdi düşünüyorum; bu kitapta İsveç'i, oralara gitmiş bir yazarın kişisel açısından çalakalem mi anlatmalı; yoksa uzunca bir araştırmanın incelemeleri içinde mi sunmalı? Birincisinde edebiyatın çekici rahatlığı, ikincisinde teknik bilgilerin itici ciddiyeti var. Birincisini aşmamak İsveç'e, ikincisine takılıp kalmak da okuyucuya ihanet olacak gibi geliyor bana... (...) Onun için ikisini de birbirine karıştırıp, bir kokteyl yapmaya çalışacağız. Ne gerçek metodlu bir inceleme ne tasvirlerden ibaret bir albüm..."

Türkiye'de seyahatname yazan isimlerin neredeyse hiçbiri rehber olmadığı için benzer sorunları onlar da hissetmişler. Ama ben yer yer rehberliğe de soyunduğumu itiraf etmek zorundayım. Bütün seyahatnameler içinde *Başka Kentler, Başka Denizler* serisini ayrı bir yere koyuyorum. En çok yararlandığım o oldu. Öte yandan, seyahatname yazarlığı çok çorak bir alan Türkiye'de. Özellikle kadınlar açısından. Gidebilenler hep erkekler olmuş – bu konuyu

bir başka ciltte, yayımlanmasını umduğum İsveç bölümünde uzun uzun yazdım. Yeni nesli tabii ki hariç tutarak söylüyorum, seyahatname rafımda sadece iki kadın yazar var: Mîna Urgan ve Füruzan. Bunların da ne kadar seyahatname olduğu tartışılır ama.

Eskiden, kısa bir süre öncesine kadar, gezi yazarlığının artması için seyahat etmek gerekiyordu. Maddi imkânlar, aslında imkânsızlıklar yüzünden gezmek akla esince yapılabilir bir şey değildi. Bir kere ulaşım. İşte bir yere uçakla gitmek farklı; tren ya da vapurla gitmek farklı. Parasal sıkıntıları da katabiliriz buraya. Sonra özellikle yazarçizerlerimizin bir türlü kurtulamadığı şu "tahditli pasaport" belası var. Başkası gidiyor ama yazmak gibi bir düşüncesi yok, ama yazacak olanın gitmesine de biz izin vermiyoruz vs. Çetin Altan mesela, kitabını gelen davet üzerine "Hindistan'a gitmesini engelleyenlere" ithaf etmiş. Sadece o değil, misal Haldun Taner de bu durumdan mustarip.

Böylece elbirliğiyle seyahatname yazarlığı oraya gitmiş insanların gördüklerinden ibaret kalmış. Modern seyahatname yazarlığını Falih Rıfkı ile Ahmet Hâşim'den başlatabiliriz belki. Ama son yıllarda "gezginlerin sayısı" arttı. Artık kimse konak yaptırmıyor, o parayla bilet alıp bir yere gidiyor. Bayramda ailelerle sofra kurmak bile yavaş yavaş değişiyor, tatilciler aileleriyle zaman geçirmek yerine dünyayı gezmek için havaalanlarına doluşuyor.

Peki bu durumda çok sayıda yeni seyahatnamenin çıkması gerekmez miydi? Maddi imkânlar gelişti ama bu kez

de beklenenin üstünde gelişti. Artık herkes internet ortamında kendince "seyyah" oldu. Seyahatname yazarlığı video çekmeye evrildi. Bunun bir demokratikleşme olduğunu iddia etmek mümkün tabii ama standartlaşma tonlarca sorunu da beraberinde getiriyor.

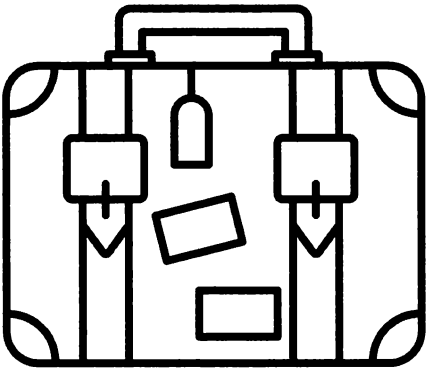
Marshall MacLuhan'ın "kabileleşme" dediği yerden devam edersek, matbaadan öncesi ve sonrası çok keskin bir ayrımdır. Matbaa, her alanda olduğu gibi gezi yazarlığının da var olabilmesini sağladı. Oysa bugün insanlar seyahatname okumak yerine o yerleri "eğlenceli videolar" aracılığıyla seyretmeyi tercih ediyor. Bu da yepyeni bir alan ortaya çıkardı: yeni dönemin ticari gezi videoculuğu. Belli başlı kuralları var; şu kadar dakika olacak, şu konular hiç olmayacak, şuralardan bahsedilecek. Üç-beş satırlık bir bilgiyle ve üç aşağı beş yukarı benzer sözlerle anlatılıyor her yer –anlatılabilmesi "demokratikleşme" kısmı, benzerlikler de getirdiği "sorunlar." Kontrol ve filtre olmaması sebebiyle hem yanlış bilgiler yayılıyor hem de bence dişe dokunur hiçbir şey bulunamıyor.

Kitabın hacmini göz önünde tutarak ülkeleri sınırladığımı söylemiştim ama önsözde alıp başımı gidiyorum. Biraz daha uzatırsam, işte hâlâ uzatıyorum, "Bu önsöz yerine başka bir ülke daha koyabilirdim" diye hayıflanmaya başlayacağım. İlk cildin önsözünde söyleyeceğim her şeyi söylemek istedim. Diğerlerinde böyle yapacağımı sanmıyorum.

Şehirler sürekli değişirken insan da hep yeni şeyler öğreniyor. Şayet yolum bu şehirlere yeniden düşer ve yeni

yazılar yazarsam sonraki ciltlerde gene bir hacim sorunuyla karşılaşa...

Amannn, bir yere giderken bu kadar çene çalınmaz. "Yoldan gelen çok konuşur," diyor Haldun Taner. Ben daha gitmeden başladım. En iyisi artık susayım.

POLONYA

Kent ve Tuz

Uçak Košice'ye –Kösice– indiyse de bir küçük kahvaltı yapacak vaktim var, istikamet Polonya. Aslında çok keyifli, yemyeşil bir dağ yolundan gidiliyor. Ama yeni havaalanı sağ olsun, artık sabah uçaklarına yetişebilmek için gece uyunamadığından pestil gibiyim, başımı dik tutabilecek gücüm yok, uyuyorum otobüsün arka koltuğunda.

UNESCO korumasındaki Wieliczka Tuz Madeni'ne gelince, beş saat sonra, kalkıyorum. Uykumu aldım sayılır, bekle beni maden!

Wieliczka madenine girmeden önce yerel rehber karşılayıp çeşitli bilgiler veriyor: "Madenin içinde 250 kilometre koridor, iki binden fazla odacık var. Her yer tuzdur."

Ahşap basamaklardan aşağı iniyoruz. Eskinin canlandırıldığı bir heykel karşılıyor bizi.

"Bakın bu silindir bloklar hep tuz. Neden tuz böyle silindir bloklarla çıkarılıyor? Taşımak daha kolay olsun diye. Ağırlığı iki tona kadar çıkabilir. Sonrasında değirmen taşında öğütülüp kullanıma hazır."

Burada eskiden bir göl varmış, o kurumuş, maden de böyle oluşmuş. Madenciler, balık ve deniz canlıları fosili bulmuşlar. Yedi buçuk kilometreküplük bir alanı doldura-

cak kadar tuz elde edilmiş. Madende bakteri yaşamadığı için ahşaplar çürümüyormuş.

Tuzdan yapılan ilk büyük heykel: Kopernik.

"Macar Prensesi Kunegunda, Polonya Prensi Yaroslav'la evlenir. Prenses çeyiz olarak tuz madeni alır ve prensin verdiği nikâh yüzüğünü maden ocağına atar. Burası benim, demenin bir şekli. Wieliczka'ya geldiğinde ne olmuş? Macaristan'da attığı yüzüğü madenciler çıkarmış! Polonya'da efsaneler çoktur, hele madende!"

Üç yüz seksen sene önce yapılmış destek yapılarının taşlaştığını görüyorum yürürken. Metan gazını ortaçağda madenciler sıkıştırıp patlatırmış, bunun bir simülasyonunu izliyoruz. Tamamen saf tuz şeffafmış, ışıklandırmışlar. Koyu füme rengindeki duvarda minimini bir sunak gibi görünüyor.

"Duvarlar yüzde 88 civarında tuzdur, ama değirmende öğütüldükten sonra kullanıma hazırdır."

Sekiz atın –madende doğup madende ölen, gün ışığını görmeden çalışan– çevirdiği bir makara sistemiyle tuz blokları aşağı ve yukarı taşınıyormuş. Bunun da heykeli var.

Atlı heykelin olduğu salonda ikinci heykel: Kazimierz.

Daha da aşağı iniyoruz, doksan metreye, ikinci kat. Cüce heykelleri sağda. Madencilerin en büyük sorunu içme suyu. Su, 1600'lerden bir tulumba sistemiyle getiriliyor. Kahverengi, müthiş tuzlu bir su, hâlâ akıyor.

Madenin içine birçok küçük şapel inşa etmişler. Gördüklerimden ilki 1800'lerden. Ahşap heykeller 300 yıllık, tuz olanlar ise 500'müş.

Sonra akıl almaz bir yere geliyoruz. Maden içinde ışıl ışıl müthiş bir tuz kilisesi, haç biçiminde yerleştirilmiş avizeler... Tuzdan tablolar, heykeller...

Üçüncü kata, 135 metreye inmeden Papa Jean Paul'ün heykelini görüyorum. "Polonyalı Papa" bir halk kahramanı. Ama korkunç bir sol düşmanıydı, doğum kontrolü,

boşanma gibi konularda oldukça tutucu bir tavır benimsemişti.

Heykele bakarken aklıma Polonyalı Papa hakkındaki bir fıkra geliyor:

"Papa, meleklere yalvarıyor, Tanrı'yla 'direkt' görüşme istiyor. 'Ben onun burada temsilcisiyim, görüşmeden nasıl yapabilirim?' diyor. Sonunda Tanrı razı oluyor, 'Tamam, sorsun,' diyor. Papa, 'Baba, Katoliklik'te doğum kontrolü olacak mı?' diye soruyor. 'Senin sağlığında olmayacak, evladım!' diye mutantan bir ses geliyor semadan. Ama Papa, Tanrı'yı bulmuş, bırakmıyor, 'Bir sorum daha var,' diye yalvarıyor. 'Peki, neymiş?' 'Katolik Kilisesi'nde papazlar evlenecek mi?' 'Senin sağlığında evlenmeyecek, evladım.' Papa yalvar yakar, 'Bir soru daha! Bu son,' diyor. 'Yemin ederim, bu son!' 'Peki, neymiş?' 'Polonyalı bir papa daha olacak mı?' Mutantan ses cevap veriyor: 'Benim sağlığımda hayır, evladım!'"

Hiçbir Şey Söyleme

Tren yaklaştıkça raydan duyulan sesler çoğalıyor. Nazi subayı, yanında birkaç yaveri, jilet ütüsünde üniforması, yaklaşan treni bekliyor.

Tren görülüyor, bir dakikadan az bir süre içinde duracak. Belki Peşte treni, belki Selanik, belki Oslo, belki Varşova.

Tren nihayet duruyor. Vagonların kapıları kilitli. Subay, emirerlerine kilitleri açmalarını buyuruyor.

"Heil Hitler!"

Kilitler açılıyor, ölüler ve diriler, birlikte iniyorlar. Yaşayanlar, hayatta kalanlar, ölülerini alarak treni terk ediyor.

Subay, bir heykel gibi dimdik, inenlerin sıraya sokulmasını bekliyor. Sıraya sokulan kalabalığın gözünde git gide büyüyen korkuya aldırmıyor subay. Eliyle sağa ya da sola diye işaret ediyor. Zayıf olanları sağa gönderiyor; çocuklu kadınları, hamileleri, yaşlıları, engellileri, çalışacak gücü olmayanları. Bedeni daha güçlü olanlar soldan. Sağdan gidenlere, özellikle de kadın ve çocuklara eşlik eden bir başka görevli.

"Uzun yoldan geldiniz, isterseniz önce yıkanın."

Çocuklar korku dolu gözlerle annelerine sığınmış, banyolara doğru yürüyorlar. İçeride hiç pencere yok, kimsenin

dikkatini çekmiyor. Dışkı kokulu, kapıları kilitli, yiyeceğin ve suyun olmadığı yolculuktan az önce kurtulan insanlar yıkanmaya gidiyorlar. Kıyafetler çıkıyor.

Dışarıda kilitlenen kapı sesleri. Subay başıyla onay veriyor. Bir başka memur, yıkanmayı bekleyenlerin üstüne Zyklon B salınımını başlatıyor.

Yirmi dakika içinde herkes ölüyor.

Görev dağılımı kusursuz: Ölüleri toplayanlar, bedenleri yakanlar, külleri gömenler, yanmayan kemikleri çekiçle un ufak edenler... Herkes işinin başında.

Ölüme gönderilmeyenler sabah karanlığında uyandırılıyor, yemek hak getire, önce sayım sonra iş, bir avuç çorbaya muhtaç, çalışmaya götürülüyorlar.

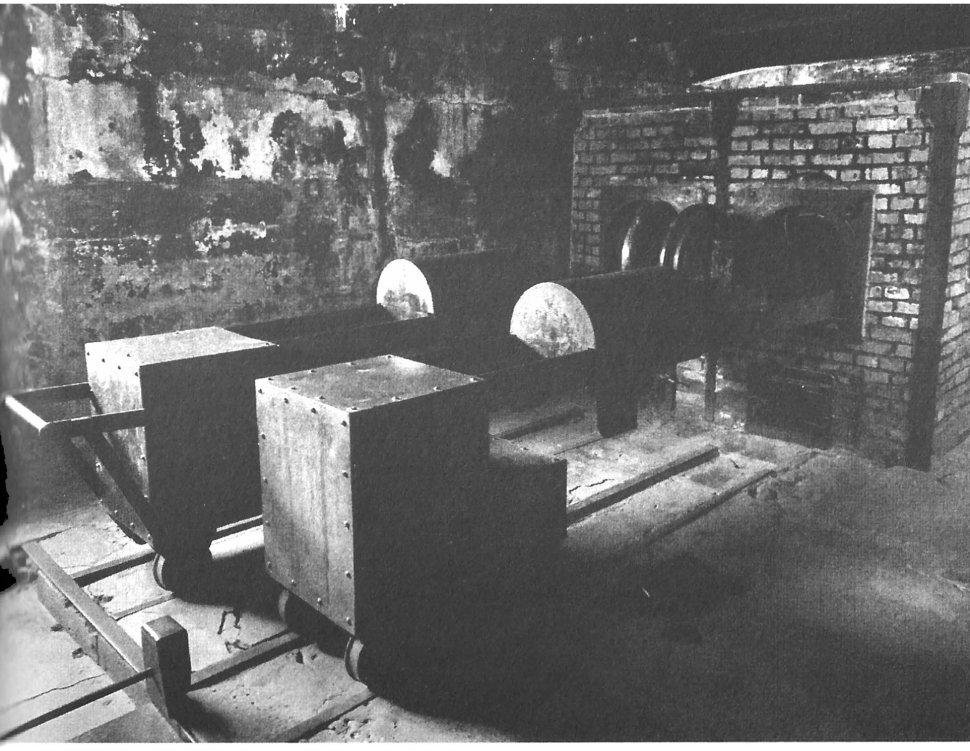
Auschwitz'de barakaları geziyorum.

Ölüler, işkenceler, infaz emirleri, çığlıklar üstüme üstüme geliyor. Dümdüz bir arazi, kapıda "Çalışmak, özgürleştirir" yazıyor. Yaklaşık bir buçuk milyon insanın çığlığı, yakarışı yürüdükçe kulaklarımda.

Kapıdan girince dümdüz yürüyor, şimdi müze haline getirilmiş olan bloklara giriyorum. 4 numaralı blok sarsalıyor beni. Sadece fotoğraflar var oysa, gelenler, ayrılanlar, ölenler, öldürülenler, açık havada yakılanlar, bütün aşamalar tek tek. Yeni bir bloğa giriyorum. Yanlarına yirmi kilo eşya alma hakkı varmış buraya getirilenlerin. O eşyalar hiçbir zaman verilmemiş tabii.

Şimdi hepsi üstüme yığılıyor.

Protez bacaklar, örgü saçlar, dişi kırık taraklar, gözlükler, rengi solmuş kırık kap kacak, bağcıksız yırtık ayakka-

bılar, isimli valizler, çocuk tulumları... Geri dönüp kadın saçlarına bakıyorum. Onlarca, yüzlerce, binlerce, yüz binlerce kesilmiş örgü. İki ton saçtan bir camekân ayırıyor beni. Bir başka bölümde dokunmuş bir kilim; evet, saçtan, kadın saçlarından.

Boğulacak gibi oluyorum, kaçsam, sonsuza kadar koşsam-koşsam...

Bu kez fotoğraflar başlıyor.

Ölüler bana bakıyor, öldürülenler, ölmesi beklenenler, Mengele'nin bedeninde oyun oynadıkları...

Ayakkabıcı Andrzej Domagała, öğretmen Stanisław Kowalski, çiftçi Marian Kłysiak, marangoz Ignacy Wysoczyński, çilingir Andrzej Nagórny, boyacı Tadeusz Burza,

mürettip Józef Michalski, itfaiyeci Kazimierz Głowacki, mühendis Eugeniusz Matula, şoför Bolesław Macheta...

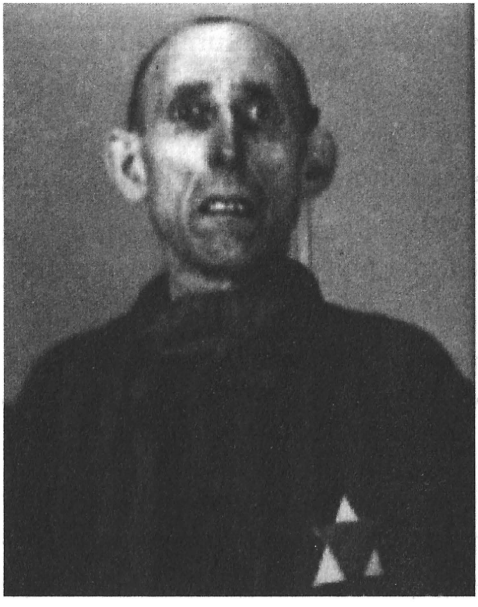
Milyonlarca ölü göz bana bakıyor. Sonra, neden bilmem, gözüm ayakkabıcı Abraham Feiler'e mıhlanıyor. Bay Feiler, hepsinden farklı bakmış kameraya. Düz duramamış, başı hafif sola dönük, yüzünde dehşet, yüzünde Azrail'le karşılaşmış bir insanın o anki ifadesi.

Azrail fotoğrafını çekmiş.

Polonya Yahudisi Feiler, 29 Mayıs 1884'te doğmuş, 24 Şubat 1942'de Auschwitz'e getirilmiş, üç gün içinde öldürülmüş.

Kimdiniz Bay Feiler?

Dakikalardır sizin fotoğrafınıza bakıyorum.

Bay Feiler, kampta en çabuk öldürülenlerden biri siz olmalısınız.

Ne zaman çekildi fotoğraf? Geldiğinizde mi, ölüme gitmeden evvel mi?

Üç gün kalmışsınız burada, 72 saat, ama ben o bir milyon insanı bıraktım, size, yüzünüzdeki dehşete bakıyorum. Örgü örgü kadın saçları ve sizin bakışınız Bay Feiler, aklımdan çıkmıyor bir türlü, delireceğim burada.

Kendimi o bloktan dışarı atıp 10 ve 11 numaralı bloklara yürüyorum. Nazi muhafızları işkence yapıyormuş burada, alt katta; izbe bodrum, hücreler, karanlık hücreler, sadece ayakta durabileceğiniz hücreler.

Bay Feiler, artık sizinle birlikte geziyoruz efendim, yanımda siz, dehşet içindesiniz, hayır, ben siz oldum, dehşet içinde olan benim, bakışlarımız aynı.

Hücreler ışıksız, hücreler havasız.

Bu iki blok bir avluya açılıyor: ölüm duvarı, darağaçları... Bir kaçış planı yapılmış ama yapan muvaffak olamamış, ibretiâlem için on kişiyi açlık içinde kıvrandırarak öldürmeye karar vermişler.

"Sen, sen, sen, sen..."

Biri titremeye başlamış. Maximilian Kolbe adlı rahip öne atmış kendini.

"O korkuyor. Onu bırakın, beni öldürün."

Naziler kabul etmiş. Maximilian Kolbe, sadece ölenlerin çıkabildiği hücreye atılmış. On ikinci gün ölmeyerek Nazilerin asabını delik deşik eden Maximilian Kolbe'yi hücresinden çıkarmışlar. İğneyle zehir zerketmişler vücuduna.

Bay Feiler, siz gelmeden altı ay önce olmuş bu olay: 14 Ağustos 1941.

Bu olayı duydunuz mu bilmeme imkân yok ama hissettiğinizi biliyorum. Darağaçları görüyorum, darağaçlarının yanından geçiyorum. Debelenen nefessiz bacaklar, izleyen gözler, jilet ütülü üniformalarında subaylar...

Fırınlardan birinin önündeyim, içine giriyorum, sessizlik.

Bay Feiler!

Auschwitz komutanı Rudolf Höss yakalanıp burada idam edilmiş. Korunaklı evi, toplama kampı ve fırının kesişim noktasına darağacı kurulmuş.

Bay Feiler, belki inanmayacaksınız ama size o korkunç acıları yaşatanların, o katillerin hiçbirinin adı anılmıyor artık.

Birazdan buradan çıkıp Birkenau'ya gideceğim. Bacaklarım beni taşımıyor, bir kadeh içki içeceğim. Maximilian Kolbe'ye, bana bakan milyonlarca göze, çocuklara, saçları kesilen kadınlara, çocukları ellerinden alınan annelere, gaz odalarında zehirlenenlere kadeh kaldıracağım.

"Bay Feiler, sizin ve aynı kaderi paylaştığınız milyonlarca insanın aziz hatırasına..."

Tıpkı sizin gibi bakıyorum.

Sizin gözlerinizle, onların dünyasına.

Yemek ve Sanat

Murat Belge'nin yediğini ye, içtiğini iç. Kraków'a gelmeden *Başka Kentler, Başka Denizler*'in dördüncü cildini karıştırıyor, çeşitli notlar alıyorum: "Polonya'da 'bir şeyler içmek' demek, benim için 'Żubrówka' dedikleri votkayı içmek. Buraların sanırım o adda bir otu var. Onunla tatlandırıyorlar votkayı, şişenin içinde o ottan bir sap duruyor."

Varşova'dan Kraków'a geldiği akşam da votkasını göklere çıkarıyor: "İbis'te iş yok, ama elden ne gelir. Neyse, Żubrówka, her yerde Żubrówka." Böyle övülünce benim için Polonya hudutlarına girmek "vaat edilmiş" votkayı içmekle aynı manaya geldi. Otele ulaşır ulaşmaz, daha odaya çıkmadan, restoran bölümüne gidip bir Żubrówka ısmarladım.

Görevli kadın, küçük votka bardağı ile şişeyi önüme bırakıp yaptığı işi yapmaya devam etti. "*Bison grass*" dedikleri ot, "bizon otu," votkanın rengini hafif sarıya çaldırmış. Bu votkayı elma suyu, dilim limon ve buzla içmek gerekiyormuş aslında, ama ben de –buradaki "de" Murat Belge'nin de öyle içmeyi tercih ettiğini yazmış olmasından geliyor– kokteyl yerine sek içtim.

Seyahatnamede bir de lokanta önerisinde bulunmuş: "Öğle yemeğine Gertrudy üstünde Pod Baranem'e gittim.

Şömine falan yanan, çeşitli odaları, salonları olan, iyi bir lokanta. Galiba gene av eti yedim."

Żubrówka'yı yenileyip resepsiyona taksi çağırmalarını söyledim. Gelen taksiye de gitmek istediğim yeri: "Gertrudy üstündeki Pod Baranem adlı lokanta." Taksici sokağı da, lokantayı da biliyor, Kraków'a geleli tuz madenini saymazsak yirmi dakika anca olmuştur, Pod Baranem'e geldim bile. Lokantanın girişinde bir kadın karşıladı beni.

"Hayır, rezervasyonum yok. Evet, tek kişiyim. Sigara içmiyorum."

Bir salon geçtik, bir küçük oda, lokantanın en sonundaki üç masalık küçücük odada benim masam. Mevsim ağustos, şömine falan yanmıyor. Menüyü incelerken bir Żubrówka daha...

Ne istediğimi soran kadına, gazeteci olduğumu ve beni gerçek bir Polonyalı gibi düşünmesini söylüyorum: "Siz önerin." Böyle durumlarda gazetecilik hak ettiğinizden fazla bir ilgi görmenizi sağlayabiliyor. Dana işkembe çorbası, bayır turpu soslu geyik ciğeri, bir de lahana yapraklarına sarılmış et söyledim, etin yanında fırında pişmiş patates ile pancar püresi de gelecek. Ama ciğerle birlikte Żubrówka olmazmış, kırmızı Polonya şarabı içmeliymişim. Beni şaraba döndüren kadın, buranın sahibinin kızıymış, "elma ve soğanla pişmiş yağ" ikramında bulundu – yaşasın gazetecilik!

Çorbaya rende peynir ilave ediyorsunuz, içinde rende havuç, tane karabiber, turp falan da var, lezzetli bir şey. Zaten burada yiyip içtiğim her şey lezzetliydi.

Bir yudum da şarap...

Lokantanın duvarlarında çeşitli tablolar görüyorum, pek beğendiğimi söyleyemeyeceğim ama ilgimi çekiyor. "Bu resimlerin hepsi," diyor kadın, "Edward Dwurnik'in. Şef, en büyük Dwurnik koleksiyonerlerinden biri." Şef dediği sanırım buranın sahibi olan babası. Dwurnik'in adını hiç duymadığımı anlayınca beni sigara içilen salona götürüyor. Bir kadının portresini yapmış. Mavi dik saçlar, *Uzay Yolu*'ndaki Spak'ın kulaklarının aynısının sarısı, kulaklarda birer kiraz, rujlu dudaklar...

"Wisława Szymborska'yı biliyor olmalısınız. Polonya'nın en büyük şairlerinden biriydi. 1996'da Nobel'i kazandı..."

Szymborska'yı bilmediğimi, şiir çevirmenin başlı başına çok güç bir iş olduğunu ama mutlaka çok iyi bir şair olduğunu söylüyorum. Szymborska'nın portresini de Dwurnik yapmış, zaten buradaki resimlerin hepsi orijinal Dwurnik. Ama Wisława Szymborska'nın bu lokantayla bir bağı daha varmış.

"Szymborska müdavimlerdendi. Hatta onun istediği şekilde yaptığımız 'beef stroganof'a menüde 'Szymborska usulü' dedik."

Ertesi gün Pod Baranem'e yeniden gelip balık çorbası ile "beef stroganof" yedim – tabii Żubrówka eşliğinde. Dwurnik'in resimlerine tek tek baktım. İyi yemek yerken çağdaş Polonya sanatından bir kesit karşımda.

Nazdrovya!

Efsaneleriyle Kraków

Şehir meydanlarına kurulan açık hava pazarlarını çok severim. Sokak yemekleri, incik boncuk, yöresel ürünler... Pek alışveriş kültürüm yoktur ama ne satılıyor, yöresel dediği neye benziyor diye merak ettiğimden saatler sürer derme çatma dükkâncıkları dolaşmam.

Kraków'da, rynek'te –meydanda– pişen yemek kokusunu alınca içim içime sığmadı. Eti, tavuğu döne döne pişiyor, bir yanda mantarlar, patatesler, öte yanda plastik bardaklara fıçıdan bira dolduranlar.

Meydan hayli büyük bir kare. Meydanın ortasında neredeyse bir futbol sahası büyüklüğünde bir kapalıçarşı var, "kumaşçılar çarşısı" diye geçiyor, ama kumaşçı falan kalmamış tabii, magnet başta olmak üzere turiste işe yaramaz hediyelik eşyalar satan sağlı sollu dükkânlar yer alıyor.

Rynek'te ayrıca bir büyük kule, bir küçük kilise, Mickiewicz heykeli de var, ama hâlâ çok geniş, çok ferah.

Kuzeydoğu köşesindeki Mariacki'den başlayalım çünkü bu meydanın en etkileyici yapısı, kilisesi o. Tuğla ve beyaz kireçtaşından yapılma Kościół Mariacki'nin kuleleri dikkat çekici. Hayli yüksek olmaları bir yana aynı değiller! İki kardeş kuleleri yapmaya girişmişler ama abi, kardeşin-

den aceleciymiş. Kuleyi yükseldikçe inceltiyormuş. Kardeş, ayağı daha yere basan bir karakterde olmalı ki iyi ama yavaş yapmaya devam etmiş kulesini. Abi bakmış onun kulesi daha güzel oluyor, çözümü kardeşini bıçaklayarak öldürmekte bulmuş. Ama dayanamayıp kendini de kulesinden aşağı atmış.

Kuzeydoğudan başladım anlatmaya ama aslında güneybatıdayım, bakarak anlatıyorum, aramızda kumaşçılar çarşısı. Önümde bir kule var, hikâyesi hayli ilginç. 1300'den kalma kule, belediye binasından geriye kalan tek parça. Ama parça da parça hani, tek katlı belediye binasının yerinde yeller eserken devasa kule olanca haşmetiyle yükseliyor. Bu kulenin önünde iki aslan heykeli var. Eğer iffeti yerinde, hanım hanım bir kız bu aslanlardan birinin üstüne oturursa taş heykel kükrermiş. Ben, anlaşılır sebeplerden ötürü, deneyeni görmedim. Kulede, aslanlardan biraz uzakta, kesilmiş bir kafa heykeli bulunuyor yerde. Başka bir şey olmasından korktuğum için ben bu kafayı Mariacki'deki olayla –kardeşin kafası– birleştirdim. Cinayet aleti bıçak ise kumaşçılar çarşısının kapısında asılı.

Kulenin arkasında sanki başka bir yerden rynek'e düşmüş gibi görünen küçük Św. Wojciecha Kilisesi var. Siyah kuğu gibi bir kilise, küçük, kambur, sevimli ve iddiasız.

Artık meydandan çıkıp anacadde boyunca yürüyerek Barbakan'a gelelim. Barbakan, ortaçağdan kalan tuğladan yapılma gotik bir kapı. Kuleleri ve girişiyle insanı bir an için ortaçağa taşıyan Barbakan, savunma amaçlı inşa edilmiş.

Benim en büyük talihsizliğim bu kapıyı geçip esas şehre girdikten sonra oldu çünkü Leonardo'nun *Erminli Kadın* resmi gibi birçok sanat eserini barındıran Czartoryski Müzesi'nde tadilat yapılmaya başlanmış!

Dönüp Juliusz Słowacki tiyatro binasını bir piyes izler gibi hayranlıkla izledim. Sonra Floriańska'yı takip ederek rynek'e geri geldim. Artık Kral Yolu denen Gertrudy'yi izleyerek Wavell'e gideceğim. Maria Magdalena Meydanı sağda, karşısında kiliseler... Bir arkada Fransisken Kilisesi, mimarı önemli: Wyspiański.

Kilisenin bitişiğinde "Polonya usulü herring" tabelası dikkatimi çekiyor. Herring, Amsterdam'da sokakta yenen çiğ bir balıktır. Benim mi ağzımın tadı yoktu, yoksa herring mi bir şeye benzemiyordu, bilemiyorum. Bir çatal alıp bıraktım.

Geldik yemyeşil şehrin alametifarikası Wawell'e. Bu kalenin de efsanesi bol. Şehre ismini veren Kral Krak yaptırmış Wawell'i. Efsaneye göre, kalenin inşa edildiği kayalıkta bir ejderha uyurmuş. Patırtı gürültü olunca derin uykusundan böyle uyandırılan her canlı gibi çok sinirlenmiş. Ne bulursa ayırt etmeksizin yemiş, içmiş, yakmış... Fakat zeki bir ayakkabıcı ejderhaya tuzak kurmuş. Bir koyun postunun içine kükürt ve tuz doldurmuş, ejderhanın önüne bırakmış. Ejderha koyun postunu da hiç düşünmeden mideye indirmiş ama peşi sıra müthiş bir susuzluk baş göstermiş, nihayetinde bunun üstesinden gelemeyerek çatlayarak ölmüş.

Katedral de burada, birçok ünlü Polonyalının mezarı da. Yoğun bir gezi programına tabiyim Polonya'da. Ama Kraków'da, enikonu güzel bu kentte daha uzun kalmak, sakince sokaklarını dolaşarak zaman geçirmek isterdim.

Dedikodulardan Dedikodulara
Ksiaz Sarayı

Rehber hanım, zümrüt yeşili kadife elbisesiyle Ksiaz Sarayı'nın girişinde bizi karşılayıp Hochberg Hanedanlığı hakkında bir fotoğraf albümü üstünden kısa bir bilgilendirme yapıyor.

"İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu saray Hochberg ailesine aitti. Hochberg ailesi denince XI. Jan Henryk akla gelir. Ama bizim için önemli olan XV. Jan Henryk. XV. Jan, ünü ve güzelliği dillere destan olan Daisy'yle evliydi. Üç çocukları oldu: XVII. Jan Henryk, Aleksander ve Bolko. Daisy adı geçtiği zaman bir yerde, baş döndürücü güzelliğinin yanında kendisi kadar meşhur kolyesi de gözümüzün önünde canlanır."

Daisy, yedi metrelik inci kolyesini boynundan hiç eksik etmezmiş.

"İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler buraya geldi. Bu sarayı karargâh yapmaya kalktı. Ailenin dört yüzyıl süren hâkimiyeti böylece sona erdi. Hochberg Hanedanı'nın gelir kaynağı kara paraydı. Kaçakçılık... Neyse, Daisy'ye dönelim. Daisy, Jan'ın sonu gelmez baskılarından bıkmış. Jan, Daisy'den ayrıldıktan sonra otuz yedi yaş küçük Klothilda'yla ikinci evliliğini yaptı."

Rehber, bütün aile üyelerinin birer fotoğrafını gösteriyor.

"Fakat Klothilda, Jan'la birlikteyken başka birine âşık oldu. Daisy çok korumalı bir hayat sürüyorken bu nasıl oldu? Şöyle ki: Klothilda yeni aşkını sarayın içinden buldu: Jan'ın oğlu Bolko! Klothilda, Jan'ı bırakıp Bolko'yla evlendi. Bolko, hanedana yaraşır bir geleneği sürdürerek oğluna kendi adını verdi. Klothilda ile Bolko'nun tek çocuğu, Bay Bolko, bugün Münih'te yaşamaktadır..."

Artık sarayı gezmeye başlayabiliriz.

"İnci kolyenin nerede olduğu hâlâ meçhul. Kimse bilmiyor. Hochberg Hanedanı Alman'dı. Ama Daisy'nin çocuklarından ikisi, Jan ile Aleksander, Britanya ve Polonya ordularına katılarak Hitler'e karşı savaştılar. Ailenin Hitler'in projeleriyle hiçbir alakası olmadı."

Gel de kaçakçının kralına saygı duyma!

Odaları, salonları gezmeye başlıyoruz. Yağlıboya tablolar, orijinal mobilya ve yemek takımları, tavan işlemeleri... Girdiğimiz ilk odalar misafirler içinmiş.

"Sarayda yaşayan beş kişi için dört yüz oda yaptırdılar. Mermerleri İtalya'dan getirtilen 327 şömineden bugün sadece 33'ünü görebiliyoruz. Neden? Naziler sadece değerli eşyaları, tabloları çalmakla yetinmedi, giderken şömineleri bile çaldılar!"

Müthiş bir debdebenin ortasında süsten geçilmeyen duvarları, çiçek ve müzik enstrümanlarıyla desenlenmiş tavanları, mitolojik sahnelerin fresklerini, İtalyan mermerlerinden şömineleri, avizeleri, duvar kâğıtlarının arasından parlayan aplikleri seyrediyorum.

"Her odanın farklı bir fonksiyonu var. Bekleme odası, karşılama odası, mesela şu anda 'Oryantal Oda'dayız, duvarlardaki motiflerden de anlaşılıyordur. Üç yüz hizmetli çalışıyordu sarayda ve yirmisi geceli gündüzlü olarak Daisy'nin emrine koşulmuştu. Daisy'nin sürekli gözetim altında olmaktan boğulduğu söylenir hep. En dıştaki kule ortaçağdan kalma. Hochbergler o kaleden bugünkü şatoya geçişi sağladılar. Evet, buraya Hitler geldi demiştim..."

Bir maketin başında, Hitler'in yapabildikleri, yapmayı düşündükleri...

"Hitler burayı ana karargâh yapmak istedi. Bir de gizli silah fabrikası planlanmıştı. Suçluları, mahkûmları, kamplarda süründürülenleri çalıştırmaya başladılar. Öleni bırakıp yenisini getiriyorlardı. Savaşın rengi değişince bu topraklardan kaçmak zorunda kaldılar. O zaman bile verdikleri yıkım çok büyük oldu. Dediğim gibi, şömineleri bile çalarak gittiler."

Sarayın üst katında replikalarından bir Da Vinci sergisi açılmış. Daisy sıklıkla üst katta ve terasta, bahçelerin içinde yaşarmış. Rehber anlatımını bitirince kendimi terasa atıyorum. Kusursuz bahçeler, rengârenk çiçekler, narin çeşmeler... Şatonun dış duvarlarına sarmaşık yürümüş.

Güzel Daisy, sonsuz şatafat, kara para... Fitzgerald, acaba bu hikâyeyi ve bu şatoyu biliyor muydu? Jay Gatsby, Daisy Buchanan'a âşık. Jan ile Daisy, otuz bir yıllık evliliklerini 1922'de bitirmişler; *Muhteşem Gatsby*'nin ilk basımı 1925.

Sarayın kat kat bahçeleri arasında kendi kendime dedikodu yapıyorum.

Heykeller Yürür,
Heykeller Konuşur

Attan hiç anlamam. Książ'in hemen dışında, yürüyerek beş-on dakika mesafede namlı bir at çiftliği varmış, onu gezmeye gittim. Buradan şampiyon safkan atlar, mühim jokeyler, çok değerli at eğitmenleri çıkmış.

Girişte, soldaki ilk odada at arabaları. Birbirinden güzel arabalar, yirminci yüzyılın başlarından, ama ben at üstüne konuşacak biri değilim.

Çiftlikten çıktım, rotam Świdnica Barış Kilisesi. Bunlar aslında üç ahşap kilise ama ben sadece Świdnica'dakini gördüm. 1656'da yapımına başlanan kilise on ayda bitirilmiş ve 1657'de ibadete açılmış.

Otuz Yıl Savaşları, Avrupa'yı kasıp kavurduktan ve Vestfalya Barışı'yla 1648'de sona erdikten sonra. Świdnicalılar, Luther'in izinde gitmeye savaş öncesinde karar vermişler. Habsburg İmparatoru III. Ferdinand, Vestfalya Barışı'nın ardından orada yaşayan halklara kendi kiliselerini yapma hakkını verirken bazı kurallar koymuş: Kule olmayacak, çan olmayacak, demir-çelik gibi maddeler kullanılmayacak ve bir sene içinde bitirilecek. Kilisenin yapımında hem alt hem üst tabaka birlikte çalışmış.

Dışarıdan bir kiliseye değil de eski dönem zenginlerinden birinin konağına geldiğinizi hissediyorsunuz. Tepedeki haç da olmasa, buraya ağaçlıklı bahçenin ötesinden bakan kimse kilise demez. Müthiş bir ahşap kokusu içeride; günnük kadar keskin, günnük kadar çarpıcı. Bir adam piyanonun tuşlarına basıyor, kesik kesik, sanki çalacakmış da yasaklıymış gibi, bu kilise gibi, bir şeyleri hep eksik.

Bahçeye çıkıyorum, tertemiz hava, yeniden otobüs, yeniden yollar. Głogów, yaklaşık yüz sene sonra yanmış; öteki kilise, Jawor, hâlâ ayakta.

Neyse, esas anlatmak istediğim yere, Wrocław'a gelelim. Wrocław'ı Almancasıyla "Breslau" diye söyleyince sanki aradaki mesafeler kısalıyor. Ama ben gene de Wrocław demeye devam edeceğim, varsın mesafe uzun olsun.

Wrocław'da önce Vaftizci Yahya Katedrali'ne giriyorum, yanında cinsini bilmediğim tek başına bir orman kadar büyük devasa bir ağaç. Katedral sağda kalıp yürümeye devam edilince şehrin tarihi kısmına geliniyor. Nehrin üstünde birkaç küçük adacık var, katedral de bunlardan birinde.

Tumski Köprüsü'nü geçince, geldik kare meydana, rynek'e.

Bu Polonyalılar isim bulma konusunda biraz yeteneksiz olmalı çünkü bütün meydanların adı "rynek" ve hemen her şehirde aynı ada sahip cadde ve sokaklar var. Önce Maria Magdalena Kilisesi'nin kuleleri arasındaki köprüde şehri 45 metre yüksekten seyrediyorum. Birbirinden sevimli cüce heykelciklerinin en güzellerinden biri de bu

köprüde. Rynek'in bir ucu uzun bir cadde olan Świdnicka'ya açılıyor – al işte, yine!

Ama şu Tövbekârlar Köprüsü'nün –Cadı Köprüsü de deniyor– efsanesine bakmakta yarar var: Bir varmış, bir yokmuş, Wrocław'da Tekla adında güzel olduğu kadar da tembel, hiçbir iş yapmayan bir kız yaşarmış. Giyinir süslenir, aynada kendisini seyredermiş. Oğlanların hiçbirine de bakmazmış. "Ne işim var benim evlenmekle?" dermiş hatta, "Ben çalışacak kız mıyım? Biraz olsun eğlenmeyi hak etmiyor muyum?!" Yıllar geçmiş ama Tekla hiç değişmemiş. Eğlencelerden, balolardan başka bir yere gitmez olmuş. Annesi yalvarmış, bana mısın dememiş; babası konuşmak istemiş, kulak asmamış. Bir gün, gene bu balolardan birine koşuştururken babası ah etmiş. Ertesi gece kaçırılıp iki kule arasındaki bir köprüye kapatılmış. Cezası da ömür boyunca bu köprüyü silip süpürmek! Köprünün kiri tozu biter mi? Bitmemiş tabii ama bu esnada Tekla'nın güzelliği bitmiş. Artık bu işleri yapmaya dermanı kalmadığı bir anda Matynka adlı genç bir cadı gelip Tekla'yı kurtarmış. Nasıl mı? Tabii ki Tekla'nın süpürgesiyle! Süpürgeyi gizlice alıp yardım isteyeceği birini bulma umuduyla meydana inmiş. Aşağıda, kaldırım kenarına çömelmiş bir adam varmış. Meğer bu da Büyücü Michał'miş! Gözlüğünü ve asasını kaybetmiş. Tabii gözlüksüz ve asasız büyücüye büyücü denmeyeceği için adamın elinden hiçbir doğaüstü güç gelmiyormuş. Ama bizim Matynka iyilerin iyisi bir cadı. Atladığı gibi süpürgesine asayı kapıvermiş. Asasını geri alan Michał da teşekkür olarak "Dile benden ne dilersen,"

demiş. Matynka da, ne muhteşem bir cadı, Tekla'yı serbest bırakmasını dilemiş. Gel de cadıları sevme!

Neyse, bizim ayaklarımız yere bassın. Seksenlerde komünizmin polisleri fikir özgürlüğüne karşı savaşın dozunu artırınca "Orange Alternative" adlı bir hareket kurulmuş. Başta üniversiteliler bu işin lokomotifliğini üstlenmiş ama gitgide yayılmış. Suç teşkil etmeyen absürt şeylerle kendilerini ifade etmeye başlamışlar. Bu absürditenin en meşhurları ise "cüceler."

Świdnicka'da yürümeye başlamadan önce kaldırım gibi sıralanmış taştan toplar var. İlkinde en fazla yirmi-otuz santim uzunluğunda iki cüce savaşıyor. Biri itiyor, öteki tutuyor, ama tutan kazanıyor tabii; cücenin gücü taştan topu itmeye yetmiyor.

Şehirde dört yüzü aşkın cüce heykelciği varmış.

Gene Świdnicka üzerinde bu kez kucağında bilgisayarıyla yazı yazan bir cüce, uzatmış ayaklarını sehpaya, almış kahvesini! Trafik ışıklarının yanında ise daha büyük bir cüce, Cüce Baba, ilk heykelcik!

Karşıya geçiyorum, Świdnicka uzuyor uzuyor, solda sokak içinde müthiş bir tiyatro binası: Teatr Lalek. Lalek, iki sıra çift sütunlu süslü dış cephesi, önünde sivri burunlu küçük heykelciklerin oyunlar oynadığı havuzu, arkasındaki geniş parkıyla çok davetkâr bir yer ama ben içine giremedim.

Yeniden Świdnicka üzerinde yürümeye devam edelim. Biraz sonra gene trafik ışıklarında bir heykel grubu: *Anonymous Pedestrians*, yani –çeviri benim– "Kimliği Meç-

hul Yayalar." Kim bunlar? Mülteciler mi, ezilmiş ve aşağılanmışlar mı, sadece bir yerden gelip bir yere gidenler mi, göçmenler mi...

En arkadaki adam, otuzlarında, çaresiz bir ifade yüzünde; solunda bir elinde file, ötekinde bebek arabası taşıyan ıstırap dolu bir kadın; sağında hali vakti yerinde şapkalı bir adam, kovulmuş mu belirsiz; onun önünde daha alt tabakadan biri, ayaklarını göremiyoruz, bataklıkta yürür gibi yere batmış; o adamın yanında kaşkollü bir kadın, omzunda çantası, koluna rulo yaptığı bir kâğıdı sıkıştırmış, belki mimar; en solda sol kolunu kaldırmadan yumruk yapmış bir işçi, diğerleri gibi pardösü giymemiş, başında bere, iyice batmış, dizlerinden aşağısı kaldırımın altında; en önde ise kazağının üstüne ceket giymiş fötr şapkalı bir adam, en iyi onun durumu olmalı, sadece belinden yukarısını görebiliyoruz, kararlı adımlarla bataklığa yürüyor gibi.

Çok çarpıcı, çok etkileyici, çok vurucu ifadeler var hepsinin yüzünde.

Yolun karşısında, bu kez yine yedi farklı insan, yerden, bataklıktan çıkıyorlar gibi.

Madenciye benzer bir adam, onun da belinden yukarısını görüyoruz; önünde ayakları toprak altında şemsiyeli bir kadın, çantasında bir şey arıyor; ikisinin solunda ressam kılıklı bir adam, bacakları yok, eli kırık parke taşlarının üstünde; topuklarından aşağısını göremediğimiz kloş şapkalı gözlüklü bir kadın, nedense onun da eli çantasında; en solda elinde lastik taşıyan bir işçi, onun da kafasında şapka, kıyafetinin yakası bollaşmış, omuzları düşük;

önlerinde bereli ve sakallı bir adam; en önde ise bastonlu, hırkalı, filesinin içinde bir somun ekmek, bir şişe süt, başı örtülü kambur bir kadın...

Heykeltıraş Jerzy Kalina'nın bu heykelleri seksenlerdeki askeri darbenin sıkıyönetim baskısından, kayıplardan, faili meçhullerden ötürü yaptığını okuyorum.

Aralık 1981'de başlamış, iki sene sürmüş. Sivil halktan öldürülenler, kaybedilenler olmuş. İlk grupta toprağa girenler, 1981'i; topraktan çıkanlar 1983'ü temsil ediyormuş.

Polonya'nın Wrocław'ında on dört heykel, tarihiyle, yaşanmışlıklarıyla ne kadar da biz!

1981'de iflas, 1983'te umut...

Sanatın gücünü, sanatın evrenselliğini, sanatçı duyuşunun evrenselliğini bundan güzel ne anlatabilir?

Pişmanlıklar Rehberi

Rehbere bakıyorum, aman Allahım, ne çok şeyi yapmamışım!

Wilson Parkı'ndaki Palmiye Evi'ne gitmemişim, Kruvasan Müzesi'ne gitmemişim, Śródka'daki üçboyutlu boyanan evi, opera binasını görmemişim; Maltanskie Gölü'nün varlığından haberim bile yoktu!

Sadece birkaç saat geçirince bir şehirde, hele bir de çok aç gelip kendini evvela bir lokantaya attıysan, görüp görebileceğin meydandan ibaret kalıyor. Ama Poznań'ın meydanı ve meydana çıkan ara sokakları bile yazmaya değer.

Ressam Serap Çota benden on gün kadar önce Polonya gezisine çıkmıştı. "Mutlaka Poznań'a git," dedi gelmeden görüştüğümüzde, "çok sevimli, küçük, harika bir şehir."

Meydanın ortasında gene kocaman bir yapı: Belediye Binası. Mimarı Giovanni Battista di Quadro, bu civarlarda birçok esere imza atmış. "Rönesans'ın incisi" olarak adlandırılan bu bina 1939'a kadar işlevini sürdürmüş, şimdilerde Poznań Ulusal Tarih Müzesi olarak kullanılıyor.

Ben Poznań'a bir pazartesi günü öğleden sonra geldiğim için şehrin en bilinen seremonisini de kaçırmışım! Tabii pazartesi müzeler de kapalı! Gene elimdeki küçük reh-

berde yazdığına göre, öğlen 12'de şehrin sembolü keçiler kulede görünüp on iki kez kafa tokuşturuyorlarmış.

Meydanın dört köşesinde dört tane heykelli çeşme var: Poseidon, Ares, Apollo, Hades.

Rengârenk evler, olanca sevimlilikleriyle Poznań'da da sıra sıra. Bu evlerden bazıları zanaatkârların, bazıları ise tuz, balık ve kandil satan tüccarlarınmış. Aynı cepheye, aynı işlemelere, aynı heykellere sahip iki ev yok, hepsi farklı, ama müthiş bir uyum içindeler.

Poznań'da da beni en etkileyen şey sanırım mimari ve evlerden sokağa, sokaktan da insanlara yansıyan estetik.

Meydanda değil ama meydana açılan sokaklardan birindeki bir Polonya lokantasına gittim: Wiejskie Jadło. Bu Polonyalıların imlası bir garip, okuyana kadar insanın göbeği çatlıyor, dahası size söylenenin o olduğunu anlamanız da ayrı bir dert.

"Amerika'da bir otobüs dolusu Polonyalı turist kaza geçirmiş, tam bir felaket, şu kadar ölü falan. Merkezden polis şefi, yerel polisi arıyor. Ezilerek ölen Polonyalıların listesini istiyor. Yolluyorlar. Birazdan gene telefon ediyor: 'Ezilmeden önceki isim listesini istiyorum,' diyor."

Neyse, kurt gibi açım, "en Leh yemeklerden" sipariş ettim. "Żurek" dedikleri, ekmeğin içinde servis edilen sosisli, patatesli bir çorba ile elmalı ördek geldi. Ördeğin yanında pancar ile buranın meşhur "dumpling"inden de vardı, yani tam bir geleneksel Polonyalı öğünü.

Yemekten sonra sokaklara gire çıka meydana geldim yeniden. Bu sokaklardan biri Klasztorna, burada 17. yüz-

yıldan kırmızı-beyaz renklerde bir Barok şaheseri yatıyor: Cizvit Kilisesi St. Stanislaus. Kilisenin içi belki dışından da güzel. Tavan, duvar ve sütun süslemeleri, resimler ve org... Orgu yapan Friedrich Ladegast, döneminde mesleğinin en ileri gelenlerindenmiş. Yirminci yüzyıl başlarında kilisenin altındaki mahzenlerde şaraplar da varmış.

Meydanda bir kahve içeyim dedim. Oturdum, siparişi verdim. Birkaç dakika sonra üç sarhoş arkadaş karşımdaki heykeli kuşattılar. Sarhoşlardan biri üstünü çıkardı, diğerleri ayaklarından tutuyor, çeşmedeki suyun içine dalıp bozuklukları toplamaya çalışıyor. Ama bunların üçü de zilzurna olduğu için gencin çeşmeye cumburlop diye düşmesi kaçınılmazdı. Ben kahvemi bitiremeden o suya düştü, baktı böyle olmayacak, ıslak pantolonunu da çıkarıp ne var ne yok toplamaya girişti.

Poseidon affetsin!

Kopernik'in Şehrinde

İnce bir yaz yağmuru yağıyor, bulutlar pembeleşti, güneş batmakta.

Acıkmış, akşam yemeğini yiyecek bir lokanta arıyordum. Yağmur şiddetlendi ansızın, kendimi güçbela şemsiyelerini açmış bir İtalyan lokantasına attım. Bir pizza ısmarladım.

Şakır şakır yağan yağmur kaldırımları, yolları yıkayarak akıyor. Vitrinlerin akseden ışıklarından rengârenk bir su halısı uzuyor önümde. Otelin resepsiyonundan aldığım haritayı masaya serdim. Şemsiyeye vuran yağmur damlaları.

Saatlerdir Toruń'da yürüyordum, her sokağına giriyor, kayboldukça yeni sokaklara sapıyor, sonra kendimi yine aşina bir meydanın ya da heykelin önünde buluyordum. Kalemi çıkarıp haritanın üstünde otelden meydana yürüdüğüm yolu işaretledim.

Şehrin tarihi bölümünde bulunan Hotel Kopernik'te kalıyorum; karşıdaki Św. Jakuba sokağı yeni meydanın –Rynek Nowomiejski– güneydoğu köşesine açılıyor, demek ben bir köşegen çizerek yürüyüp Królowej Jadwigi ile Szeroka sokaklarını takip ederek eski meydana –Rynek Staro-

miejski– ulaşmışım. Şu anda oturduğum lokanta da eski meydana paralel sokakların birinde.

Bilim tarihinin en büyük isimlerinden biri olan Kopernik, Toruń'un medarı iftiharı. Doğduğu ev de burada ama oraya gelmeden önce yeniden otele dönüp bu kez sokakları tek tek gezerek eski meydana geleyim istiyorum. Eğer bir meydan kare şeklinde ve binalarla çevrelenmişse *"rynek"* diyorlar ama açık bir alansa buraya *"plac"* adı veriliyor.

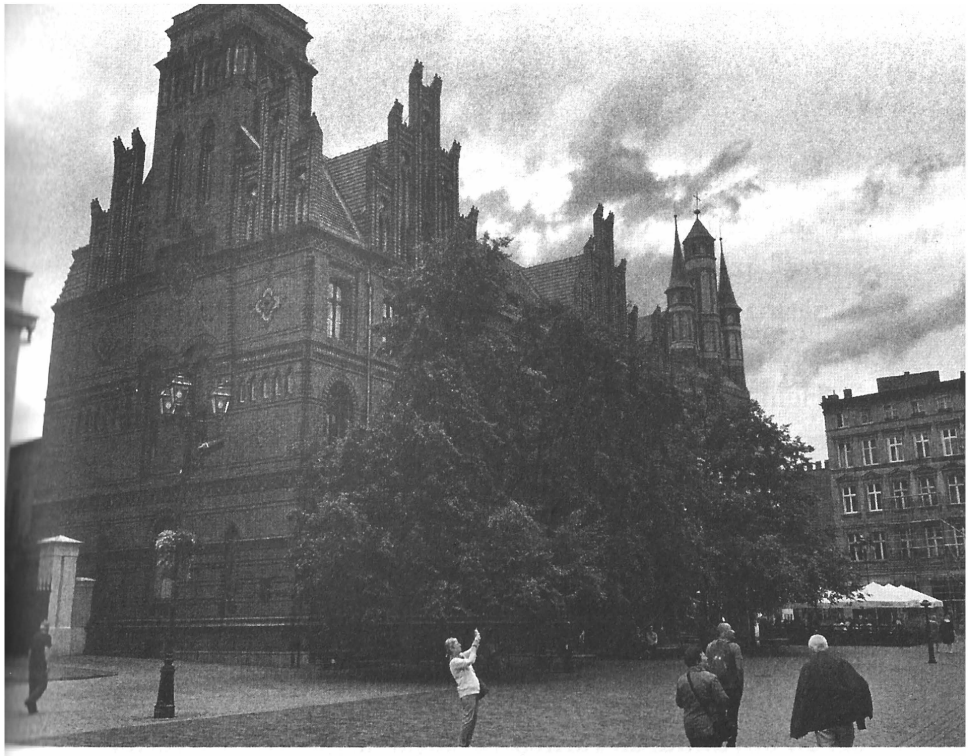
Otelin arkasında Plac Św. Katarzyny, burada ilk muhteşem yapıyı görüyoruz: Garrison Kilisesi. Garrison, 19. yüzyıl sonlarından bir neo-gotik şaheser. Hisarda konuşlandırılmış olan Protestan askerlerin ibadeti için inşa edilmiş.

Göz kamaştırıcı ve çok cömert bir şehir bu Toruń, her adımınızda sizi yeni bir güzellikle büyülüyor. Polonya'daki şehir meydanları çok geniş tutulup ortasına devasa bir yapı konmuş. Kraków ve Poznań'dan sonra Toruń'da da böyle – üstelik Toruń'daki iki meydanda da böyle.

Yeni meydanın ortasında son derece şık ve zarif Evanjelik Kilisesi; etrafında gene elmaslar gibi şavkıyan Toruń evleri, zaten bu şehirdeki her şey göz alıcı bir güzellikte. Sağlı sollu dükkânları, alışveriş mağazalarını, restoranları geçip... Hayır, geçmeden üst katlara, bu ortaçağ kentinin her biri birbirinden güzel pastel renkli binalarına bakmak için duruyorum.

Ağır ağır yürüyorum Szeroka'nın kaldırımlarından.

Eski meydana gelince zaman makarası geriye sarılıyor sanki. Meydanın ortasında Kopernik'in heykeli, arkasında 14. yüzyıldan kocaman belediye binası. Çizgi filmlerde-

ki sevimli devler gibi bu devasa tuğla yapı da boyutuyla orantılı bir sıcaklığa sahip.

İsveçliler şehri 1703'te kuşatıp hayli uzun süre bombaladığında bundan belediye binası da nasibini almış. Bütün çatıları ve iç kısmı yıkılmış. Ama tuğla duvarlar ayakta durabilmiş ve rekonstrüksiyon sayesinde bugünkü haline gelebilmiş.

Öteki cephesinde yeni bir heykel görüyoruz: Keman çalan bir adam, etrafında kurbağalar! Vaktin birinde Toruń kurbağa istilasına uğramış. Bir salcı almış eline kemanını, başlamış çalmaya. Artık nasıl olduysa olmuş, onu duyan bütün kurbağalar kentten kaçmaya başlamış. İşte Toruń'u kurtaran o salcıyı unutmamak için heykelini dikmişler.

Heykelin karşısında Św. Ducha –Kutsal Ruh– Kilisesi yer alıyor. 1724'te yapılmış, Barok ama bende "yerini şaşırmış" izlenimi yaratan Toruń'daki tek bina bu. Güzel olmasına güzel ama sanki buraya ait değil gibi, tuğlaların arasında sırıtan bir hali var.

Hemen hemen aynı yerde, Meryem'in kilisesi, şehirdeki en eskilerden biri. 1239'da şehir kurulduktan çok kısa bir süre buraya gelen Fransisken rahipler tarafından inşa edilmiş.

Meydanda bir de eşek heykeli var, İspanyol Eşeği, Toruń'un simgelerinden biri. Eski zamanlardaki cezalandırmaları hatırlatması için konulmuş. Bu meydanda, şimdi Kopernik heykelinin olduğu yerde, sırığa benzer geleneksel bir boyunduruk varmış. Kırbaçlama gibi cezalar verilirmiş. Żeglarska Sokağı üzerinde de ahşap bir eşek heykeli bulunuyormuş. Burada suçlular eşeğin üstüne konmuş metal plakaya oturtulup cezalarının büyüklüğüne göre bacaklarına ağırlıklar konurmuş. Ahşap heykel 1797 yılına kadar aynı yerde durmuş.

Küçücük bir alana sığdırılmış birden çok kiliseyi geçince Piekary üzerinde bu kez üniversite binası karşımıza çıkıyor. Piekary'den güneye yürününce Kopernik Caddesine geliniyor ki hazretin evi de bu caddenin üstünde.

Pembeler, kızıllar, fıstık yeşilleri...

Toruń'da evlerin renklerini izlemek bile başlı başına bir ziyafet! Yemekten sonra ikinci kahveyi de içtim.

Su halısı kayboldu.

Haritayı toplayıp yeniden yürümeye başlayabilirim.

Toruń'da Gece

Toruń'u bu kadar seveceğim aklımın ucundan geçmezdi. İmkânım olsa programı burada kesip birkaç gece, hayır birkaç hafta, belki birkaç ay daha kalırdım.

Toruń'un gündüzünü anlattım, bir de gecesinde ne yaptığımı anlatayım çünkü oradan Gdańsk'a geçeceğim.

Yine en sevdiğim şekilde geziyorum – haritasız, amaçsız, saatlerce yürüyerek, mutlaka kaybolmaya çalışarak, sokak isimlerini eksiksiz okuyarak.

Toruń epey küçük bir şehir olduğu için bir süre sonra aynı sokaklara, aynı meydanlara çıkmak kaçınılmaz. Ama burası o kadar güzel bir şehir ki, güneşi bir türlü batıramıyorum.

Rynek Nowomiejski, "yeni meydan" demek, burada Krajina Piva adında bir bar var, hakkında çok bir şey söylemeyeceğim çünkü onlar kendilerini sanırım yeterince etkileyici referanslar vererek tanıtıyorlar: "Napoleon ve Kral Jan Olbracht –tahta çıkışı 1491– da buraya gelmişti!"

Elimde Toruń'a dair küçük bir broşür var, orada yazan hiçbir şeyle karşılaşmadım ama kayda geçireyim:

"Bira, Polonya'da genellikle ahududu ya da siyah frenküzümü suyuyla birlikte servis edilir ve pipetle içilir. So-

ğuk aylarda ise en sevilen içki karanfil, tarçın ve kimileyin de balla tatlandırılan sıcak biradır."

Sıcak birayı bir kez Riga'da içmiş ve pek benlik bir şey olmadığına kanaat getirmiştim. Yine elimdeki broşürden öğrendiğime göre her ağustos ayında –ama benim kaldığım bir geceye denk düşmedi– ışık festivali düzenleniyormuş. Altı gece süren bu festivali düzenlemeye 2008'de başlamışlar. Bildiğim kadarıyla, her ne kadar Paris'e "Işıkların Şehri" dense de, örneğin Manuel Benguigui *Alman Koleksiyoncu* romanında böyle anar şehri, bu ışık festivalini düzenlemekle meşhur olan şehir Lyon'dur – *Fête des Lumières*.

Polonya'nın faaliyette olan tek kukla tiyatrosu Baj Pomorski de yine Toruń'da.

Toruń, İkinci Dünya Savaşı'nda Gdańsk'ın –Almanların deyişiyle Danzig'in– bir parçası olarak ilhak edilmiş ve Kızıl Ordu kurtarana kadar da Polonya'nın tamamı gibi işgalden nasibini almış.

Şehrin kuruluşu ise 1230'lara gidiyor. Elli sene içinde ortaçağın önemli ticaret merkezlerinden biri haline gelmiş. Polonya, tarihten üç kere tamamen silindiği için ülkenin başına gelen felaketleri Toruń da yaşamış. Şehrin en önemli ismi ise 1473'te doğan Kopernik.

Neyse, artık gece olsun ve de surların hemen dışındaki parkta –Skwer Lucjana Broniewicza– yerimi alayım. Bu ışıksız parka beni çeken müzik oldu, aslında olmaması gereken bir yerden kulağıma caz müziği çalınınca ben de yönümü oraya çevirdim. Yere gömülü fıskiyelerle çevrili bir alandan müziğin ritmine uygun şekilde dans eder gibi su

fışkırtıyorlar, altta da renkli ışıklar var, böylece su karanlığın içinde rengârenk yükseliyor. Bunun aman aman bir şey olduğunu iddia edecek değilim ama başından da kalkamadım. Fıskiye gösterisinin etrafında oturulacak kaldırım irisi taşlar var, oturup müzik dinleyerek suyu izliyorsunuz. Ayrıca su sesinin insanı dinginleştiren bir yanı olduğu da muhakkak.

Şehir zaten muhteşem, müzik güzel, şansıma hava güzel, sular rengârenk... Belki İstanbul'da yüzüne bakmayacağım bu etkinliğin karşısında handiyse bir saat geçirmişimdir. Toruń'da saçma sapan bir su aksa belki onu da bir muhteşemliğin parçası yapacağım.

Bir gün yeniden gitmek ve öyle bir gece değil, en az bir hafta, hayır hayır bir ay, hayır hayır...

Şövalye Kalesinde

Malbork Kalesi'nin bahçesindeki şezlonglardan birine oturdum. Ama oturmadan önce bütün kaleyi, sonra da kehribar ve savaş ekipmanları sergisini gezdim.

Hafif bir yağmur yerini hemen güneşe bırakıyor; sonra yine yağmur, yine güneş.

Üç saattir Malbork'u dolaşıyorum, bahçeleri, kuleleri, surları... Yirmi bir hektarlık bu kale, yüzyıllarca Töton Şövalyeleri'nin yönetimindeymiş. Döneminde alınması imkânsız bir kaleymiş burası, bense şimdi, bulutların kararsız olduğu bu günde, elimde eski usul pişirilmiş kalın bir dilim ekmek, yazı yazıyorum.

İç içe üç kale, su dolu hendekler; gözümü kapatınca yedi yüzyıl öncesinin bir şövalyesi oluyorum.

Burada yaşayan şövalyeler çok sıkı kurallara tabiymiş: Her şövalye, günde birden çok kez dua etmek zorundaymış. Bir de, yıkanma mecburiyeti varmış. İki haftada bir, mutlaka! Yoksa başta veba, salgın hastalık riski kapıda.

Oturduğum şu bahçede birçok hikâye, birçok savaş geçmiş. Otuz Yıl Savaşları'nda Katolikler bu kaleye savaşmaya gelmiş. IV. Kazimierz, 650 kilo altın karşılığı 190 bin Macar florinine satın almış burayı. Gözümü kapatıp bir

çağlar öncesi şövalyesine dönüşüyorum yeniden: İçerideki odaları, salonları, şapelleri geziyorum.

Ortaçağ Avrupa'sının en güzel tarikat toplantıları salonu burada; otuza on beş, yükseklik dokuz metre. Isıtma sistemini Roma'dan tevarüs ettik: En altta iki bölümden oluşan ocak, odun yakılıyor, ateş üstteki taşları ısıtıyor, sıcaklık otuz farklı bacadan odaya yayılıyor. On dördüncü yüzyıl başındayız, dışarıda kar kış kıyamet, bizim salon yaklaşık yirmi derece. Freskler yapıyoruz duvarlara.

Gözümü açıyorum, yeniden bugün.

Surları, benim gibi heyecan ve merak içinde dolaşan turistleri izliyorum. Napoleon gelip bu kalenin beş yüz kişilik bir revir olmasını emrediyor.

Üst katlara çıkıyorum; tarikatın büyük üstadının ve çevresinin odaları. Dolapta savaş ve ibadet kıyafetleri, büyük üstadın özel bir tuvaleti var. 1504'ten kalma orijinal boyamalar hâlâ duruyor. Alttan ısıtma sistemi üst katta da mevcut, kapılardan biri büyük üstadın çekildiği küçük bir şapele açılıyor.

Kralların, prenslerin geldiği yazlık ve kışlık misafir kabul salonlarına yukarıdaki mini mini balkondan müzik yapılıyor. Birincisi yazlık salon, üç cephede elli penceresiyle ışıl ışıl, bütün tonozun tek granit sütunda yükseldiği bir gotik şaheser. Ahşap pencere kapağı aşağıdaki mutfağa açılıyor, yemekler makara yardımıyla salona çıkarılıyor.

1410'da Polonya-Litvanya ordusu kaleyi kuşattığında, bu odada önemli kararlar alındığını bildiklerinden, hedeflerinde burası varmış çünkü o sütunu devirebilirlerse bu

kaleyi ele geçirebileceklerinden eminlermiş. Köstebek, kırmızı bir madeni parayla işaret vermiş ama atıcı birkaç milimle ıskalamış. Duvarda bu olayı hatırlatmak için monte edilmiş bir parça.

İkincisi kışlık oda, tavan daha basık, tek cephede cam...

Duvarda bir levha var. Meğer 1872'de Rudolf Simering adlı biri Büyük Friedrich'in bir heykelini tasarlamış. Ama Tötonlarla Prusya'nın devamlılığını göstermek amacıyla Friedrich'in yükseldiği kaidenin ayaklarını dört Büyük Üstat omuzluyor: Hermann von Salza (1209-1239), Siegfried von Feuchtwangen (1303-1311), Winrich von Kniprode (1352-1382) ve Albrecht Hohenzollern (1511-1535). Fakat kalenin müzeye dönüştürüldüğü 1961'den evvel nasıl olduysa Friedrich'in heykeli kaybolmuş. Şimdi böyle düşününce, olan bitene bakan Büyük Üstatların sanki bir Alman'dan intikam aldıkları gibi bir sonuca varıyorum. Büyük Üstat dediğinin heykeline bile temkinli yaklaşacaksın.

Şövalyeler o günün koşullarına göre olabildiğince iyi besleniyorlarmış. Evlenmek değil, karşı cinsten biriyle herhangi bir ilişkiye girmek bile yasak. Bu tarikata katılmaya karar veren delikanlıların belli bir zümreye ait olmaları ve mallarını, mülklerini de hibe etmeleri gerekiyormuş.

İbadet ve savaşla geçecek bir ömür...

Şövalyelik, kendimi bildim bileli bende hayranlık uyandırır ama aşk uğruna, sevdiği kadın uğruna savaşmayan bir şövalye tarikatı da ne bileyim... En iyisi, sur dibindeki derme çatma lokantalardan birine gidip bir şeyler yiyeyim.

Hem yağmur da başladı yeniden...

Dayanışmanın ve Savaşın Kenti

Toruń ile Gdańsk arası –Danzig demeyeceğim hiç– 210 kilometre. Polonya'da hemen her günümün beş saati yollarda geçiyor. Sabah insanı olmamama rağmen sekizde uyandığım vaki değil, güya tatildeyim! Birçok sabah altıda yola çıkıyoruz ki gideceğimiz yerde günü kaçırmayalım.

Gdańsk denince bir kere akla Hitler geliyor, yani savaş ve ölüm. Burada yaşayan Almanların nüfusa oranı yüksek olduğu için Hitler, Gdańsk'ın Almanya'ya dahil olması gerektiğini iddia etti. Avusturya'dan sonra İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını ilan eden iki bölge vardı: Südetler ve Gdańsk.

Gniecki adında bir otelde kalıyorum, şehre uzak, bir buçuk saat yürümeyi göze alıyorsanız şehre inilir ama gecenin bir yarısı geriye dönülmez.

Gdańsk der demez Lech Wałęsa'yı anmak gerekiyor. Şayet ben bu şehre otobüsle değil de uçakla gelseydim zaten beni Lech Wałęsa karşılayacaktı – havaalanına onun ismi verilmiş. 1943 doğumlu Wałęsa'nın babası marangoz, kayda değer bir eğitim görmemiş, ama hem Gdańsk'ın hem de Polonya'nın tarihine geçti. Kırk yaşında Nobel Barış Ödülü'nü kazandı, Berlin Duvarı'nın yıkıntıları daha dururken, 1990'da cumhurbaşkanı seçildi.

Nasıl Gdańsk tersanesiyle meşhur bir şehirse, tersaneler de işçi eylemleriyle, başından beri sosyalizmin sesini duyurmasıyla meşhurdur. Burada da farklı olmamış, Gdańsk'taki Lenin Tersanesi'nde 1967'de elektrikçi olarak çalışmaya başlayan Wałęsa, ayaklanma, isyan ve polis şiddetine şahitlik etmiş. 1976'da devlete karşı gösterilerin şiddeti artınca sendikal faaliyetlerinden ötürü Wałęsa da işinden atılmış. Ama biz onu 14 Ağustos 1980'de, gıda fiyatlarındaki artıştan dolayı tersane gene çalkalanırken, çitleri aşıp işçilerin direnişine katılırken görüyoruz. Daha sonra başına geçtiği Dayanışma –Solidarność– adlı sendikasıyla 10 milyon Polonyalı işçi ve çiftçinin haklarını savunacaktı.

Şehre girmeden Westerplatte'ye uğrayalım ve oradaki anıtı görelim. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk muharebesi Westerplatte'de yapıldı ve milyonların ölüm yolculuğu burada başladı. Kaba bir anıt bence bu, pek sevimli bulduğumu söyleyemeyeceğim.

Buraya Toruń'dan gelmişim ve şehir güzelliğiyle beni çarpmış, doğal olarak Gdańsk'ta karşıma taştan Sovyetik bir heykel çıkınca yüzüm ekşiyor ister istemez.

Yirmi beş metre uzunluğundaki bu anıt iki senede tamamlanmış, açılışı 1966. Altında şöyle yazıyor: "*Nigdy Więcej Wojn,*" yani "Bir Daha Savaş Olmasın." Böyle yerler vardır, görmen gerektiği için görürsün ama o kadar, hiçbir iz kalmaz geriye.

Artık Wałęsa'yı ve Westerplatte'yi bir kenara bırakıp şehri dolaşmaya başlayabiliriz. Ama Polonya'da öyle alıp başını gidersen hikâyeleri ıskalarsın.

İstasyonun önünde bir heykel var: Hepsi çocuk, ellerinde çantaları, oğlanlardan biri veda eder gibi elini sallıyor –Westerplatte ne kadar sevimsizse bu bir o kadar insancıl. 1939'da Nazi zulmünden kaçırılan Gdańsk'taki çocuklara adanmış bu heykel, ailelerinden ayrılıp İngilizlere verilmişler. Yaşamlarının bedelini, ailelerini bir daha göremeyecek olmalarıyla ödemişler.

Böylece istasyonun karşısından artık şehrin pazarına girebiliriz. Daha önceki şehirlerde hep bir rynek'ten bahsetmiştim, kare meydanlardan, Gdańsk'ın farkı meydan yerine uzun bir caddenin olması. Tabii bu caddenin başında ve sonunda meydanlar var ama ağırlık cadde üzerinde. Bu yönüyle diğer Polonya şehirlerinde ayrılıyor. Yine sağlı sollu dükkânlar, restoranlar, hediyelik eşyacı, dondurmacılar...

Bir de bu Gdańsk'ta kehribarcılar var. Takıdan, mücevherden hiç anlamam, benim bildiğim kehribar değerli bir şeydir ama buradaki herhalde kötüsü çünkü çok ucuz, neyse uyum sağlayayım deyip bir bileklik aldım. Cadde üstündeki bitpazarında ağırlıkla kehribar bileklik satılıyor, işte ben de oradaki tezgâhların birinden aldım ama sadece kehribar satan dükkânlarda envaiçeşit ürün var – onlar iyice fiyatlı.

Kendimi şehre atmaya sabırsızlanıyorum ama böyle yaparsam girdiğimiz kapının güzelliğini anlatmamış olurum. Aceleyle bir yer gezilmez ama Polonya hiç geçilmez. Brama Wyżynna –ne tuhaf kelimeler bunlar!– Kral Yolu'nun başlangıcı. Şehri ziyarete gelen monarkı burada karşılayıp

içeri alıyorlarmış. Beni kimse karşılamadı ama eski zaman monarklarıyla aynı yerden Uzun Pazaryolu'na –bahsettiğim cadde buydu: Długi Targ– girdim.

Âşık Veysel'in türküsü gibi, bu caddenin sonunda da bir kapı var, o bundan daha gösterişli. Yeşil Kapı, aynı zamanda ikamet edilen bir yer olduğu için, mukimlerin kimler olduğu da ortada, her köşesi ayrı ayrı nakış gibi işlenmiş bir yapı. Bir de "Altın Kapı" var değinmemiz gereken. Mimarı Abraham van den Blocke, açılışı 1614, tarihi kısmın başlangıcı olarak bu kapıyı nirengi noktası olarak alabiliriz.

Długa'nın paralel sokakları da birbirine benziyor. Ama burada hemen göze çarpan bir kilise var ki değinmeden geçmek olmaz. Bazylika Mariacka, dünyadaki en büyük birkaç tuğla kiliseden biriymiş – Bologna'daki San Petronio birinciymiş, ikinciliği de Münih, Ulm ve Gdańsk paylaşıyormuş. Dolayısıyla, Gdańsk'ın simge binasının önündeyiz. Tarihi de çok geriye gidiyor, rivayete göre 1200'lerde bunun yerinde ahşap bir kilise varmış, 1300'lerin ortalarında yerine bu yapılmış tuğladan. Savaşta harap olduğunu söylüyorlar; çatısı tamamen yanmış, tonozları yıkılmış, camları patlamış, tuğlaları erimiş...

Gerçi gene kapılardan dışarı çıkacağız ama olsun, şimdilerde Central Hotel olarak çalışan binayı da görelim istiyorum. Otele girip binanın tarihine dair bilgi aldım. Alexander Rundel, Paul Thomer ve Georg Cuny adlı üç mimar tarafından tasarlanan bu bina nasıl olduysa savaşta tahrip olmamış ve bir süre hastane olarak çalışmış. Otele dönüştürülmesi ise hayli yenilerde.

Uzun Pazaryolu'nun dışarısında görülmesi gereken binalardan bir diğeri de Oliwa Katedrali. İki kulenin arasında sıkışmış hissi veriyor bana, bu da tuğladan. Neyse ki tuğla, çevresine sıcaklık yayan bir malzeme.

Polonyalılar, soğuk iklimin hoyratlığını belki de yapılarındaki sıcaklıkla dengelemek istemiş.

Gdańsk, Sopot, Gydnia

Nehrin yanına sıralanmış evleri izlemek bile başlı başına bir keyif Gdańsk'ta. Zaten bu mimari böyle, ya filarmoni orkestrasına dönüşüp seni uyumuyla alıp götürüyor ya da Cacofonix'in çığlıkları gibi insanda kaçma isteği uyandırıyor.

Uzun Pazaryolu'na istasyon kapısından girmiştik. Burada bir açık hava pazarına denk gelince hemen birkaç farklı şarküteri ürünü alıp ayaküstü yemeye başladım. İyi şarküteri ürününün insana mutluluk verdiğine dair yanılmaz bir görüşüm vardır, Gdańsk'ta da doğrulamış oldum. Ama sadece şarküteri, kehribarcı, hediyelik ıvır zıvırcı vs yok, derme çatma tezgâhlarında pişirdikleri etlerin oldukça lezzetli olduğu kokusundan belli dükkânlar bulunca akşam yemeğini de yedim: patates, şişte sebzeli et ve sosis.

Uzun Pazaryolu'nda –Długi Targ– birkaç yeri daha görelim istiyorum. İlki, aynı cadde üstündeki Arthur'un Mahkemesi –Dwór Artusa– diye bilinen bina. Şimdilerde Gdańsk Tarih Müzesi olarak kullanılan binanın tüccarların buluşma yeri olarak yapıldığı güzelliğinden de anlaşılıyor, adıysa Kral Arthur'dan mülhem.

Yanında cephesindeki heykelleriyle göz alan bir başka şahane bina: Altın Ev. Önünde zarif Neptün Çeşmesi...

Yolu bitirince Yeşil Kapı'ya geliyoruz, oradan sola dönüp birkaç dakika yürüyünce şehrin simgelerinden bir başkası karşımıza çıkıyor: Żuraw, yani Vinç. 1300'lerden 1800'lerin ortasına kadar faaliyetteymiş. 1442'de yanmış, iki senede yeniden yapmışlar. Bugünkü hali 1444'ten, yapıldığı dönemde dünyanın en büyük vinçlerinden biriymiş – birincisi diyenler de var.

Gdańsk, denize açıldığı için önemli bir liman kenti olmuş ortaçağda. Tabii liman kenti demek, para demek, gelen tüccarların kalacağı iyi yerler, onlara para harcatacak çeşitli mekânlar ve daha birçok şey demek. Tüccar aynı zamanda mal da getirip götürdüğü için vinç bir liman kentinin olmazsa olmazı.

Neyse, bunları aç açına konuşmayalım.

"Zrazy" ve "gołąbki" diye geleneksel iki Polonya yemeği yedim Gdańsk'ta. "Zrazy" için en yakın çeviri sanırım "et dolması" olur. Patates, sebze, yumurta ve mantardan oluşan dolma içini ince et dilimleriyle sarıyorlar.

"Gołąbki" de dolma ama bu kez lahanayla sarılıyor ve üstüne domatesli bir sos dökülüyor. Ben pek tadına varamadım bu "gołąbki"nin.

Biraz da Gdańsk'ın periferisine gidelim istiyorum. Gdańsk'ta iki gece kaldım ama bir günü Sopot ve Gydnia'da geçirdim.

Sopot, en uzun ahşap iskeleye sahip olmasıyla –511,5 metre– ünlüymüş de bu ünlülük işini biraz abartıyorlar gibi geliyor bana, bunda ünlü olmayı gerektirecek ne var? Sopot'a yaklaşınca önce uzun bir plaj ve fevkalade şık bir

otel göze çarpıyor. Sonra işte bu "ünlü" iskele sizi şehre bağlıyor, meydandan hafif sol yaparak yukarı çıktığınızda bir sayfiyede olduğunuzu hissediyorsunuz.

Sopot'ta da bir hayli yürüdüğümü, yokuşlar çıktığımı, tepedeki bir kiliseye girdiğimi hatırlıyorum. Burada "Çarpık Ev" diye iddialı ve sevimli bir bina var – İsmini bir seferde okuyabilene aşk olsun: Krzywy Domek! Yenilerde yapılmış, 2004'te. Hoş bir bina olduğu şüphesiz de ben Kraków'u, Toruń'u, Gdańsk'ı görmüş insanım...

Modernlikle Polonya'yı bir türlü bağdaştıramıyorum.

Yalnız Sopot'taki öğle yemeğimi hayatımda ilk kez girdiğim bir Peru lokantasında yediğimi söylemeliyim. La Marea diye sevimli, küçük, lezzetli bir lokantaydı... demek isterdim ama küçüklüğü hariç diğerleri maalesef doğru değil.

Gydnia ise balıkçı köyüymüş.

İşte bir kere gittim mi gittim, bir daha Gdańsk'ı bırakıp da buralara gelmem.

Gözünün Gördüğüne mi İnanırsın...

"Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti," diye başlar ya Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat*'ı, benzer bir sözü beni Varşova'da karşılayan rehber Kerem Akan'dan işittim. Kerem Bey, Jerzy Andrzejewski'ye vurulmuş, sonra birkaç Polonyalı yazar, derken Polonya edebiyatını hatmetmeye karar vermiş, yetmemiş Polonya Dili ve Edebiyatı bölümüne girmiş, çeviriler yapmış, ama bunlar da onu kesmemiş olacak ki Polonya'ya yerleşmiş, orada evlenmiş, şimdilerde aksansız Lehçesiyle bir numaralı Türk rehber.

İlk cümlesi "Varşova'yı gezdirmeye gelmedim," oldu, "Varşova'yı sevdirmek için buradayım."

Gerçi Varşova sevmek için pek nazlanılacak bir şehir değil... Gene de epik bir giriş için Varşova için ilk sözü Cengiz Çandar'a bırakayım:

"Varşova, hem kendisidir. Hem de başka bir şey. Böylesine iç içe geçmiş bir kişilik, dünyanın başka hiçbir şehrinde bulunmaz. Hem kendisidir, hem de başka bir şeydir çünkü Varşova, İkinci Dünya Savaşı'nda taş üstüne taş kalmayacak şekilde yerle bir edilmiştir. Bu şehir, tıpkı eskisi gibi tüm pastel renkleri ve mimarisiyle ve inatla ve inanılmaz bir insan emeğiyle inşa edilmiştir. Dolayısıyla, 'yeni' bir şehirdir. Eskisinin aynısı olduğu için de 'kendisi'dir."

Varşova denince aklıma birçok filmden sahneler gelir, gettoda yakalarındaki sarı yıldızlarla yaşayanlar, savaşın sonunda yanmış yıkılmış şehir... O yüzden ilk kez gelmeme rağmen birçok şeye aşinayım ve buranın yabancısı olmadığıma dair yoğun bir hisse sahibim.

Kerem Beyin farklı güzergâhını takip etmeye başlamadan önce şehrin ilk büyük aşkından konuşalım: Varşova'nın lehçesi Warszawa. Meğer bu ismin kelime olarak anlamı yokmuş çünkü iki ismin birleşmesinden meydana geliyormuş.

Hikâyenin iki versiyonunu da anlatayım: Bir nehir yolculuğuna çıkan Kral Kazimierz, karnı acıkınca bugün Varşova'nın olduğu yerde durur. Fakir bir köylünün balık yemekte olduğunu görür. Köylü yemeğini hemen kralla paylaşır. Kral, gördüğü samimi konukseverlikten çok etkilenip balıkçının ikiz çocukları Wars ile Sawa'nın vaftiz babalığını üstlenir. Sonra onların zenginleşmesini sağlar ve kurulan kent bu çocukların isimlerinin birleşmesinden oluşur.

İkinci rivayet de şöyle: Vistül'ün iki kıyısında oturan ve hiç geçinmeyen iki ailenin çocukları Wars ile Sawa birbirlerine âşık olurlar. Ama aileler kanlı bıçaklıdır. Gene de aşk galip gelir ve önce aileler, sonra da şehir birleşir...

Varşova'da otobüsten inip yürümeye başladığımdan beri kendimi nedense tuhaf hissediyorum. Hani "Gözünün gördüğüne mi inanırsın, duyduğuna mı?" diye bir söz vardır, gözümle gördüğüm eski bir şehir ama biliyorum ki değil, gel de çık işin içinden. Daha Varşova'nın içinde attığım adım sayısı elliyi bulmadan aklım uçtu desem yeridir.

"Hiçbir şeyin orijinal olmadığı şehirde her şey orijinal."

Al sana bir başka oksimoron daha! Varşova kadar oksimoron sanılan şeyleri mezcedebilen bir başka şehir daha olabileceğine ihtimal vermiyorum.

Şehri gezmeye 1596'da başkenti Kraków'dan buraya taşıyan Zygmunt Waza'nın heykelinin altından başlıyorum –karşımda pembe duvarlarıyla göz alıcı kraliyet sarayı. Bir yandan geziyorum, bir yandan da Kerem Beyin anlattıklarını not almaya çalışıyorum.

"1939'da Varşova düşünce yağmalandı. Şehir öyle bombalandı ki taş üstünde taş kalmadı. Bombalamadan kraliyet sarayı da nasibini aldı, insanlar yağan bombalara rağmen saraya girip ne varsa alıp götürdü. Kısacası yağmaladılar sarayı. Savaş sonrası şehir tekrar ayağa kaldırılırken kraliyet sarayının da yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Varşovalılar bu maliyeti kendi para ve ziynetleriyle karşıladılar ve bombardıman sırasında saraydan aldıklarını getirip teslim ettiler. Öyle 50-100 parça eşyadan söz etmiyoruz. Tam 55 bin orijinal parçayı geri getirdiler. Burayı yıkıntı fotoğraflarıyla bilirsiniz. Şehrin tamamı yıkıldı. Gördüklerinizin hepsi savaştan sonra yeniden yapıldı. Ama şehrin ruhuna uygun olsun diye o yıkıntılardan yarattılar şehri. Her tuğlayı, her sıvayı, her molozu yerine koydular. İşte bu yüzden Varşova 'küllerinden doğan şehir' olarak anılır, bilinir."

Kolaysa bu sarayın altmış senelik olduğuna inan!

Şu satırlar da 1950'lerde Varşova'ya gelen Gabriel Garcia Marquez'den:

"(...) bu şehrin insanın üstünde bıraktığı etki çok garip. Ortaçağdan kalma daracık sokaklar taze boya kokuyor. Binaların dört yüz yıllık cepheleri henüz tamamlanmamış. İskelelerin üzerinde, yarın sabah üç yüz yıllık olacak freskleri yeniden boyamak için unutulup gitmiş teknikleri ve formülleri yeniden yaratmak zorunda kalan 1925 doğumlu ressamlar var."

Varşova'nın dört meydanının ilkindeyiz: Kraliyet sarayından sonra Çan, Eski Şehir ve Yeni Şehir meydanları geliyor. Derken, bizim Kerem Bey ansızın durup St. John Kilisesi'nin duvarındaki bir levhayı gösteriyor: "Bu kiliseyi yıkan Goliot tankı direnişçiler tarafından parçalandı. Sonra şehri yeniden ayağa kaldırırken kiliseyi yıkan tankın paletinden bir parçayı duvara monte ettiler."

Levhanın karşısında *Piyanist*'in ilk sahnesinde Szpilman'ın piyano çalarken patlayan radyo binası.

Ve biz böyle ara sokaklardan keşfe çıkıyoruz Varşova'yı. Gözüme çarpan PW işaretinin ne manaya geldiğini soruyorum. "*Polska Walcząca*, Türkçesi '*Savaşan Polonya*.' Direnişçilerin sembolü. İki harfin iç içe geçmiş hali."

Geldik, pastel renklerinde mini mini muhteşem bir meydana. Ama gelmeden altından geçtiğimiz geçidin önünde de durup 1944 Ağustos'undaki ayaklanmada, tam bu geçidin altında barikat kurulduğunu öğreniyorum.

Yeşil, sarı, turuncu, yavruağzı binalar, ortalarında bir çan...

"Bombardıman sırasında St. John, yani Vaftizci Yahya Kilisesi'nin çan kulesi yıkılınca yere düşen ve parçalanan

çanın her bir parçası bulunup yapıştırılıyor. Onarım sonrasında eski tınıyı vermediği için yenisi yapılıp çan kulesine konuyor ama eskisi de kilisenin arkasında yapıştırılmış haliyle sergileniyor."

Bu meydanın insanı gülümseten özelliklerinden biri cephesi neredeyse bir kulaç genişliğinde olan komik apartmanı.

Gene savaşa dönüyoruz, her sokağında savaş, yıkım ve destan var Varşova'nın. Çan meydanında Almanlar, iki adım sonra sağdaki Jezuicka Sokağında Polonyalı direnişçiler! Kurşun izli limonküfü bir binanın içinden geçiyorum.

Vistül'ün karşı tarafı yeşil bir tepecik. Stalingrad'dan beri Nazileri kovalayan Kızıl Ordu buraya kadar gelip kamp kurmuş ama direnişe doğrudan bir destek vermemiş.

Taş atan bir heykel çıkıyor karşıma; taş taş üstüne koyarak şehirlerini yeniden inşa eden Varşovalıları anlatıyormuş. Sonra, sola Celna Sokağına dönünce neredeyse Varşova'nın tüm gizini barındıran, dönemlerine göre mimari özellikleriyle –kaya, tuğla, sıva– bezeli eski gümrük binasını görüyoruz.

Geldik eski meydana, Varşova'nın simgesi "Deniz Kızı Sirena" heykeline.

Hikâyesini Kerem Bey anlatıyor:

"Balıkçılara, balık izi verirler. Bunlar aslında iki kız kardeştir. İngiltere'den yola çıkarlar. Biri Kopenhag'a gider, öteki Varşova'ya gelir. Ama buraya gelenin kılıcı ve kalkanı var. Tarihi boyunca hep savaşla yaşayan ve kendini sa-

vunmak zorunda kalan Polonya, üç kere tarihten silinmiş. Büyük savaşlar, büyük acılar görmüş."

Nowomiejska üzerinde ilerliyoruz, burada meşhur dondurmacı Lody var. "Eski Şehir" dediğimiz yer 13. yüzyıla tarihleniyor, biz de sur dışına çıkıp savunma surları ile eski ve yeni şehri birbirine bağlayan Barbakan'dan geçiyoruz. Anıtsal Barbakan'dan geçtikten sonra 15. yüzyıldayız – kent büyüyüp buraya gelmiş.

1600'lerde Vikingler iki sene burada kalmış. Kente saldıran atlıların dörtnala girmelerini engellemek için Barbakan'ın giriş ve çıkışlarını aynı doğrultuda yapmamışlar, yirmi derece kadar kaydırmışlar ki mecburen yavaşlasınlar.

Derken, şehrin medarı iftiharlarından Maria Skłodowska'nın –ya da daha bilinen adıyla Madam Curie– evine geliyoruz – böylece artık yeni meydana yaklaştık. İç planları dahil hepsi 1898'den kaldığı şekliyle yedi senede yapılmış.

Meydanda bir ruhban okulu ve kilise de var. Latince dua edilen tek kiliseymiş.

Varşova'yı gelmeden seveceğimi biliyordum ama gezdikten sonra, özellikle de kenti gerçekten seven ve sevdirmek isteyen bir rehberle, büyülenmemek elde değil.

Ama Varşova kahramanlıktır, destandır, epiktir.

Cengiz Çandar'ın sözleriyle bitireyim:

"Bu şehir kahraman bir şehirdir. Kahraman şehirleri ya da şehirlerin kahramanlığını sevenler Varşova'yı severler. Varşova'ya saygı duymaktan ve sevmekten başka bir şey, Varşova'nın tarihini ve öylesini bildiği andan itibaren in-

sanın elinden gelmez. Şehirler, sadece parklarıyla, mimarileriyle, heykelleriyle, düzenlilikleriyle, çılgınlıklarıyla, baş döndürücü gece yaşamları, gündüz dinamizmleriyle sevilmezler. Tarihleriyle, ıstıraplarıyla ve kasvetleriyle de sevilebilirler. Sevilebilirlerse şayet, Varşova'ya âşık olunur."

Varşova'da Kasvetli Bir Sabah

Eğer sosyalizmi daha iyi bir düzen arayışı diye anlayacaksak buna karşı çıkmanın ya da bu idealden vazgeçmenin hiçbir mantığı yok bence. Fırsat eşitliğine dayanan kapitalizmin yarattığı devasa eşitsizlik uçurumu bir türlü aşılamıyor. Gelgelelim, bunun alternatifini Sovyetik sistemlerde, asrı saadet görülen SSCB'de, hele de Stalin'de aramak bana iyice absürt geliyor.

Varşova'nın göbeğine bir Empire State kondurmuşlar, 1955'te bitirilen bu binanın adı "dönemin ruhunu" da yansıtıyor: Josef Stalin Kültür ve Bilim Sarayı. Sopot'ta söylemiştim, ben modernlikle Polonya'yı bağdaştıramıyorum diye. "New York'ta varsa bizde de olmalı" hayli komplekskli ve şehri küçültücü bir düşünce bence. Bunu bir "mimari direniş" olarak görenler de var, Batı dünyasına "Biz de yaparız!" cevabının mücessem hali ama nefret edenler de çok – ikisini birlikte hissedenler ise en büyük kesim! Bu binanın ülkelerindeki en mutlu yapı olduğunu söylermiş Polonyalılar: "Her yeri görür, bir tek kendi çirkinliğini görmez."

Stalin'in başmimarı Lev Rudnev tasarlamış bu binayı. Rudnev'in diğer işlerine bakıyorum: Riga'daki Letonya

Bilim Akademisi, Moskova Şehir Üniversitesi, Bakû'deki Hükümet Evi, Frunze Askeri Akademisi...

Sovyet coğrafyasının büyüklüğü hakkında bir şeyler söylüyor bize bu ama benim üstünde durmak istediğim yapıların insanı iten tarzı. Yan yana üç fotoğraf koyuyorum: Varşova'daki, Riga'daki ve –SSCB'nin tasarım ödülü verdiği– Moskova'daki binaları. Sanki göğe fırlayacak roket gibi her biri, en büyük olma iddiasından çok büyüklüğünü karşısındaki kabul ettirme azminde olan binalar bunlar.

Benim anladığım sosyalizm çok daha alçakgönüllü, mütevazı bir düşünce yapısı – rejim değil. Neyse, "Bir kule varsa çıkacaksın" fehvasına uyup Kültür ve Bilim Sarayı'nın –yeni dönemin yeni ruhu doğrultusunda Stalin'in ismi silinmiş– tepesine çıktım, Varşova'ya tepeden baktım biraz. İnsan aşağıdan da baksa yukarıdan da baksa gördüğü şehre çarpılıp kalıyor. Kültür ve Bilim Sarayı'ndan inip gettoya geldim.

Şimdi ben bu gettoyu bilmiyor değilim, çünkü filmlerde ve belgesellerde saatlerce izlemişim, kitaplarda sayfalarca okumuşum. E benim gördüğüm gettonun bildiğimi sandığımla hiç alakası yok, bir anıt olmasa buraya getto demek mümkün değil.

Tabii bir gettoyu muhafaza etmek gerektiğini söyleyecek değilim. Hatta ortadan kaldırılması daha iyi oldu bile denebilir çünkü özellikle Varşova gettosunda yaşananlar, aklıma ilk *Umut Bahçesi* filmi geliyor, zaten unutmanın mümkün olmadığı tecrübelerdi. Ve varlığıyla insanları

şehirden uzaklaştırabilecek bir kalıntıya dönüşebilirdi getto, dahası faşistlerin umutlarını diri tutmaya bile yarayabilirdi.

Geride bir iz bırakmamacasına yıkılan gettonun yeri Sovyetik nizam bitişik binalarla –sosyal konutlar– doldurulmuş. Yeni toplumun taleplerini karşılama iddiasındaki Sovyet mimarisinin kendi içinde bir mantığı vardır ama bunu getirip her yere aynı şekilde koyduğunuzda diyalektik icabı "yabancılaşmayı" da beraberinde getirmiş oluyorsunuz. Varşova'da da, Vilnius'ta da gördüm, başka kentlerde de var, aynı konutlardan binlerce yapılmış. Ama ne insanlar ne kültürler ne de şehirler bir, dolayısıyla bir yere uyan şey her yere uymuyor. Bu apartmanları görünce gettonun kurtarıldığını ama ertesi gün şehrin yeniden işgal edildiğini düşünmeden edemiyorum. Binaya bakıp diyorsun ki "Hah işte bu Sovyetlerdir," ama o binanın üstünde yükseldiği "arazinin" de yıllar içinde edindiği bir başka kültür var ve bu uyumsuzluğun üstüne ne inşa edersen et bir zaman sonra toprak kabul etmiyor. Binbir zorlamayla belki İstanbul'da kahve ağacı yetiştirmek mümkün olur ama ilk fırsatta bu toprak o ağacı kurutur.

Burada yaşananlar farklı mı?

Şimdi bir parantez açayım. Madem kendini şehrin kaderinde görüyorsun, Varşova ayaklanırken neden suyun öte yakasında bekledin de yardıma gelmedin? Naziler ne kadar gerilemiş olsalar da güçleri direnişçilerin çok üstündeydi, silahları katbekat güçlüydü. Ama Nazileri kilometrelerce kovalayan Kızıl Ordu geldi, Varşova önünde,

Prag'da kamp kurdu. Direnişçiler canhıraş savaştı, bunların kılı kıpırdamadı. Akıl almayacak, bağışlanmayacak şey.

Dönelim gettonun bugününe. Çok acı bir anıt var burada, çiçek bırakmışlar.

Şehirdeki heykelleri ve anıtları düşünüyorum, insanlarla duvarları –taşları, tuğlaları, kolonları– birlikte vermişler hep.

Kolektif hafıza, şehrin yerle yeksan edilmesini hiç unutmadığı gibi sanat eserlerinde de işlemiş. Yarıya kadar yere batan insanlar, kalın duvarların ortasında, kolonların altında insanlar... Tabii bir de direnişçiler, ellerinde silahlarıyla, aklıma gene Jan Żabiński geliyor, büyük bir kahramanlık destanı bıraktılar geriye.

Bu düşünceler, hiç olmayacak bir yerde, belki de şehrin en anti-Sovyetik bölgesi olan Kraków Caddesini –Krakowskie Przedmieście– yazacakken aklıma üşüşüyor. Zygmunt Waza heykelinden sola açılan kocaman caddeden biraz yürüyünce birbirinden hoş sıra sıra bina görüyoruz.

Bu caddenin sonu yok gibi bir şey, cumhurbaşkanlığı konutuna gelene kadar aynı kaldırımda –benim yürüyüş yönüme göre sol– birkaç önemli yapı var: İçine girmediğim üçgen alınlıklı, sütunlu, bana daha çok Yunan coğrafyasında olduğumu düşündüren, orgunu Jan Sobieski'nin hediye ettiği Kościół Św. Anny, Mickiewicza anıtı...

Sonra geldik cumhurbaşkanlığı konutuna, önünde Józef Poniatowski'nin at üstündeki heykeli. Alçakgönüllükle birleşen ve insanı zorlamayan zarif bir şıklık. Sosyalizm, sosyalist gerçekçilik, toplumcu sanat, adına ne dersek di-

yelim bunu "burjuva işi" diye tu kaka edip Kültür ve Bilim Sarayı'ndan "proleter destan" çıkarmak doğru olamaz.

Böyle dedim ama Murat Belge, başlangıçta bu binayı saray olarak yaptıran Stanisław Koniecpolski'nin malikânelerinde 100 binden fazla serf çalıştırdığını söylüyor – zarafetin bedeli mi demeli?

Daha ileride olanca göz alıcılığıyla Hotel Bristol karşımıza çıkıyor.

Teknoloji bu kadar yaygın olmadığı için savaştan sonra Varşova'yı yeniden diriltirken örnek alabilecekleri en iyi kaynak Canaletto'nun Varşova resimleriymiş. İyi de Canaletto'nun ölümü 1768! Dolayısıyla şehri yıkımdan önceki haline değil, Canaletto'nun perspektifine, başka bir zamana döndürüyorlar.

Şöyle etrafımdaki binalara bakıyorum, pastel renklerindeki cephelerine, adım attığımız zemine, sonra film setlerinde kurulan "gerçek Varşova'yı" gözümün önüne getiriyorum –yıkıntılar arasında yürüyor Szpilman– ve bu şehrin ayağa nasıl kalktığını aklım almıyor, almıyor.

Aynı Parkta Elli Yıl Sonra

Türkiye'de özgür düşünmeye, yaratıcılığa, farklı bir sözü ifade etmeye bazı küçük istisna dönemleri hariç devlet hiç müsaade etmemiştir. Başınız bir şekilde belaya girer; "hapis, firar ve ölüm üçgeninin" hangi alevli köşesini tutacağınıza dair bir tercih yapmak zorunda kalırsınız.

Böyle düşününce bir çırpıda onlarca kişi saymak mümkün. En bilinenlerden biri, Refik Erduran'ın aracılığıyla bir Romanya gemisine kapağı atan Nâzım'ın kaçışıdır herhalde. Ama kaçmak zorunda kalanlardan biri de Münevver Andaç'tır. Türk romanlarını Fransızcaya çeviren en yetkin tercümanlardan biri olan Münevver Andaç, Nâzım'ın oğlu Mehmet'in de annesidir.

Münevver Andaç, yolu Fransa'ya düşmeden önce bir süre Varşova'da yaşamış, hatta burada Polonya ITI'si müdürü Bay Hausbrand'la evlenmiş. Polonya'ya 1970'te tiyatroları gezmeye gelen Haldun Taner'i eşiyle birlikte karşılayan Münevver Hanım olmuş.

Łazienki Parkı'nda gezmişler, ben de bu satırları yaklaşık elli yıl sonra aynı yerde yazıyorum. Şimdi gene parkın adından başlamak lazım, benim doğal olarak "Laz-yen-ki" diye doğru olarak telaffuz ettiğim ismi Polonyalılar "Wa-ji-

en-ki" gibi saçma sapan bir şekilde okuyorlar. Ben Lehlerin Lehçeyi doğru yazamadıklarından emindim de bu parka gelince okuyamadıklarından da emin oldum.

Ucu bucağı olmayan bir park burası, etraf yemyeşil, girişte Curie ve Wajda gibi medarı iftiharlardan Chopin'in heykeli var. Otuz dokuz yaşında veremden ölen Chopin ömrünün son yirmi senesini dışarıda geçirdi ama kendini Polonyalı hissetmekten hiç vazgeçmez, Varşovalılar da onun Polonyalılığını hiç tartışmaya açmamışlar.

Bütün parkı dolaştıktan sonra heykelin karşısında bir bank bulup oturdum. Parkın en güzel yeri sanırım sarayların, tiyatronun ve göletin olduğu bölüm.

"Polonya'da tiyatro kültürünün ve sevgisinin büyük bir geleneği var," diye anlatıyor Haldun Taner. "Łazienki Parkı'nda gezerken iki tiyatro binası gördük. Biri yazlık, biri kışlık iki saray tiyatrosu. 1788'de son Polonya kralı Stanislas zamanında bir İtalyan mimarın onardığı Orangeri Tiyatrosu küçücük, şipşirin bir yapı. İçi tamamen ahşap. (...) Poniatowski'nin Łazienki Vuajenski Parkı'nda yaptırdığı ikinci tiyatronun özelliği, sahnenin bir küçük suni adanın üstünde inşa edilmiş olması."

Haklı olarak Varşova'yı gezdirmeye değil sevdirmeye geldiğini söyleyen Kerem Akan'dan saraylara dair aldığım bilgileri de buraya geçireyim. Yetmiş altı hektarlık alanıyla Avrupa'daki en büyük parklardan biriymiş ve şehrin dışında kalıyormuş. Başlarda av sahası olarak kullanılmış, tabii bu durumda şehrin dışında olması akla yatkın ama şehir büyüdükçe, 17. yüzyıl gibi, işlevi değişmeye başla-

mış. Bugün sadece yolu Varşova'ya düşenlerin nefes aldıkları bir yer.

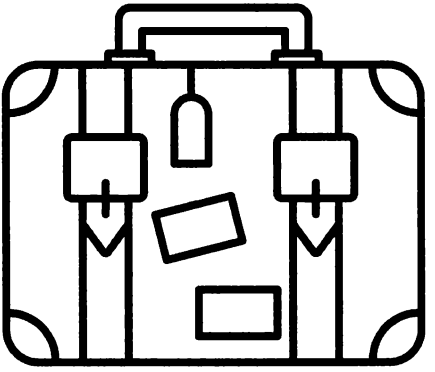
Burada Jan Sobieski'nin de bir heykeli var. Sobieski'nin adını daha önce hediye ettiği org vesilesiyle geçirmiştim, birkaç cümle de ona dair edeyim istiyorum. Hayli renkli bir hayat – tahmin edileceği üzere "kan kırmızısı" çok.

Sene 1655, Polonya, İsveç'le savaşırken Sobieski'yi İsveç ordusunda görüyoruz; ama 1656'da bu kez Polonya ordusunda yükselmiş. 1673'te Hotin'deki çarpışmada Sarı Hüseyin Paşa'yı yenen Sobieski, bir sene sonra XIV. Louis'nin desteğini de alarak tahta çıkmış ama biz onu esasen Kara Mustafa Paşa'yı yenip Viyana Kuşatması'nı püskürten –1683– adam olarak biliyoruz. Sobieski yetişmeseydi tarih muhtemelen değişmezdi ama bazı şeyler gecikebilirdi.

Łazienki hakikaten çok güzel bir park, insan gevşediğini, rahatladığını hissediyor.

Bunun gibi bir de Saski –Saxon– Parkı var anmak istediğim, orada öyle "*tranquille*" zaman geçirmedim ama içindeki St. Antonio adlı oldukça şık restoranda akşam yemeği yedim. Murat Belge'nin "çok yeni bir eski kent" diye mükemmelen tarif ettiği Varşova'ya gelmişken Treblinka'yı –Nazi kampı– da görmek isterdim ama vakit yetmedi.

Belki böylesi daha hayırlı oldu.

ALMANYA

Masalların Çevresinde I

Sevdiğin insanları tanımak risklidir. Mesela bir azize kabul ettiğin kadının gerçekte alkolik bir yelloz olduğunu görebilirsin. Bütün romanlarını okuduğun bir yazar da olabilir bu, şiirlerini ezbere bildiğin bir şair de, resimlerine saatlerce göz kırpmadan baktığın bir ressam da, eşsiz güzellikte bir sinema oyuncusu da, tirada birlikte başladığın bir tiyatrocu da...

Bazen üstü toz kaplamış sandıkların içinden eprimiş kâğıtlarda mektuplar, kırık çerçevelerde fotoğraflar çıkar yıllar sonra gün yüzüne. Biyografiler yeniden yazılır.

Bir de en az bu insanlar kadar sevdiğin ama asla tanışma imkânı bulamayacağın karakterler vardır. Oysa çocukluğunun tamamını onlarla geçirmişsindir, en uzun oyunlarında onlar vardır hep, dertlerini onlar dinlemiştir, gece onlara sarılarak uyumuş, onları dinlerken uykunun dipsiz boşluğuna yuvarlanmış, mutluluğu da, kahramanlığı da, iyiliği de onlarla görmüş, en büyük maceralara birlikte çıkmışsındır.

Hansel ile Gretel'in başına gelenlere hep birlikte sevinip hep birlikte üzülmedik mi?

Ormanın içinde şekerden bir ev bulunca, çocuk zihnini uyuşturan o büyük sahnede hangimiz sevinmedik?

Hangimiz öfkelenmedik arkadaşlarımıza kumpas kuran o cadıya?

Hangimiz "Ekmek atma, yolunu bulamazsın sonra," diye dertlenmedik?

Ya da dünyada "seni daha iyi görmek için" diyalogunu bilmeyen var mıdır?

İyilik dolu kırmızılı başlıklı kızın acısını içinde yaşamayan biri oldu mu aramızda?

Aradan yıllar geçtikten sonra bile bu masallardaki konuşmaları taşımadık mı kendi gerçek hayatımıza?

Son sayfada hiçbir mantık aramadan sevinmedik mi kurdun karnından canlı çıkan o saf kıza?

Her masaldan bir şeyler kaldı üstümüzde. O masallarda aradık iyiyi, o masallarda gördük cesareti, o masallarda inandık dürüstlüğün erdemine. Büyüdüğü zaman çocukluğundaki masalları unutmaya çalışıp cadı olanlar, kurda dönüşenler de çıktı aramızdan, hatta siyasete atılıp ülkenin en üst mertebesine yükselenler de oldu ama onlar da çocuklarına masallar okudu, onlar da çocuklarını masallarla uyuttular.

Frankfurt'tan Bremen'e, her gece başka bir şehirde ve her gün ayrı masalların peşinde dolaşıyorum. Çocukluğum, tıpkı bu masalların kahramanları gibi bilinmez bir diyardan gelmişçesine hep yanımda.

Bütün bu masalları derleyen Grimm Kardeşlerin Steinau'daki –şimdi müze olan– evlerini gezdim ilk olarak. Nasıl "Safranbolu evleri" deyince insanın gözüne bir panorama yansırsa "Frankfurt evleri" için de aynısı geçerli,

renkli duvar üstünde birbiriyle kesişen tahtalarla şeritlenmiş, geniş, uzun çatılı evler.

Önce bir ortaçağ sarayının içinden geçtim. Etrafı suyla çevriliymiş bir zamanlar, filmlerdekinin aksine timsahlar yokmuş içinde ama köprü kalktığında geçmesi imkânsız olan bir derebeyi sarayı. Kimbilir ne acılar, ne sömürüler, ne ölümler, ne aşklar, ne pişmanlıklar gördü o duvarlar. Sarayda yemekhaneye girdim. Bir şövalye elbisesi duruyor kenarda.

Hayatına Pardayanlar ya da William Wallace dokunmuş olan kim sevmez şövalyeleri?

Yaklaşık otuz kiloluk bu zırhın ağız kısmı uzun bir üçgen. Böylece hem kılıç darbesini kaydırarak kolayca savuş-

turuyormuş hem de özellikle sıcağın kavurduğu yaz günlerinde nefes alacak bir alan sağlıyormuş. Sonra ilginç bir şey daha öğrendim; bu zırhlar paslanmaya karşı düzenli bakıma sokuluyormuş ama boya falan olmadığı için tereyağı kullanıyorlarmış!

Bir de içinde maket kuş olan bir kafes vardı köşede. Kapılar hep kapalı olduğundan bir alarm olarak kullanıyorlarmış bu kuşları, eğer oksijen bir anda azalırsa kuşlar çığlık çığlığa bağırmaya başlıyor, yok eğer yavaş yavaş biterse bu kez meşhur kurbağa hikâyesindeki gibi kuşların sesi tümden kesiliyormuş. "Alarm kuşları" diyorlar onlara. Kuşlar normalden farklı ötmeye başladıklarında kapılar açılıyor, yemyeşil kasabaların çiçek kokan havası içeri doluyor ve hayat kendi ritminde devam ediyor.

Saraydan çıkıp Grimmlerin oturduğu eve geldim. Bir masal kasabasında bir masal evinin içindeydim, sanki görünmeyen kelebekler uçuşuyordu etrafımda ve bir şelale çağıldıyordu usulca, bir yanımda Fareli Köyün Kavalcısı, öte yanımda Kurbağa Prens'in ruhları hep birlikteydik. Herkes iyiydi, her şey iyiye varacaktı en nihayetinde. Masal diyarında, onların dünyasındaydım.

Grimm Kardeşlerin büyülü evinde merdivenden yukarı çıktım, üst katta bir ad gözüme çarptı: "Engelbert Humperdinck. 1854-1921." Humperdinck, birçok şarkısını ezbere bildiğim harika bir şarkıcı ama bu sadece bir isim benzerliği, benim yaklaşık yüz sene önce öldüğünü öğrendiğim Engelbert ise Hansel ve Gretel'in operasını bestele-

yen bestekâr. Gene de burada Engelbert Humperdinck'i bulmak gerçekten bir başka âlemde dolaşıyor olduğumu gösteriyordu.

Evden ayrılıp otobüse, sonra yemyeşil yolların arasından geçerek bir başka kasabaya: Alsfeld. Kırmızı Başlıklı Kız'ın kasabası. Demek ki, hepimizin kasabası biraz burası. Kasabanın meydanı binalarla süslenmiş.

Romantizm bazen sadece birkaç çizgidir.

Belediye binası beş asır öncesinden kalma, yanındaki siyah-beyaz olan da ondan yüz elli yıl yaşlı. Biraz yürüdüm. Bir çeşmenin şırıltılarını duydum, karşıma önce lalelerin arasında bir ağaç evi çıktı. Durdum ve izledim.

Ağaçevi, laleleri, bahçenin bir bölümüne el koyan melisaları, binaları...

Ve bazen lalelerin arasında bir ağaçevidir romantizm.

Meğer bu muhteşem kasabada Kırmızı Başlıklı Kız'la da tanışmak varmış kaderde... Masal Evi dedikleri tarihi binanın girişinde beş kişi bu masalı canlandırdılar. İçeride bir de Almanca masal dinledim. Kurbağa Prens'i anlatıyordu eski kıyafetler içindeki müze görevlisi. Alsfeld'i de gezip otele döndüm.

Odaya girer girmez Engelbert Humperdinck şarkılarının yanına bir buğday birası açtım. "Spanish Eyes", "The Last Waltz", "Quando Quando Quando", "Release Me" ve tabii "A Man Without Love"... Tek kişi için çok büyük bir odam, rahatsızlık veren çift kişilik boş bir yatağım var.

"Yalnız adam, aşksız adamdır," diyor Engelbert Humperdinck.

Buğday birasından büyük bir yudum daha alıyorum.

Kırmızı Başlıklı Kız'la tanıştım bugün. Büyük mutluluklar ve büyük yalnızlıklar içinde başka bir âlemdeyim.

Masalların Çevresinde II

Hiç durmamacasına yağan yağmur şeffaf sicimden bir perde yaratırken şehrin suyunu getiren çayın taşmasına da yol açıyordu. Bindokuzyüzdoksanüç yılıydı ve kül rengi gök yer yer siyah yamalarla kaplanmıştı. Yağmurun yerde çıkardığı ses artık büyük bir uğultuya dönmüş, evlerin alt katları boşaltılmıştı. Tanrı'nın lanetine uğramışçasına yağan rahmet şehre git git bir felaket taşıyordu. Latinlerin, "İlacı zehirden ayıran dozudur" sözü burada da gerçekleşiyor, şehir padişah karşısındaki çaresiz kullar gibi cezasının bitmesini bekliyordu. Çay, düşerken büyüyen bir kartopu gibi her geçen dakika yükseldikçe yükseliyordu. Hayat durmuş, okullar kapanmış, herkes seferber olmuştu.

Bindokuzyüzdoksanüç yılıydı. Yağmur teslim almıştı.

Hofgeismar, Grimm Kardeşlerin anneannelerinden ilk masalları dinledikleri bu yemyeşil şehir, yağmurdan sonraki günü bekliyordu. Çay, eskiden şehre girişi sağlayan üç metrelik bir kapının altından akıyordu ama yağmur günlerdir hiç ara vermeden yağıyordu. An geldi, savaşlar görmüş, düşmanlara geçit vermemiş bu surlar yağmura karşı koyamadı. Su, şehri ele geçirdi.

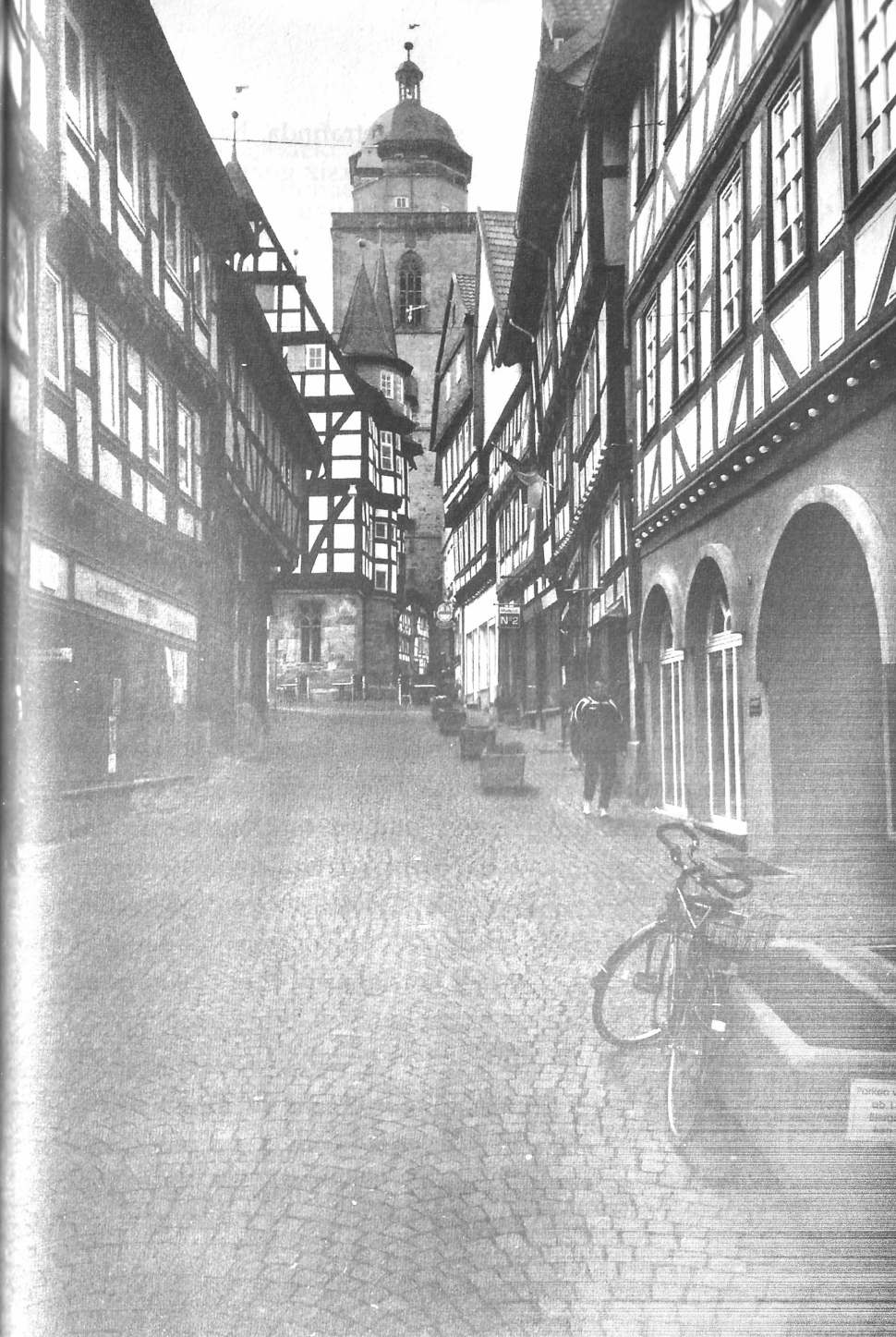
Sene, bindokuzyüzdoksanüçtü.

Duvarın arkasında bir levazımat ustasının atölyesi yer alıyordu ve çoktan boşaltılmıştı. Sahibini bekleyen tabutlar gibi yağmurun dinmesini bekliyordu şehir. Su, duvarı aştığında, çay nehre, şehir göle dönüştü. Atölye sular altında kaldığında direnen ahşap tabutlardı sadece, şehrin sokaklarında yüzüyorlardı. Bir Japon muhabir bunu kayda geçirdi.

Hofgeismar sele boyun eğmişti, caddelerinde tabutlar yüzüyordu. Oysa yüzlerce yıllık bir tarihi olan Hofgeismar, öyle kolay geçit vermezdi kimseye. Bir heykeller şehriydi ama ne Paris ne Üsküp gibi, sıradan insanların küçük heykelleriyle bezenmişti sokakları. Meydandaki heykelde, bir anne sürahiden kızının elindeki testiye su döküyor, testiden taşan su yılankavi bir yol izleyerek küçük kardeşin kâğıttan gemilerini yüzdürüyor. Oğlan belki üç, belki beş yaşında, birazdan suyla birlikte kaybolacak gemilerinde yaşıyor mutluluğu, o gemiler onun arkadaşı, büyük gemileri var o küçük çocuğun. Biraz sonra bir heykel daha, sen kadar ben kadar, ne büyük kaideler üstüne konmuş ne bakanı ezmesi için beş insan boyunda yapılmış.

Masal kentine samimiyet, masal kentine çocukluk, masal kentine bebek kahkahaları katmış.

Vaktin biri, düşman şehri ele geçirmek için sura dayanmış. Sonra bir anlaşmaya varmışlar. Üç zar var, bir de bardak, kim büyük atarsa onun istediği olacak. Düşman atıyor on yedi, muhafız bu şehre yakışan büyük bir mucizeyi gerçekleştirerek üç zarda da altıyı buluyor ve bu sayede düşman savaşmadan gidiyor...

Sonra surlar başlıyor şehrin etrafında, harcında sekiz yaşındaki çocukların alın teri, renksiz gözyaşları... Sekiz metre yüksekliğinde, altı kilometre uzunluğundaki bu duvarı yapmak için kimbilir kaç oyun, kimbilir kaç masal çocuksuz kaldı...

Anneannenin, torunları William'la Jacob'a masallar anlattığı evini gördükten sonra biraz yürüyüp Otuz Yıl Savaşları'nın bitimiyle Fransa'dan Hofgeismar'a gelen bir din adamının, David Clemént, heykelini gördüm. Bu da ötekiler gibi kaidesiz, bu da ötekiler gibi rahatsızlık vermeyen bir heykel. Bir masal kentinin heykeli.

Hofgeismar'dan çıkar çıkmaz bir ormanda buldum kendimi. Reinhardswald'in kimi sekiz yüz, kimi bin küsur yaşındaki ağaçları arasında gezindim. Yeşil bitmiyor, aksine otobüs ilerledikçe çoğalıyordu sanki.

Bir prensle prensesin düğünündeki tebaa gibi sağlı sollu dizilmişti ağaçlar ve biz aralarından geçip gidiyorduk, sarılı mavili kır çiçekleri, laleler, papatyalar görüyordum ama biz yolumuzda ilerliyorduk, biten yokuşun ardından bir Rönesans şatosu göründü. Uyuyan Güzel'in şatosunda yemek yedim. "Taşın güle dönüştüğü" yerdeydim. Gül aromalı bir köpüklü şarap aldım. Kraliçeye bir kurbağa tarafından çocuğu olacağı muştulanan dilektaşına bozuk para attım sol omzumun üstünden. Bahçeyi gezdim, surların etrafında yürüdüm, kuleye çıktım, masalı anlatan soyut şekillere baktım, şatonun avlusunda masalı dinledim, Uyuyan Güzel'i düşündüm.

Masallar âlemindeydim, prenslerle, prenseslerle arkadaştım, şatoların misafiriydim.

Yeşillikler içindeki bir şatodan yeşillikler içindeki bir başka şatoya, Rapunzel'in şatosuna geldim. Eskiden zindan olarak kullanılan kuleye tırmanmaya başladım. Rapunzel kostümü giymiş rehber, bir delikten gözüken kulenin dibindeki iskeletin kıymeti harbiyesini anlatmaya başladı: "Eskiden bazı suçlular bu kuleye kapatılır, bir salıncakla dibe sarkıtılır ve salıverilmeleri için fidye beklenirdi. Bir efsaneye göre, gereken izinleri almadan avlanmaya giden bir avcı tutuklandı ve bu delikte, bu sesin, ışığın ve hatta havanın bile girmediği delikte tam on iki sene hapsolundu. Çıktığında ışığı gördü ve o an kör oldu."

İkinci katta Grimmlerle ilgili sekiz resim ve 18. yüzyılda masalların nasıl sahnelendiğini gösteren bir maket vardı. Üçüncüyü geçip zirveye çıktım. Rapunzel'in saçlarını sarkıttığı o efsanevi şatodaydım, gençlik hayalleri gibi uçsuz bucaksız bir yaşam uzanıyordu önümde.

Sıra sıra karavanlar dizilmişti toprak kortların yanında, bir nehir akıyordu nazlı bir kız gibi ağırdan ve ihtiyar bir adam salyangoz hızıyla izliyordu koşarak geçen çocukları, uzaklardan bir kuşun ötüşü duyuluyordu.

Köy yollarından Polle adındaki bir başka kasabaya yollandım. Bu kez Külkedisi'nin şatosunu görecektim. Şatonun çevresinde, bitmek tükenmek bilmez yeşillikler arasında ilerliyordum.

Üstü sarılarla, envaiçeşit tonda yeşille kaplı tepeciklerin arasından kıvrılarak sessizce akan bir nehir, tek tük arabaların geçtiği asfalt bir yol, o yolu bisiklet yolundan ayıran askeri bir bölük gibi ciddi ağaçlar, arkaya attığı kırmı-

zı çantasıyla yürüyüşe çıkmış uğurböceğine benzeyen bir bisikletli, öteki tarafa geçmeyi sağlayan sükûnet içindeki motorsuz bir feribot, geniş üçgen çatılara sahip romantik bir köy, çitlerinin içinde otlayan birkaç midilli, metruk bir traktör...

Daha fazla bakamadım, buradan ayrılamamaktan korktum.

Masalların Çevresinde III

On üçüncü yüzyılın ilk yarısında rengârenk kıyafetler giymiş bir adam kavalını çalarak peşine taktığı yüz otuz çocuğu şehrin dışına sürüklemişti. Kimdi, neydi, neden böyle yapmıştı, çocukların başına neler gelmişti, bugün bile bellisiz. Rivayet çok, kanıt yok. Belki de böylesi daha iyi, bu gizem masalların ruhuna daha çok yaraşıyor.

Fareli Köyün Kavalcısı'nın yaşandığı Hameln'deyim.

Geleneksel kıyafetleri içinde kavalını çalarak geldi, tur boyunca herkesi enstrümanının süfli notalarına ekleyerek Hameln'in sokaklarında gezdirdi, masalın geçtiği yerleri kasabanın tarihiyle birleştirdi, ben de köyün çocuklarından biriydim işte, kavalın peşi sıra yürüyordum. Tüylü şapkası, kır çiçekleri gibi capcanlı renklerdeki kıyafeti, palyaçolarınkini andıran büyük sarı ayakkabıları ve özenle şekil verdiği sakallarıyla sadece çocuklar için değil, yetişkinler, hatta ihtiyarlar için dahi bir çekim merkeziydi.

Şık bir peyzaja sahip şehir parkında masalın anıtı yer alıyordu. Tepesinde bir fare olan bir anıttı bu, masal kahramanlarının gene renkli resimleri ve kabartmalarıyla süslüydü.

Bir pazar kurulmuştu parkın hemen dışında. Küçük bir paket taze ahududu aldım.

Kavalcı, kavalını çalıyordu.

Önce bir kiliseye geldik, sonra cephesi çok süslü bir başka eve. "Bu ev şehrin en zengin insanınındı," deyip sordu, "sizce kimdir o?"

Pek şaşıracak bir durum yoktu, şehrin en zengini belediye başkanıydı. En üst rütbeli siyasetçi her zaman en zengindi, masal kentlerinde de böyleydi bu, beton kentlerinde de, eskilerinde de, yenilerinde de... Siyasetçinin refahı masallar gibi kalıcıydı. İnsanlar ölüyor, yüzyıllar geçiyor, yalnız masalların mutluluk veren tozpembe gizemli yaldızları ve siyasetçilerin zenginliği değişmiyordu. Başkan, kendine yakışan evi "rokoko" üslubunda bulmuş tabii ki. Allamış pullamış, en üstüne de altından kendi büstünü nakşettirmiş.

Yanında eski ve güzel bir bina daha var, şimdi bir kafe, bir tüccar tarafından başkana nazire olarak yaptırılmış. O da en az "başkanın evi" kadar süslü püslü.

Kaldırımlara tunçtan fareler işlenmişti.

Postaneyi, Latince yazılarla donatılmış evleri, kiliseyi gezdik.

Fareli Köyün Kavalcısı'nın memleketi Hameln'deyim.

Bir nehir çağlayanlar yaratarak akıyordu.

Bir dükkânın önünde üç farklı renkte içki satılıyordu. "Bu kadınlar için," dedi görevli, "yüzde yirmi alkolü var." Sonra devam etti, "bu erkekler için yüzde otuz beş; bu da gerçek erkekler için yüzde elli." Dükkânın bir ayna gibi suretimi yansıtan vitrinine baktım ve yüzde ellilik içkiden istedim.

"Adı ne bunun?"

"Fareöldüren."

Hameln'den Hannover'e gittim ve Hameln'i ne kadar sevdiysem Hannover'i de bir o kadar sevmedim. Soğuktu, ruhsuzdu, büyük şehirlere özgü grilikle yoğrulmuştu. Küçük bir şehir turunun ardından Bremen'e gidecektik ve ben bu soğuk Hannover'den bir an önce uzaklaşmak istiyordum.

Ağaçların arasından geçip gidiyorduk ki bir anda büyük bir göl çıktı karşımıza. Yelkenliler vardı suyun üstünde, insanlar plaja akmışlardı, kimileri dans ediyor, kimileri baharın gelişini büyük öpüşmelerle karşılıyordu ama ne olursa olsun gölün etrafından yaşam fışkırıyordu. Yapay bir gölmüş meğer bu. Nazi döneminde insanlara "iş yaratılmış" bu şekilde.

Gölü geçince büyük bir stat gördüm. Besbelli ki Hannover 96'nın, "Sechsundneunzig," o komik adlı takımın stadı.

Ansızın çıkan bulutlar gibi yüzümdeki tebessüm yerini acıya bıraktı. Tabelada "Robert Enke Caddesi" yazıyordu. Rüştü'nün Barcelona'ya gittiği sene takımın dördüncü kalecisi pozisyonuna düşmüştü. Fener'e geldi. İlk maçında Aykut Kocaman'ın İstanbulspor'undan üç gol yediğinde bizim basına meze oldu. Yüklendikçe yüklendiler, saldırdıkça saldırdılar. İkinci maçına çıkamadan Fener'den kovuldu. Barcelona'dan gelmişti ve sadece bir tek maça çıkabilmişti. Gitti. İki sene sonra Hannover'le harika bir sezon geçirmişti. O sene Almanya'nın en iyi kalecisi seçildi. Milli takımın oyuncusuydu. Kalp rahatsızlığıyla doğan kızı iki

yaşında hayatını kaybetmiş, bunun üstüne Enke ailesi bir evlat edinmişti. Büyük bir hayvanseverdi, kürk karşıtı eylemlere katılıyor, PETA'ya ciddi destek veriyordu.

Bir gün Bremen'den Hannover'e giden bir trenin önüne attı kendini. Geride polisin detaylarını açıklamadığı bir mektup bırakarak... Robert Enke öldüğünde otuz iki yaşındaydı. İyi bir insan ve iyi bir kaleciydi.

Hannover'i sevmedim, dedim.

Yalan.

Kırk bin kişi bu stada gelip ağlayarak uğurladı Enke'nin beyaz güllerle sarılı tabutunu. O komik adlı takım bir sene Enke'nin formasıyla çıktı maçlara. Hannover, benim için Enke'dir, Enke'yi unutmayan o iyi kalpli insanlardır.

Robert Enke...

O gün henüz otuz iki yaşındaydı.

Masalların Çevresinde IV

Bilinen hikâyedir, dünyanın en ince kitabı yazılacak olsa "İngiliz mutfağının" tek rakibi "Alman mizahı" olabilir denir. Tabii mizah yoksa ruh da yoktu, olamazdı, en azından Almanya'ya gidene kadar ben böyle düşünüyordum.

Hannover'den Bremen'e geldiğimde hâlâ Fareli Köyün Kavalcısı'nın üstünden fışkıran yaşam enerjisi ile Enke'nin büyük acısı vardı içimde.

Sonra Bremen'i gezmeye başladım. Ve yemyeşil bir doğa, usul usul akan bir nehir, Hannover'dekine benzer harika bir yapay göl, mutluluk aşılayan çiçekler ve romantizm kalesi gibi cesurca dikilen bir yel değirmeniyle karşılaştım. Frankfurt'tan Bremen'e gördüğüm bütün şehirleri ve kasabalarıyla bir romantizm yumağıydı Almanya.

Nehirleri köpüklü çağlayanlar yaratmadan akmıyor, masallar yeniden ve yeniden hayat buluyor, otoyolların kenarındaki çiçekler sonsuzluğa rengârenk cilvelerle uzanıyor, bisikletliler patikalarında kıvrılarak ilerliyordu. Evet, Almanca şarkılar söylenmiyor, evet, pek şarap içilmiyordu. Ama başka bir şey vardı bu Almanya'da. Sanki bu şehirler Fransızlar tarafından kurulup Almanlara hedi-

ye edilmişti. Buğday birası içerek bu şehirlerin kurulmuş olabileceğine inanamıyordum bir türlü.

Yeşilin her tonuna yer vardı Bremen'de. Mor, sarı ve beyaz çiçekler halı gibi uzanıyordu değirmene doğru ve ağaçlar çevrelemişti dört bir yanı, bir nehir akıyordu sessiz sedasız, küçük bir sincap geçti koşarak ve bir kız sevgilisinin koparttığı papatyadan kendine küpe yapmıştı.

Bir süre olduğum yerde durup değirmeni seyrettim.

Bremen'in tarihi meydanına geldiğimde saat tam on ikiydi ve dört kadın, yaşları en az altmış, Bremen Mızıkacıları'nı oynamaya hazırlanıyorlardı. Halka açık, ücretsiz bir tiyatro gösterisi. Yarım saat boyunca kahkahalar attı Almanca bilenler, bense büyük keyifle seyrettim hiçbir şey anlamadan.

Belediye binasıyla katedralin yanlarına oyun arkadaşı gibi birbirinden güzel binalar alıp oluşturdukları bu meydanda bir de masalın heykeli vardı.

Bremen Mızıkacıları'nın en bilinen sahnesinin heykeliydi, eşeğin üstünde köpek, onun üstünde kedi ve en tepelerinde tavuk. Biraz zorlanarak kaidenin tepesine çıktım, çok büyük bir heykel değildi, ben de hepsinin üstünden bakarak fotoğraf çektirdim. Bir masal kahramanıydım artık.

Spagettiden başka bir şey satmayan "Spagetti Evi"nde yemek yedim. Bolonez, yanında buğday birası. Artık veda vakti geliyordu. Masallara, Bremen'e, Almanya'ya...

Şehirden çıkarken küçük kulübeler gördüm, prefabrikten hallice ama hepsinin küçük bir bahçesi olan. Meğer bu kulübeler çok cüzi bir para karşılığında kırk dokuz yıllığı-

na kiralanıyormuş, devletin bir hizmetiymiş bu ve özellikle gençler, ihtiyarlar ve yazarlar tercih ediyormuş.

Tren istasyonunu görüp nehrin kenarına geldim. Bu nehir de ilginç, her altı saat on dakikada bir suları yükseliyor ve sonra alçalıyor ve bu döngü hep devam ediyor.

Mızıkacıların şehriydi Bremen.

Masalların şehriydi.

Ve benim şehirlerimden biriydi.

Ben de bir masal kahramanı oldum çünkü.

Kaçan Tren, Yakalanan Mucize

Stuttgart'tan bineceğim ilk tren yarım saat rötarlı gelince bozulmuştu aslında bütün program. Üç aktarma yapıp geceyi sınırın öte tarafındaki Colmar kasabasında geçirmeyi düşünüyordum. Karlsruhe'de bir saat bekledim, eğer her şey planladığım gibi gitseydi Offenburg'da sadece yedi dakikam vardı tren değiştirmek için.

Meğer Tanrı yardım etmiş de karıştırmış.

Altıyı üç geçiyordu Offenburg'a geldiğimde, Strasbourg treninin kalkmasına ise bir dakika vardı. Dördüncü perondan ikiye koştum, elimde valiz, insanlara çarpa çarpa ilerliyordum. Sonra ben geldim, kapılar kapandı, bir daha da açılmadı, tren uyuşuk bir kırkayak gibi ağır ağır hareketlendiğinde onu izliyordum.

Bir sonraki tren otuz iki dakika sonraydı. Ve bir şey çağırıyordu beni. İstasyondan çıktım. Büyüleyici bir yere geldiğimi bilmiyordum o an.

Muhteşem kasabaların birindeydim, bozuk bir kalaşnikof gibi pat pat sesler çıkarıyordum taş kaldırımda, bir an istasyona dönüp baktım ama hayır, yapamayacaktım, bu gece sınırın bu tarafında kalacaktım.

Offenburg, birbirinden etkileyici binaları, birer tabloymuşçasına işlenmiş parkları, göğe yükselen ağaçları, zarif

meydanları, aslında her şeyiyle beni kendine bağladı. Bizim süslü karakollara benzer pespembe karakol binasının yanındaki otelde bir oda buldum. Bu polis güruhu galiba bizim memlekette olduğu gibi burada da bir girdiği yerden bir daha çıkmıyor, meydandaki bu şehrin sembol binası meğer eskiden kraliyet saraylarından biri olarak kullanılmış.

Yanında kaldığım otel: Sonne. Onun da hoş bir hikâyesi var.

On dördüncü yüzyıldan kalma evrak-ı metruke içinde bile kendisinden bahsedilen bu otel, 1689'daki büyük yangında çok zarar görmüşse de 1830 sonrasında yeni, şimdiki haline kavuşmuş.

Otelin sağında ise gene çok hoş bir bina yer alıyor. Belediye binası, otel ve karakolun karşısında şehrin azizesi Ursula'nın yüksek bir kaide üstündeki heykeli.

Efsaneye göre, şehri saldırılardan korumuş...

Zaten şu şehri koruma efsanesi de acayip bir konu, nereye gidersen git mutlaka şehri koruyan bir ermişle karşılaşıyorsun, üstelik hepsinin efsanesi de üç aşağı beş yukarı birbirine benziyor...

Offenburg'da yaşayan heykeltıraş bir çift, iki karga heykeli yapıp hediye etmişler. Kargalardan biri konuşuyor, ötekiyse eli karnında gülüyor bu anlatılanlara. Şimdi şunu da söylemem lazım: Bu Offenburg'da bir "muziplik" var, şehir enikonu sevmiş şakacılığı. Yaklaşık bir buçuk metrelik bir heykelin altında "Andres rolündeki Franz Joseph

Burda (1873-1929)" yazıyor, bilginin devamında bu adamın bir soytarı olduğu belirtiliyor.

Üç parçası yerin üstünde görünen ve elma yemek üzere olan bir yılan heykeli gene burada yaşayan bir sanatçı tarafından "hediye edilmiş," yılanın ağzından misina inceliğinde bir su akıyor... Karakolu geçip sola döndüğünüzde muhteşem bir park –adı Zwinger–, beyaz banklar, ne olduğu yazılı rengârenk çiçekler, bir peri masalını hissettiren taklar...

Oradan geriye yürüyelim, önce karakolu, sonra oteli, belediye binasını ve azize heykelini göreceğiz. Bunları geçer geçmez sağda bir meydan: Balıkpazarı.

Ne yalan söyleyeyim, burada deniz yokken neden bir meydana balık adı verilmiş hiç araştırmadım ama şehrin en "pitoresk" yerlerinden biri olduğu kesin.

Bu meydanda yer alan turizm ofisinden harita ve şehirle ilgili bilgi veren bir kitapçık aldım. Şu paragrafı yazdıktan sonra bakıyorum ki onlar da aynı tabiri, *"picturesque,"* kullanmışlar! Devamı kitapçıktan: Aslanlı Çeşme, 1599'dan, Hirsch Eczanesi ise 1698'den beri aynı yerde. Eylülde bağbozumu yapılan Offenburg, "iyi şarap" gibi bir sloganla çağırıyor insanları. Bunda Strasbourg'a yirmi kilometre mesafede bulunmasının payı büyük kuşkusuz.

Birbirinden güzel dükkânların sıralandığı sokakların birinde mezeli, şnitzelli, biralı bir yemek yedim. Şnitzelin üstünde yoğun bir sos vardı –acaba bu da Fransa'ya yakın olmakla ilgili mi?–, meze ise etle çevrelenmiş peyniri ince

ince kesilmiş pancarın üstüne oturtup balzamik gezdirmişler – gene sos, Fransa?

Bizim otelin arkası gece oturup içki içilen bir meydan ama perşembe gecesi deyim yerindeyse bir Allah'ın kulu yoktu, merak edip bana bol köpüklü soğuk bira getiren garsona sordum.

"Sen cumartesi gel," dedi, "ama gene de pek umutlu olma!"

Umut mu?! Saat başı gongu vuran kilisesi, geç fark ettiğimden göremediğim –kitapçıktan öğrendim– Yahudi Mezarlığı, şık binaları, parkları, ağaçları, harika biraları, iddialı şarapları, muzip heykellerle süslü caddeleriyle ben bu Offenburg'u çok beğendim.

Offenburg'da Yalnızlar

Sabah.

Kahvaltı yapıp veda yürüyüşüne çıktım. Saat henüz onu vurmamıştı.

Bütün sokaklara girip çıkıyorum, fotoğraf çekiyorum, meydanlarda oyalanıyorum biraz, bazen birileriyle ayaküstü sohbet ediyorum.

Yılanlı heykelin yanında bir aile gördüm. "Müzik yapan" dört kişi, terlikleri içinde çorapları. Ben terlik içine çorap giyen onlardan başka kimseyi görmemiştim Offenburg'da. Sefalet akıyordu üstlerinden. Bıyıklı olan, en yaşlıları, gitar çalıyordu. Kotunun paçalarını sıvamıştı yanındaki, şarkıya eşlik ediyordu. Bir çocuk, herhalde onların çocuğu, dümbelekle ritim tutuyordu. Kadın bekliyor, bekliyordu. Offenburg'un "tutunamayanlarıydı" onlar, bilinmez, hangi yolculuklardan, hangi acılardan çıkıp gelmişlerdi buraya. Ama o anda, orada bulunan herkesten farklıydılar, ne bina görecek durumdaydılar ne de bira tadacak. Çok kötü bir aksanla söylenen çok kötü şarkılara, telleri yorgunluktan çatlayan gitar yol gösteriyordu.

Bozukluk attım önlerindeki kutuya. Bir suçluluk duygusu doldurmuştu aramızdaki havayı. Ben kendimi rahat-

lamak ve onları görmezden gelebilmek için mi para vermiştim? Bunu düşündüm bir süre. Hayır, sadece o aileye yaklaşmak ve onları daha yakından görmek için vermiştim.

Acı vardı gözlerinde, hüzün vardı, endişe vardı.

İstasyona doğru yürümeye devam ettim. Tren yarımda gelecekti.

Aceleyle gidip yürüyüşün tadını kaçırmamak, sürprizleri kaybetmemek için erkenden ayrılmıştım otelden. Ve bir tabela "yoldan çıkardı" beni.

"İki yüzün üstünde film, tek kişilik özel kabinler, yirmi dört saat açığız."

Saat henüz on bir olmamıştı. Müteredditim, elimde valiz omzumda çanta vardı, ama ah şu yazmak yok mu, kendimi bir anda "sinemada" buluverdim. Çeşit çeşit objelerin, her meşrebe uygun filmlerin satıldığı bir dükkândı burası, bir de kapı vardı mavi neonla aydınlatılmış.

"Merhaba genç adam. Dükkâna mı geldin, sinemaya mı?"

"Sinema," dedim, "kırk beş dakika var trenin kalkmasına."

"On üç euro, içeride otuzdan fazla oda var, canın hangisini çekerse."

Ben cüzdanı çıkarırken çantadan, yan yana geçen iki tren gibi bir adam gelip geçti yanımdan, anlayamadım, hatta göremedim bile kim olduğunu, beyaz bir tişört giymişti, hepsi o.

"Sen paranı bulana kadar adam girdi bile!" dedi gülerek.

Parayı ödedim, mavi kapı metalik bir açılma sesiyle titredi, itip içeri girdim. Labirent gibi odalar her yanda, hep-

sinde avaz avaz bağıran adamlar ve kadınlar, bazı odaların kapısı kapalı. Komikti, ben de komiktim. Uzun beyaz bıyıkları olan bir adam kapıya yaslanmış film izliyordu. Eşcinsel filmleri, grup sevişmeleri ve "solo performanslar" ayrı bir bölümdeydi.

Sahte çığlıklar sarmıştı her yanı.

Çift kişilik kırmızı koltukları suni deriden yapılmış büyücek bir salona girdim önce. Biraz oturdum. Valizim ve çantam yanımdaydı, bu halimle epey gülünç gözüküyordum. Beyaz bıyıklı, kapıdan uzattığı başıyla beni görünce selam verip uzaklaştı. Biraz sonra sıkılıp kalktım. Labirentte şöyle bir dolaşıp çıkacaktım. Birden onu gördüm.

Beyaz tişörtlü, hangisinde unuttuğunu hatırlamıyormuşçasına odalardan odalara girip duruyor, her birinde en fazla yarım dakika kalıp çıkıyordu. Göz göze geldik, başını indirdi, bir başka odaya geçip kapısını kilitledi. Yeniden mavi kapıya gelmiştim.

Beni bu kadar erken görmek şaşırtmış olsa gerekti ki "Beğenmedin mi?" diye sordu. "Kalabilirsin istediğin kadar."

Ben sadece "ortama" bakmaya girmiştim aslında ama bunu ona söylemedim. Yaptığı işe saygısızlık olur gibi geldi, tren saatine yanlış baktığıma dair bir palavra sıktım, inandığını zannetmiyorum, belki korktuğumu düşünmüştür. Sonra parayı iade edemeyeceğini ama hiç kalmadığım için bir hediye vermek istediğini söyledi.

"Bekliyorum," dedim.

"Çikolata sever misin?"

"Severim."

Bu da bir yalandı, çikolatayı hiçbir zaman sevmedim. Bana normalinden üç kat uzun bir Snickers getirdi. Yüzünde yapışkan, müstehzi bir gülümseme.

Dükkândan çıktığımda kilisenin gongu vuruyordu.

Saat on bir olmuştu.

İstasyona doğru ağır adımlarla yürümeye devam ettim.

Gengenbach'ta Bir Akşamüstü

Yaz günü, o ağır sıcaklarda birasıyla meşhur bir yere gitmek tehlikelidir.

Yaz günü, o ağır sıcaklarda şarabıyla meşhur bir yere gitmek ise daha tehlikelidir.

Ama hem şarap hem bira üreten bir kasaba, işte o en tehlikelisidir.

Offenburg'a trenle sadece yedi dakika uzaklıktaki küçücük bir ortaçağ kasabasına geldim. Bütün sokakları, nehir boyunu, bağları bahçeleri keşfe çıktığım yaklaşık üç saatlik bir yürüyüşün ardından yüz elli yıldır restoran olarak işletilen Mercysher Hof'ta yemek yiyeceğim.

Mıcır taş, yampiri ve rahatsız iskemleler, bir çardak gibi göğü kaplayan ağaçlar, masalarda çiçekler, yerde yapraklar, köşede kum havuzu, çeyrek saatte bir vuran çan... Alsace'ta nereye gitsem peşimi bırakmayan arılar. Ben içkiyi bu kadar seven ve kadehin içinde gezinmekten bu kadar zevk alan bir arı sürüsünü başka hiçbir yerde görmedim!

Toscanello'ların sonuncusunu da yaktım yemeği beklerken.

Yalnız bu sokaklarda beni çeken bir şey var ve ben onun ne olduğunu –galiba– en nihayetinde buldum. Bu cumba-

lı, "kalem işi" evlere zaten hayranım, saksılarda rengârenk çiçekler, kimi zaman şaraplık asmalar... Ama bende bu heyecanı yaratan zemin döşemesi. Bastığım yer! Şu kaldırımlar, taş yollar, asfaltsız hayat! Hepsi buranın ruhuna uygun. Ayrıca bu "yer" çok geniş zamanlı bir tarihi de taşıyor. "Tarihi taşıyor" dedim, ama şöyle de diyebilirdim: "Hafızayı koruyor ve yeniden oluşturuyor."

Lizbon'a gittiğimde o mini minicik taşları tek tek, sabırla örüyorlardı. Ama işte o Lizbon, "Lizbonluğundan" hiçbir şey kaybetmiyorsa eğer, bu hem sarı tramvaylarına sahip çıkmasından hem silueti bozmamasından hem de, evet, "hafızayı" korumasından. Bizde ne yer, ne gök, ne siluet, ne de başka bir şey.

Mercysher Hof'ta kalmıştım, yemek ısmarlayacağım ama bir türlü anlaşamıyoruz, en sonunda garsonun gösterdiği Strasbourg usulü soslu salataya tamam dedim. Dedim ama kurt gibi de açım, bir yemek daha söyleyeceğim. Menüdeki bir şeyi işaret edip "Bu da yöreseldir," dedi. Alt tarafı yeşillik, üstünde kibrit gibi doğranmış peynir, onun üstünde jambon, bolca sos, biraz soğan, kenarlarda dekoratif yumurta ile domates. Strasbourg usulü diye, buranın "spesiyalitesi" diye yedim ama... Öteki "spesiyalite" bir kâsede geldi ve ben onu biraz tırtıklayıp bıraktım. Haşlanmış işkembeye –sordum "dana işkembesi!"ymiş– biraz soğan kavurdun mu lezzetlenmiyor ki canına yandığım. Sonra gene "yöresel" olduğunu öğrendiğim bir şnitzel söyledim. Neredeyse çorba kadar sosa batmış halde servis edilen şnitzeli de yedim.

Saat her on beş dakikada bir çalıyordu.

Meydanda kasabanın sembolü olan bir eski zaman savaşçısının heykeli, yanında çeşme, 1786'da yapıldığı üstünde Roma rakamlarıyla yazan yirmi dört pencereli belediye binası, sağlı sollu lokantalar her yanda... İster sağa ister sola, ne tarafa yürürsen yürü karşına hemen büyük kuleler çıkıyor, şehrin tarihi kısmına –Altstadt– girip çıkarken bu kulelerin altından geçiyorsun.

Hava kararmadan biraz daha "Gengenbach şarabı" içmek istiyordum. Sağdaki kuleden çıkarsan hemen solda küçücük bir müze. "Salcı Müzesi"nin içini görmedim çünkü hafta sonu hariç sadece çarşamba günleri açıkmış. Ama

müzenin fotoğrafları zaten her yerde. Nehir kenarına kurulan bir kasabada pek tabii ki birçok sal efsanesi olacak. "Kahraman salcı erkek" motifi tıpkı o Belçika birasında olduğu gibi burada da revaçta.

Yeşillik, tren yolu, nehir, patika, bisiklet yolu... Andreas Gursky'nin o harika Rhein fotoğraflarındaki "paralel" görüntü, Gengenbach surlarının hemen dışında.

Köprüyü geçip sağa saptım ve on dakika kadar yürüdüm. Gengenbach şaraplarının yapıldığı yere gelmiştim, usul usul akıyordu su ve nehrin karşısındaki toprak kortta tenis oynuyordu kadınlar. Hem imalathaneydi burası hem satış... Kırmızısı değil, rozesi eh işte, ama beyazı –benim favorim her zamanki gibi o meyvemsi aromasıyla "Muscat"– hiç de fena olmayan şaraplar içtim.

Bir de ilginç bir şey, bizim zeytinyağı koyduklarımıza benzer şişeler görünce rafta bunların ne olduğunu sordum; "üzüm yağı" dedi görevli, "salataya ve bazı yemeklere çok yakışır."

Okullar kapandığında on bir binlik nüfusu daha da düşermiş Gengenbach'ın. Ben o döneme denk geldim. Gece yarısı olmadan kapanıyordu bütün ışıklar. Derin bir sessizlik.

Sadece duymak isteyenin duyabileceği kadar sessiz akan nehir...

On beş dakikada bir vuran çan.

Şarap ve bira yüklemesinden ve bir de aşırı yürümekten yorgun düşmüştüm.

Hem şarap hem bira yapan kasabalar var ya...

Bak işte onlar en tehlikelisidir.

Potsdam

Berlin'e ilk gelişim Berlin'i görmeden sonuçlandı.

Öğle uçağıyla Leipzig'e inip, yaklaşık iki saatlik bir otobüs yolculuğunun ardından Berlin'e geldiğimde, daha doğrusu içinde benim de bulunduğum bir turist kafilesiyle geldiğimizde, akşam olmak üzereydi.

Brandenburg'da inip fotoğraf çektirdik; Checkpoint Charlie, Reichstag, Alexanderplatz...

Bilinen yerleri şöyle bir gezdikten sonra, buna turizm jargonunda *"hop on-hop off"* deniyor, otele döndük.

Otel de şehirden biraz uzakça ve artık gece olmuştu.

Böylece Berlin'deki ilk günüm bitmiş oldu!

Buna ne kadar "gün" denebileceği tartışmalı olsa da bittiği konusunda pek bir tartışma yok.

Programa göre Berlin'de iki gece kalacağız.

Bu da demek oluyor ki, ben ertesi gün ya haldır haldır Berlin sokaklarını arşınlayacağım ya da iki ekstra gezi var, onlara katılacağım.

Gidene kadar Berlin'i gezmeyi düşünüyordum ama gidince bunun öyle bir günde altından kalkılabilecek bir iş olmadığına kesinkes ikna oldum.

Bir de şu var: Ben zaten bu yazılarda Londra, Paris, Berlin gibi büyük şehirleri anlatmaya hevesli değilim.

Onları benden çok daha iyi anlatan insanlar var, ben biraz daha kıyıda köşede kalan yerlerin ve hikâyelerin peşindeyim.

Ve işte ertesi sabah erkenden kahvaltıyı yapıp kendimi Potsdam otobüsüne attım.

Dolayısıyla Berlin'i görmediğim Berlin gezimde Potsdam'ı görmüş oldum.

Potsdam ile Berlin arası bir saat sürmüyor.

Ama bu Potsdam da enikonu etkileyici bir yer.

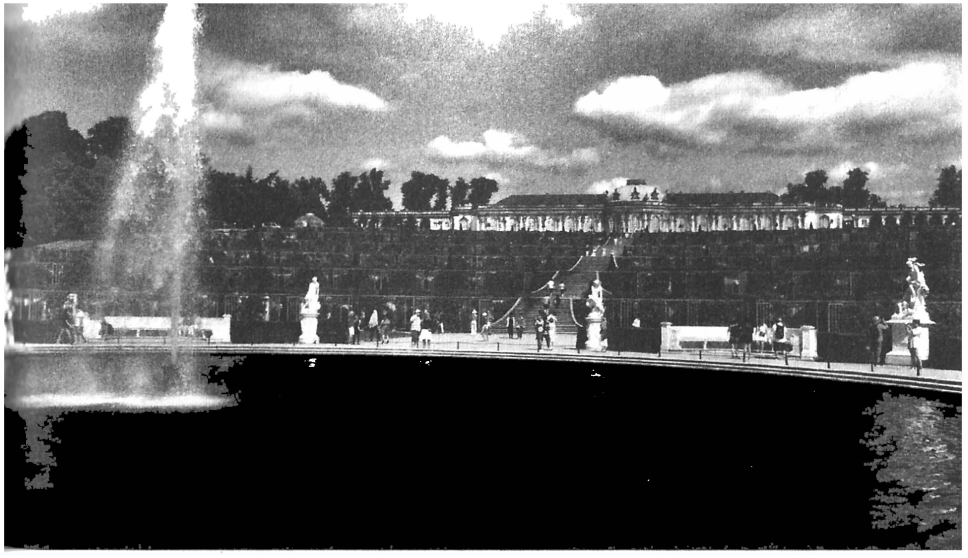
Potsdam'dan kastım esas itibariyle Sanssouci Sarayı tabii, yoksa bu kasabada öyle uzun boylu zaman geçirmiş falan değilim.

Murat Belge *Başka Kentler Başka Denizler*'in ikinci cildinde Almanya'yı anlatmaya başlamış, onun içinde "Potsdam" diye bir altbaşlık var.

O da benim gibi günübirlik geldiği Potsdam'da sadece sarayları görmüş:

"Ben geleyim gördüğüm yere, saraya. *Schloss Sans-Souci*, bu tür kent dışı 18. yüzyıl saraylarında hep gördüğümüz gibi, çok geniş bir parkın içinde yer alıyor. Göller filan da var çevrede. Böylece, 'doğanın içinde,' ama tahmin edileceği gibi adamakıllı 'evcil' bir doğanın içinde (belki 'saraycıl' demek daha uygun olur). Hepsinin başı XIV. Louis'nin Versailles'ı olduğu için, ona, onun sunduğu modele üç aşağı beş yukarı uymuşlar. Friedrich'in önünde model olarak, kısmen, Viyana'daki Schönebrunne de var."

Sanssouci'ye geldiğimizde önce saraya değil karşıdaki tepeye bakıyoruz.

Tam göz hizamızda Roma kalıntıları!

Meğer kral sevdiği için "yapılmış" kalıntılarmış onlar!

Sonra sarayın insanı büyüleyici bir dehşete düşüren bahçelerinde dolaşıyorum.

Kralın mezarına patates bırakmış Almanlar.

Fıskiyeli havuz, "saraycıllaşmış" doğa, asmalar, bahçeler...

Bahçeden saraya bakınca sol tarafta bir yeldeğirmeni var.

Kral bu sarayı yaptırırken o değirmeni yıktırmak istemiş ama değirmenci, krala dava açmış.

Dahası, değirmenci, krala açtığı davayı kazanmış ve o meşhur "Berlin'de hâkimler vardır" sözü ortaya çıkmış.

Sarayın adı Fransızca "tasasız" manasına geliyormuş.

Ben de son kertede "*sanssouci*" gezindim sarayın sonsuz bahçelerinde.

Oradan çıkıp bir başka saraya, Cecilienhof'a, gittik.

Gene Murat Belge'nin seyahatnamesinden okuyorum: "Bu, son eklenen bina. Ekleten, Kaiser II. Wilhelm. Cecilia onun karısının adı. Yapan da Naumburg adından bir mimar. İngiliz 'kır-evi' tarzında tasarlamış. 1916'da tamamlanmış."

Ama bu Cecilienhof'a esas şöhretini kazandıran şey, "*Die Großen Drei*" dedikleri "Üç Büyükler"in, yani Churchill, Truman ve Stalin'in, 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 arasını bu sarayda geçirmeleri.

Sarayın hediyelik eşya bölümü bu "Üç Büyükler"le dolu.

Sevgili hocam Ayhan Aktar, bir mülakatta kendisine yöneltilen "Kahramanınız kim?" sorusuna "Winston Churchill!" diye yanıt vermişti, onlarca sene sonra aynı yerde olunca üçünün buradayken birlikte çektirdikleri bir fotoğrafı aldım ben de – bir tane kendime, bir tane Ayhan Hocaya.

Almanya'nın demokratikleşmesi, savaş suçlularının yargılanması, Avusturya'nın ayrılması, Berlin'in bölünmesi...

Tamam, bütün bunlar bir kenara ama Sabahattin Ali'nin şiirini hatırlamadan da olmaz: "*Bugün de Potsdam'dan süzerken Potsdam'ı, / Yaktı yine içimi kimsesizliğin gamı.*"

Malum, Sabahattin Ali Almanya'ya 1928 sonbaharında gitti ve bir yıl kadar Potsdam'da yaşadı.

O günlerde faşizmin gelişini, Alman disiplinini tasvir etmek için yazdığı "*Burada tebessümün de günü, saati vardır*" dizesinden görebilir miyiz acaba?

Ve şimdi saraydan epey uzak bir yerde bu satırları yazarken, karşımda Büyük Üçlü'nün Potsdam'da çekilmiş siyah-beyaz fotoğrafları, aklımda Sabahattin Ali'nin şiiri var.

Churchill gibi bir puro yakıp Sabahattin Ali'den mırıldanıyorum:

"Taşıyın şimdi benim gibi avanakları / Ey birbirinden nursuz Potsdam sokakları..."

Hamburg'da Gün, St. Pauli'de Gece

Şu Alman şehirlerini sevemeyeceğime dair çok güçlü bir önyargım oldu hep. Sonra hep aynı şaşkınlık, imrenme. Hamburg'dayım.

Rehberi dinliyorum, geziyorum, yürüyorum – yürüyüşün sonu gelmiyor. Gelmeden bazı görevler edinmiştim kendime. Hamburg, büyük liman kenti, birçok kahve çekirdeğinin Avrupa'daki ilk durağıymış. Kanalların arasından geçerken adı beni yakalıyor, Balzac Coffee'de ilk kahvemi içiyorum.

Meydanı, sokakları geçiyorum, ara sokaklara sapıyorum, çarpıcı bir şey arıyorum, ne olduğu önemli değil, bu şehrin izini bıraktıracak bir şey. Pek muvaffak olduğum söylenemez. St. Nikolay'ın kulesinden şehre bakıyorum.

Ama bu Hamburg'un gecesi gündüzünden değerli. Sonra, gene kanallar arasında yürürken, Johann Albrecht'in restoranı gözüme çarpıyor, arkada sıra sıra bira fıçıları. Buğday birası, üç çeşit sosis, lahana, patates püresi. Olağanüstü lezzetli bir "Weissbier" içiyorum, "Yüksek alkollüyü de denemelisiniz," diyor garson, deniyorum, bira bu kez ince saplı kadehte. Ama ne kadar güzel olursa olsun, bir birayla şehre vurulmaz insan. Buraya özgü bir çeşit dilbalığı

olduğunu öğrenip yapan bir yer buluyorum. Balığın üstüne çok küçük karidesler serpmişler, bir dilim limon, ikisine de sıkılacak. Balığın yanında patates, onun da üstünde çok küçük parçalara bölünmüş "bacon." Yani iyi hoş da, ben lüfer yemişim, "scholle"ye pabuç bırakamam.

Zaman geçiyor, yürüyorum, çantamda not defterim, aklımı çelen hiçbir şey bulamıyorum. Opera binası, liman, meydan, gökyüzünü işaret eden ojeli tırnaklar gibi külahı yeşil, kendi kiremit kuleler...

Bir kahve daha.

Gece yürürken St. Pauli'ye, kulağımda rehberin ikazı. Köşe başında sevimli polis karakolu. Rehberin anlattıklarını hatırlıyorum; burası Avrupa'daki en küçük alandan sorumlu karakolmuş, ama alan da alan hani, yüz polis anca yetişiyormuş St. Pauli'deki olaylara.

St. Pauli'nin gecesi tefessüh etmiş.

Ucuz neon ışıklar, tuvalet, bira ve yağdan müteşekkil iğrenç bir koku, müşteri bekleyen sokak orospuları, karşılarında utangaç gülüşmelerle dolaşan her yaştan erkek, birbirinden zevksiz fetiş çamaşır mağazaları, beş katlı bir genelev, Amsterdam'ın Red Light'ına öykünen ve on sekiz yaşından büyüklerin girebileceği daracık bir sokak... Her yere girip çıkmaya başlıyorum.

Genelevin katlarını çıkıyorum, beni gören kızlar telefonlarını ellerinden bırakıp sahte gülümsemelerini takınıyorlar. İlk soru hep aynı, "Nerelisin?", biriyle kısaca konuşuyorum, "Paketler var," diyor, "yarım saati 50 euro." Ama eğer 300 verirsem her şeyi yapabiliyormuşum.

Tefessüh. O anda bir fahişe çantasından çıkardığı mendille burnunu siliyor. Göğüslerini alabildiğine açan kıyafeti, frapan saçları, yapay gülümseyişi yerini sahici bir şeye bırakıyor, bir an, o burnunu silerken St. Pauli'de gördüğüm tek gerçeklik diye not alıyorum. Bir başkası "Cennet burada," deyip kolumu yakalıyor, bira 6 euro'ymuş, genç kızlar masada dans ediyormuş, istersem pazarlık yapabilirmişim.

"Unutmadan," diye ekliyor, "üst katta otel var, anlarsın ya, hemen!"

Yürüyorum, karanlık sokaklara girip çıkıyorum, rehberin sesi yok artık. Olivia Jones adlı kadının barında bir bira içiyorum. Olivia Jones, Almanya'nın en meşhur travestisiymiş, "*drag queen*," cuma-cumartesi akşamları program yapıyormuş. Bir başka fahişe beni lafa tutuyor, dertleşiyoruz ayaküstü, dört yıldır burada çalışıyormuş, yarı İspanyol yarı Almanmış, adını söylemiyor. Sadece ne diye çağrıldığını söylüyor, St. Pauli'de her şey gibi isimler de sahte, o sahte isim aklımda kalmıyor.

Yerde bir adam, baygın yatıyor. Kolu öylece açılmış, elinin yanında devrik bir bira tenekesi, yanından geçenler aldırışsız, kimse merak etmiyor adama ne olduğunu.

Direklere tırmanmış genç kızlar, kâh sahnenin ortasında kâh masalarda dönüp duruyor. Acıma hissiyle bakıyorum yaptıklarına. Ne figürler, ne reveranslar, ne hareketler...

Leoncavallo'nun "Palyaço"su. Ama o ifadeyi, "Bir an önce paramı alsam da bitse," hiçbir gülümseme saklaya-

mıyor, o sahteliğin arasından, ne kadar boyanmış olursa olsun, karşıdakine geçiyor.

Dönerken, bir bira daha içmek için bir yere oturuyorum. Masama gelen genç kadını kibarca reddediyorum.

Ve Amsterdam'ı sevmediğim gibi Hamburg'u da sevmiyorum.

Lübeck ve Schwerin

Hamburg'a ısınamadığımı söylemiştim ya, bir saat kadar uzaklıktaki Lübeck ile Schwerin için tam tersini söyleyeceğim.

Hele Schwerin...

Ama ben önce Lübeck'e gittiğim için bu yazıda da sırayı bozmayacağım. Şehrin alametifarikası Holstentor, 15. yüzyıldan kalma şehir kapısı, kuleleri ve kızıl-kahverengi haliyle son derece etkileyici.

Geçip şehre girdikten sonra kulesine asansörle çıkılan St. Petri Kilisesi. Lübeck'in konservatuarı önemliymiş.

Kuleden bakınca sağda Holstentor, solda konservatuar, önünden bir köprü geçiyor, adı "Bilgili Köprü"ymüş.

"Konservatuarın ikinci binası suyun öte tarafında. Dolayısıyla buradan da hep profesörler geçtiği için Lübeckliler bu adı vermişler."

Kuleden inip Lübeck'in merkezinde gezinmeye başlıyorum. Fiziken Holstentor'dan girdiğim şehre bir de "gastronomi kapısından" girmeye niyetliyim.

Ve giriyorum. Ama ne giriş!

Kendimi 600 yıllık bir binanın içinde buluyorum, içerisi loş, tepelerde gemi maketleri, her yer ahşap, duvarlarda denizcilere dair ışıklandırılmış objeler.

Schiffergesellschaft adlı rüya gibi bir yerdeyim. İhtiyar bir garson "Ne istersiniz?" diye soruyor. Onun önerilerine teslim oluyorum: Midye çorbası, daha önce Hamburg'da da yediğim dilbalığı, yanında buğday birası.

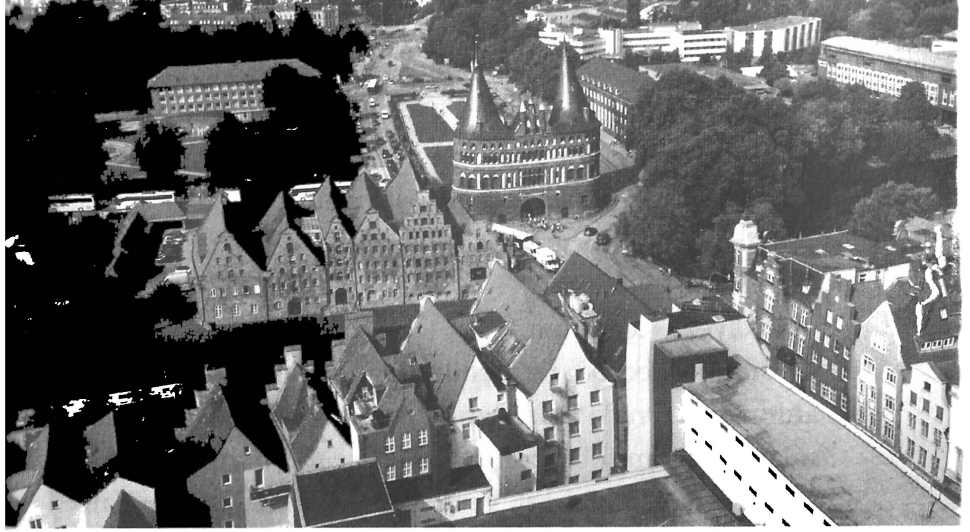
Lübeck, kalbimi bir kez de bu restoranla fethediyor. Çok meşhur olduğu söylenen bademezmecide bademli bir dondurma da yiyorum.

Sonra kilisenin altındaki şeytan heykeliyle bir fotoğraf çektirip Lübeck'ten ayrılıyorum. Ama şeytan ile kilisenin hikâyesi de matrak: Kilise yapmaya karar verilince şeytan gelmiş, ama Lübeckliler şeytana bir "günah yuvası" yapacaklarını söyleyip onu kandırmışlar, kilise büyüdükçe büyümüş ama şeytan her gelişinde köstek olacağına kendini hep destek olurken bulmuş... O yüzden de kilisenin önüne sevimli bir şeytan heykeli koyuvermişler.

İçeride fare de var. Onu da anlatayım: Farenin uzun süre uğursuzluk getireceğine inanılmış, bu arada veba salgını ve Danimarka işgali de olmuş ama aradan epey bir zaman geçtikten sonra dünün uğursuzu fare, şehrin uğuru, kurtuluşun somut sembolü oluvermiş!

Lübeck'ten Schwerin'e gidiyorum.

Bu kez daha etkileyici bir saray karşılıyor beni. Efsunlayıcı bir yer, binanın kendisi ayrı, bahçesi ayrı, heykelleri, süslemeleri ayrı, etrafı ayrı... İşin kötü tarafı, Schwerin'de Lübeck'te geçirdiğim kadar bile serbest vaktim yok. Seyyar arabasında dondurma satan bir çocuğa, "Buralı mısın?" diye soruyorum, "Evet," diyor, ne yapmam gerektiğini bana söylemesini istiyorum. Önce mana veremeden bakıyor.

1975
AUKTIONSHAUS

"Bir Schwerinli ne yapar, ne yer, nereye gider ve nerede zaman geçirirse onları yapmak istiyorum."

"Şaka mı, şeker mi?" ikilisine benzer bir cevap veriyor: "Yemek mi, hikâye mi?"

Hikâyeyi seçiyorum.

"Burada 'keçi pazarı' denilen bir yer vardır ama hiç keçi satılmadı... Orada balık satılır. Ama niye böyle demişler? Anlatayım, şimdi bu balığı satmak için birilerinin tutması gerekiyor di mi? Evet, yani erkekler. Denize açılıp balık tutacaklar. Peki, onlar denizdeyken balıkları kim satacak? Kadınlar. İyi de, yüzlerce kadın bir anda aynı balıkları satmaya başlarsa ne olur? Korkunç bir gürültü! Dışarıdan gelen biri ne sanır? Burada bir keçi pazarı kurulmuş!"

Kahkaha atıp o meydana gidiyorum. Biri keçi diğeri balık, iki küçük heykel koymuşlar. Dönüp esas meydana geliyorum.

Biraz "*tranquille*" kalmaya ihtiyacım var. Bir dilim pastanın yanına kahve söylüyorum.

Burada birkaç gece geçirmediğime hayıflanarak fincanı dudaklarıma götürüyorum.

Yeniden Bremen

Meydanda oturuyorum; karşımda çift kulesi ve olanca heybetiyle St. Peter Katedrali, yanında müthiş süslemeleriyle belediye binası, tam solumda, geçen gelişimde hepsinin üstüne çıktığım mızıkacı arkadaşlarım, sağımda tüccarların heykellerle bezeli binası. Mimari beni bu gelişimde de büyülüyor.

Beck's Bistro'da bir bira söylüyorum. Kalabalık, telaşlı adımlarla, her an fotoğraflar çekerek bir aşağı bir yukarı yürüyor. Ben öylece duruyorum ve sadece binalara bakıyorum.

Roland'ın sırtı bana dönük.

Az önce Fıçıcılar Sokağından çıktım. Belediye binasının tam karşısında daracık bir sokak, eskiden fıçıcılar burada, su ile meydan arasında, tüccarların yürüyüş yolu üstünde çalışırlarmış. Kiremit rengi, Bremen'e yaraşan sevimlilikte bir sokak, biraz ilerleyince altın renkli bir rölyef göze çarpıyor. Burayı yeniden inşa eden döneminin büyük kahve tüccarı Ludwig Roselius. Açıkçası rölyefi pek beğenmedim ama sokağın sonuna doğru evler daha da yaklaşıyor birbirine, işte orada, çatıların arasında çanlar. 12'de başlayıp her saat başı mini mini bir konser veriyorlar. Tarihi Fıçıcılar Sokağında çan konseri dinliyorum.

Kalabalık toplanmış; herkesin ellerinde kameralar, fotoğraf makineleri, belki bir tek ben seyrediyorum.

Hitler bu sokağı sevmezmiş; hatta kimi konuşmalarında adını sanını anarak Böttcherstrasse için "dejenere sanat" demiş, "yeterince Alman" bulmamış. Çok da isabetli bir karar vermiş, bu sayede Hitler'le herhangi bir konuda benzer düşünmemiş olmaya devam ediyorum – en azından bilmediğim yeni bir konu karşıma çıkana kadar.

Burada bir de "Yedi Uyurlar" var.

Birçok versiyonunda olduğu gibi bu yedi erkek kardeş çok tembelmiş, çalışmamışlar, fakat babaları ihtiyarlayınca geçinemez olmuşlar, sonra şehri terk edip gurbete çalışmaya gitmişler, çok muvaffak olunca geri dönmüşler, para kazanmışlar, kendilerine birer ev yaptırmışlar, ama biraderlerin adı çıkmış dokuza inmez sekize, yaptırdıkları evler için "Babaları horluyordu da onu duymamak için yaptırdılar," demişler, şehirde görüp geliştirdikleri bazı makinelerle teknolojiyi köye getirmiş ve verimi artırmışlar ama köylüler bu kez de "Çalışmamak için icat yaptı," demiş... Yani, biraderler ne yaptılarsa yaranamamışlar.

Geçen geldiğimde spagetti yediğim lokanta kapanmış. Onun yerine Kleiner Ratskeller adında Bremen yemekleri yapan bir lokantaya gittim. Yumurtalı, köfteye benzer et topları olan bir sebze çorbası ile garsonun tavsiyesine uyarak, zaten hep uyarım, kıyma kıvamına getirilmiş pancarlı-etli bir karışım, üstüne tek göz yumurta, yanında küp küp pancar ve ringa balığı salamurası söyledim.

Demek ki bu Bremen'i görmeli ama yemeğini yememeli. Geçen gelişimde bahçesi çiçeklerle bezeli değirmen ile meydan yetmişti Bremen'e çarpılıp kalmama.

Meğer ben Bremen'i görmemişim bile.

Bu kez şehre "ip" manasına gelen "Schnoor" bölgesinden girdim. Şehrin bu en eski yerinde gerçekten de ip gibi dizilmiş evler. Daracık sokaklarında müthiş bir tılsım var Bremen'in. Ama ben gene meydanı izlemek, burada öylece durmak istiyorum.

Bu his bana bir de Venedik'in San Pietro'sunda gelir, şimdi düşünüyorum, Bremen'in tek eksiği Almanca bir şey çalmayacak şık bir kuartet.

Rehber Eşliğinde Hannover

Hannover'in etkileyici belediye binası meğer yenisiymiş. Rehberle burada buluştum. Kubbesi olan tek belediye binası buymuş, dahası burayı doldurup 6 bin 26 kazık üstüne oturtmuşlar binayı. İçerideki asansörün çapraz çıktığını söylüyor, 17 derece.

Karşısında hayli çirkin bir bina.

"Maritim Oteli," diyor, ben boş gözlerle bakınca ilave ediyor: "Aslında yıkılacaktı ama Almanya aldığı mültecilerin bir bölümünü buraya yerleştirdi."

Sağa dönüp 14. yüzyıldan kalma Aegedien Kilisesi'nin harabesinden içeri giriyoruz.

"Şehirdeki bütün kiliseler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra harabeye döndü. Diğerleri aslına uygun yeniden inşa edilse de buna dokunulmadı. Ölenler için bir nevi anıt. Unutulmasın yaşananlar."

İkinci Dünya Savaşı'nda şehrin neredeyse tamamı harabeye dönmüş. Bunun da tepesinde Bremen'dekine benzer şekilde çanlar konmuş ama bu çanları altın suyuna batırmışlar, ilki 12'yi 5 geçe olmak üzere üç saat arayla çalıyormuş.

"Hiroşima, kardeş şehrimiz. Zemindeki büyük çan onların hediyesi. Atom bombasının atılışının kırkıncı yılı anı-

sına. Her yıl 6 Ağustos sabahı Hiroşima'dan bir delege gelir ve burada bir tören düzenlenir. Üç defa çana vurulur."

Devam ediyoruz yürümeye. Karmarach Caddesinde, Hannover'in yedi yüzyıl önce inşa edildiğini öğreniyorum. Bir tarafında Leine Nehri, öte yanında hendek; hiç fethedilmemiş. Burayı yöneten Ernst August'a isyan eden yedi profesörün heykeli, hayli canlı, bir kapı var, üçü kapının dışında.

"Onları şehirden sürdü çünkü."

Holzmarkt Meydanında Leibniz'in evini görüyorum, o da yeni yapılmış, şehrin her yanında İkinci Dünya Savaşı'ndaki bombalamalardan izler var.

Ahır kapısından küçük ve güzel bir meydana çıkıyoruz, Ballhof Meydanı, burada amatör balolar tertiplenirmiş, Hitler her yeri yıktırmış ama buraya dokunmamış.

"Hitler-Jugend burada toplanırdı. Onların mekânıydı."

Engizisyonun otuz kadını cadı diye yaktığı meydana geliyoruz. Karşımda kilise, Luther'in heykeli, köşede en eski bira imalatçısı Broyhan Haus, sağda ilk belediye binası ama rehber yerdeki haçı gösteriyor.

"Bu noktadan şehirdeki dört kilise gözükür. Eski zamanlarda zanaatkâr olmak için Hannover'e gelenler buradan dört yöne bakarlardı. Başka bir şehre gittiklerinde bu noktayı anlatırlar ve böylece burada zanaatkâr olduklarını ispatlamış olurlardı."

Kilisenin kulesi, heybetli gövdesine oranla küçük kalmış.

"Aslında tamamlanacaktı ama veba salgını şehre geldi. Ne insan kaldı ne de para."

Vedalaşıyoruz.

Meydandan çıkıp alışveriş caddesi boyunca önünde Ernst August'un heykelinin yer aldığı gara yürüyorum. İlk geldiğimde, "Hannover benim için Enke'yi unutmayanların şehridir," demiştim.

Şimdi, şehrin geçirdiği bombalamanın izlerini her yerde gördükten sonra, galiba "acıyı anlayanların şehri" diyeceğim.

Şerefe Hannover!

Zamanlararası Bir Yolculuk

Meydana bakan eski görünümlü bir lokantada buraya özgü bir tür sarı mantar olan "pfifferling" çorbasını beklerken yazmaya başlıyorum.

Yüksek lisanstan hocam Bülent Somay'ın bir sözünü günlüğüme almışım.

"Hiroşima'da 20, Nagazaki'de 30 bin insan öldü. Çoğu da sivildi. Buna da soykırım diyebilir miyiz? Ya da 100 binden fazla insanın öldüğü Dresden bombalamasına?"

"Postkolonyal Teoriye Giriş" dersinde soykırımları tartışıyorduk. Bülent Somay şimdilerde sürgün, ama bu öğle vakti Dresden'de yanmış yıkılmış şehre bakarken onu düşünüyorum.

Coselpalais'de Paul Mauriat çalıyor bir yandan, "El Bimbo."

Yüz binden fazla insan... Bir çırpıda söylenebiliyor.

Menünün arka kapağında saraya dair kısa bir bilgilendirme yazısı var: "1945 yılındaki 13-14 Şubat bombalamalarında saray tamamen yerle bir oldu..."

Bu binanın, menüde yazan şekliyle, "yeniden ışıldaması" 2000'de mümkün olmuş. Garson kadın, köfte, aynı mantarın fırınlanmış hali ve patates püresinden oluşan

yemeğimi getiriyor. İnternetten eski fotoğraflara bakıyorum. Şu anda bulunduğum meydana. Hiçbir şey kalmamış geriye.

Oysa bu saatte Coselpalais'de Clayderman'ın piyanosu "Killing Me Softly" çalıyor, ben fotoğraflarla şimdi ve dün arasında gidip geliyorum. Ayhan Aktar'la ders sonu kahve sohbetlerimiz, Dresden bombalamasının korkunçluğundan söz ediyor, "*blanket bombing*" diyor. İşte o bombalamanın izlerini görüyorum her yerde. İki günde yerle bir ediyorlar şehri, bir harabe kalıyor yüzyıllar içinde oluşturulan bir şehirden geriye.

Meydandaki kilisenin taşları iki renk; griler yeni, siyahlar, savaşı görmüş. Savaşın bütün acısını, nefretini, öfkesini biriktirmişçesine kararmış. Baktığım fotoğraflar hep siyah-beyaz, hep ölüm, hep kasvet çağrıştırıyorlar.

Garson kadın cıvıl cıvıl, tatlı isteyip istemediğimi otuz iki dişini göstererek soruyor, ondan biraz "hurda malumat" almaya çalışıyorum. Çok korkunç şeyler olmuş, çok insan ölmüş, siviller ölmüş, bu konuya dair "menünün arkasında" biraz bilgi varmış.

O da bilmiyor, ısrar edince, "Çok zaman geçti," diyor.

Dresden için "Elbe'nin Floransa'sı" deniyor. Anlaşılan onlar da bu ismi benimsemişler, kimi hediyelik eşya mağazalarında bu "Elbe'nin Floransa'sı" vurgulanmış.

Coselpalais'de o bombalama gününü düşünmeye devam ediyorum. Gökten "battaniye" gibi bomba yağmış.

Buradakiler ne yaptılar?

Nereye kaçtılar?

Kaçamayanlar ne zaman vazgeçtiler?

Burada, benim olduğum yerde değilse de az ileride, ölümü tevekkülle bekleyenler oldu muhakkak. Dresden'i, bombalama görüntüleri olmaksızın göremiyorum bir türlü.

Savaş bu şehrin "ruhuna" sinmiş adeta.

Artık kalkmalıyım buradan.

Bahçelerde dolaşmalı, binalara bakmalı, uzun uzun yürümeli, sokaklarda sürtmeliyim. Son kez bilgisayara bakıyorum; bombalar patlıyor, bütün Dresden yangın yeri.

Garson, hesabı alırken, gene otuz iki dişiyle gülüp gidiyor.

Nürnberg'de Noel

Şu Nürnberg'i unutmamamı sağlayacak şeylerden biri de hiç kuşkusuz hayatımdaki ilk alpakayı görmüş olmam.

Noel panayırı için "İsa'nın Evi" konseptinde bir çadır kurulmuş; küçük bahçesinde alpakadan başka çift hörgüçlü bir deve, bir lama, iki eşek, bir de antiloba benzeyen bir hayvan var. Alpakaya dair buradaki tek anım "görmüşlükten" ibaret de değil üstelik; gene panayırdaki dükkânların birinden pek değerli olduğunu bildiğim alpaka yününden iki çift çorap aldım. Dahası da var, işte şimdi Pillhofer'de Paulaner'in şahane buğdayından içerken aklıma geliyor, ben o alpakayı besledim de. "İsa'nın Evi"nin yanında paketlerde havuç satıyorlar, sen de alırsan –bizim Yeni Cami'deki güvercinlere yem atar gibi– oradaki hayvanları besliyorsun. Ben tabii alpakaya iltimas geçip ona biraz daha fazla havuç yedirdim.

Neyse, gelelim şu Noel panayırına.

Aslında "panayır" yerine "pazar" diyenler çoğunlukta ama ben ilkinin içeriğini daha doğru bulduğum için bu etkinliği "Noel panayırını" diye adlandırmaya devam edeceğim.

Noel'de Avrupa başka bir güzel.

Bavyera'ya ilk gelişim. Nürnberg'de sabah atıştırmaya başlayan kar hemen tuttu. Çatıların, ağaçların üstü şimdi bembeyaz... Mutlu Noeller!

"İsa'nın Evi"ne sırtımızı verip alışveriş caddesi boyunca yürüdüğümüzde kuleleri göğe yükselen St. Lorenz Kilisesi'yle karşılaşıyoruz, buradaki irili ufaklı dükkânlarda fazla oyalanmaya gerek yok, soldan aşağı yürüdük mü panayır başlıyor çünkü! Ama panayır alanına gelmeden hemen sağa dönüp panayırın "çocuklara özel" bölümüne bakalım.

Tam ortada "atlıkarınca dönüyor, dönüyor"...

Etrafında yiyecek bir şeyler satan çeşitli dükkânlar, bir de tezgâhı Nutella kavanozlarıyla dolu krepçi. Ama burada geçirdiğim zaman bakmaktan öteye geçmiyor, geri dönüp kendimi panayırın esas merkezine atıyorum.

Kadınlar Kilisesi'nin önündeki meydan tıklım tıklım. Yılbaşı ağaçları rengârenk.

Dükkânlarda envaiçeşit tatlılar, çikolatalar, şekerlemeler, sosisler, kızaran etler, hediyelik eşyalar, oyuncaklar, atkılar, bereler... Bir elimde sıcak şarap, bir elimde dumanı üstünde kestaneler... umurumda mı dünya?!

Saat tam on ikiyi vurduğunda Kadınlar Kilisesi'nde şölen başlıyor, onu izliyorum, kralın önünden geçen figürlere aşağıdan bir kadeh kaldırıyorum.

Prost!

Şarapların verildiği fincanlar bir örnek, hepsini belediye yaptırmış, istediğin birinden aldığın sıcak şarabın fincanını bir diğerine iade edebiliyorsun, 3 euro depozito

ücreti var. Kestaneleri bitirince kendime birkaç da sosis ısmarladım. Yarım metrelik sosis, ekmeğin içinde üç küçük sosis, beyaz sosis, acılı sosis... Hepsinin üstünde hardal ve pişmiş soğan.

Gülen insanlar, birbirine sarılarak yürüyen çiftler, hep bir fazlası hedefiyle elleri kolları poşetlerle dolan alışve-

rişperestler, her şeyi kaydetme gayretindeki Japon turistler... Büyük bir zincirin birbirine kenetlenmiş halkaları gibiydik meydanda, Noel'i bekleyen bu karlı aralık gecesinde. Tesadüfen Nürnberg'in kardeş şehirlerinin yer aldığı bir bölümde buluyorum kendimi. İçlerinde Antalya da var ama ben İskoçlara uğruyorum; kadehte, ilk kez içeceğim sıcak viski.

Hava biraz yumuşadıysa da sıkı soğuk. İkinci Paulaner da bitti.

Işıl ışıl çamların, müzeyyen surların arasından geçerek beni bekleyen bir yol var önümde. Yenisini söylemeden kalkıp otele gitmeliyim.

Kuyunun Suyu ve Dürer

Nürnberg'e hâkim bir tepenin üstünde bir ortaçağ kalesi, adı Kaiserburg, Albrecht Dürer'in evi kaleyle karşı karşıya.

Dürer'in evini gezmeden önce bir efsane: Duvarları on sekiz metre yüksekliğinde olan bu kaleye girmek mümkün değilmiş ama biri bu işi başarmış. Hırsızın teki, yolun karşısından, ki bu da yaklaşık on beş metre, atıyla deyim yerindeyse uçmuş ve surların üstünden şehre girmeye muvaffak olmuş. Bir şeyler çaldıktan sonra da geldiği gibi kaçıp gitmiş. Duvarın bir yerinde işte bu ata ait bir çift ayak izi var.

Bu kaleye su getirmek de en büyük sorunmuş yıllar boyunca. Çözümü elli beş metre derinliğinde bir kuyu kazmakta bulmuşlar. Kuyunun tam ortasında dört tane mum yanıyor ve kalenin görevlisi elinde bir maşrapayla gelip suyu yavaş yavaş kuyudan aşağı dökmeye başlıyor.

Bir... iki... üç...

Suyun zemine çarpması yaklaşık dört saniye. Sonra ansızın makarayı boşaltıyor ve dört tane mum zifiri karanlık kuyunun dibine doğru inmeye başlıyor. Başta zifiri karanlık olan kuyunun dibi mum ışığıyla aydınlanıyor böylece.

Yüzyıllar boyunca suyu bu ürkütücü derinlikten çekmişler.

Surların arasında biraz gezindikten sonra kendimi Dürer'in 1420'den beri ayakta olan evinin önünde buluyorum ama biraz yavaş yürüyüp dönerken köşede kalan restoranı es geçmeyeyim. Burada meydandakinin aksine hem beyaz sıcak şarap var hem de birbirinden lezzetli yemekler. Özellikle de ördek.

Devam edelim. Ev, İkinci Dünya Savaşı'nda hayli tahrip olduysa da ayakta kalmayı başarmış.

Evi gezmeye başlamadan, burada güzel kafeler de var, biraz Dürer'den bahsedebiliriz bence.

16. yüzyılın başı. 1502. Resimde imzasını görüyoruz. Taklitleri çok yapıldığı için imza icat etmiş ama bu resmi taklit eden biri için imzayı da taklit etmek çok zor olmasa gerek! Ama Dürer'in imzası şu yüzden önemli: "Ben de varım" demiş oluyor bu şekilde. Yani resmin zanaattan sanata dönüşmesi – daha önce mimaride Parler'de görmüştük. Dürer, aslen Macar. Para işlerine de aklı eriyor. İtalya'daki resim gelişiminin farkında. Gidiyor. Öncesinde, bir kızla evleniyor. Ama ertesi gün kızı bırakıp İtalya'ya... Resim çalışıyor, incelemeler yapıyor. Sonra dönüp ressamlığa başlıyor. Taşbaskı, tahtabaskı gibi işler de geliyor elinden. O zamanın kartpostalları diyebiliriz. Sürümden kazanmaya başlıyor! Bu işleri yaptıracak işçiler, çıraklar, kalfalar tutup büyük bir imalathane kuruyor. "Tavşan" resmini gözünüzün önüne getirin, inanılmaz bir fotografik gerçekçilik vardır.

Artık kalkıp müze-eve gidelim. Otoportrelerine bakacağız. Nürnberg'e gelmeden hepsine baktım. Burada orijinalleri değilse de replikaları var. 1484 tarihlisi epey gençlik dönemi. 1500'de yaptığı ise en ilginci. Yirmi sekiz yaşında. Kendine biraz düşkün. Baktıklarımızın Dürer olduğunu bilmesek, elin duruşuna, saçına falan bakarak İsa sanabiliriz. Kendini çok bilinçli bir şekilde İsa'ya benzetmeye çalışıyor.

Dürer'in evinde orijinal resimlerinin hiçbiri yok ama başka ressamlar tarafından bire bir yapılmış tablolarının olduğu bir salon var.

Albrecht Dürer Sokağından aşağı doğru yürüdüğünüzde karşınıza Oyuncak Müzesi çıkıyor.

Onu da geçerseniz "Noel panayırının" bir ucuna ulaşıyorsunuz.

İşte şimdi bir sıcak şarap daha içme vakti...

Bir Parti, Bir Şehir

2018'den sonra 2019'un da son günlerini Nürnberg'de geçiriyorum. Nürnberg geçen seneki gibi yine ışıl ışıl ama ben erkenden kalkıp şehrin Noel ışıltılarının uğramadığı bir bölümüne geldim.

Nürnberg yargılamalarının yapıldığı salonun seyirciler için ayrılmış bölümünde oturuyorum. Karşımda hâkimler, savcının yeri, savunma makamı, onlardan ayrı, tam ortada, yüzü hâkimlere dönük bir tek iskemle ve sehpa. Tavandan gösterişli avizeler sarkıyor.

Bomboş bir salonda birkaç kişiyiz: Kulaklıktan burada yaşananlara dair bilgi alan ellilerinde bir çift, bir de küçük çocuğuyla gelen bir kadın var. Hiçbirimiz konuşmuyoruz. Elimdeki broşürün sayfalarını karıştırıyorum.

Bu caddenin, Fürther, eskiden beri yargılama ve hapishaneleriyle bilinen bir yer olduğunu öğreniyorum. 1868'de, Bavyera'nın modern anlamdaki ilk hapishanesi burada açılmış. İçinde hücreler olan bu hapishaneden önce şehrin içindeki zindanlar bu amaçla kullanılıyormuş. Kırk sene sonra bu bina yetmeyince Bavyera parlamentosu hapishaneye bitişik bir adalet sarayı yapılması kararını almış.

Ama beni sabahın bu saatinde buraya getiren sebep Nazi yöneticilerinden bir bölümünün burada yargılanmış

olması. Üst kattaki sergide burada yargılanan namlı faşistlerin fotoğrafları, mahkeme görüntüleri, o günlerde çıkan çeşitli dillerdeki gazete haberleri sergileniyor.

Hermann Göring, Rudolf Höss, Joachim von Ribbentrop, Albert Speer, Hans Frank, Franz von Papen, Alfred Rosenberg...

Hitler çok sevdiği Nürnberg'e dair büyük projeler geliştirmiş hep. En görkemli mitinglerinden birini burada yapmış Naziler. Ama savaştan sonra Nürnberg, hesap vermek manasına gelmiş Nazilerin üst düzey yöneticilerinden bazıları için.

Bu satırları yazdığım mahkeme salonuyla sınırlı değil Nazilerle Nürnberg'in ilişkisi. Evvela, burada opera dinlemeye geldiğini biliyoruz Führer'in – elbette Wagner, her gece Wagner.

Operayı arkanıza alırsanız sağ tarafta olanca ihtişamıyla istasyonu görürsünüz. İstasyonun dışı da, içi de ayrı ayrı görülmeye değer. Önünden şehir içi ulaşımı sağlayan tramvaylar geçiyor.

Dün akşamüstü onlardan birine atlayıp soluğu Doku-Zentrum'da aldım. Hitler şehrin bu bölümünde bir "Nazi şehri" inşa etmek istemiş. Planlar, yapılanlar, yapılamayanlar, savaşın sonunda bombalanarak yok olanlar... Hepsi girer girmez karşınızda. Sonra bir film izlemeye başlıyorsunuz. Mekân sabit kalırken zaman değişiyor; bugün insanların kaykay kayıp sere serpe oturduğu yeşilliklerde, yetmiş sene önce, müthiş bir askeri disiplin içinde hizalanmış insanlar, ileri uzanan eller, bayraklar, dev flamalar, ge-

çit resimleri... Führer'in çevresinde kenetlenmiş bir halk; her şey siyah-beyaz.

Nazilerin tarihine dair fotoğraflar eşliğinde bir yolculuk, Hitler'in önlenemez yükselişinin dünya basınına nasıl aksettiği, tepe yöneticilerinin kimler olduğu, neler yaptıkları... Ama beni en çok etkileyen, Hitler'in Nürnberg'de çekilmiş bir fotoğrafı oldu. Albrecht Dürer'in evinin önünden aşağıya, şehre bakıyordu. Aynı yerde ben de durdum, aynı yere ben de baktım. Ama ikimizin aklından geçenler birbirinden kimbilir ne kadar farklıydı; birbirine ne kadar zıt.

Buradan çıktıktan sonra yarım saat kadar yürüyüp operanın karşısındaki köprüden geçerek panayır alanına gideceğim. Burada kahverengi ölüm, orada cıvıl cıvıl bir yaşam.

Dürer'in evinin oradan bir kez daha aşağıya bakacağım. Aynı noktadan aynı yere, bambaşka duygularla.

Bunca kötülüğü nasıl yaptığına yeniden şaşırarak.

Fabergé Müzesi'nde

Baden-Baden'daki en ilgi çekici yerlerden biri de Fabergé Müzesi.

Mücevherat benim pek anladığım bir alan değildir ama Fabergé'nin dillere destan ününü de, hele yumurtalar, bilmeyen yoktur.

Benim bilgim de bu çok pahalı yumurtalarla sınırlıydı ama bu müze sadece yumurtalardan ibaret değil, şimdi gelin Rus kültürünün Avrupa için ne kadar vazgeçilmez olduğunu anlatan müze rehberiyle birlikte gezelim.

Baden-Baden'daki Fabergé Müzesi, 9 Mayıs 2009 tarihinde, koleksiyoner Mister Ivanov tarafından kurulduğunda sadece dört yüz obje sergileniyormuş ama o açıldığı gün bile "Hiç merak etmeyin," demiş Mister Ivanov, "birlikte büyüyeceğiz."

O gün söylediklerini kısa sürede gerçekleştirmiş, bugün birkaç yumurta dahil bini aşkın obje, mukayese odası, sergi salonları ve tablolarıyla bu kültürün en önemli temsilcilerinden biri haline gelmiş.

Üst kattaki sergi salonundan başlıyorum müzeyi gezmeye.

Evvela tabloya dikkatimi çekiyor: "III. Napoleon'un eşi. Belle Époque çağının en önemli tablolarından biri."

Sonra Ukrayna Savaşı'ndan dem vurarak, Romanovlar ile Almanların uzun süre birlikte olduğunu, kültürlerin birbirinden karşılıklı etkilendiğini, hanedanların akraba olduğunu anlatıyor ama bugün Moskova'da yaşayan Mister Ivanov'un bütün hayatını ve parasını bağışladığı müzesine gelemediğine isyan ediyor.

Savaş bahane edilerek Rus kültürünün Avrupa'dan silinmesinin mümkün olmayacağını söylüyor birkaç kere.

Bu salonda, camekânın arkasında çeşitli figürlere sahip küçük objeler sergileniyor.

"Gördüğünüz, Klasik Rus sanatıdır. Büyük Petro, St. Petersburg şehrini inşa ederken dünyanın en güzel şehrini ortaya çıkarmak istiyordu. En büyük endişesi ise yangındı. Büyük bir yangın çıksa şehirdeki pek çok bina yanacak ve o kültür zamanla ortadan kaybolacaktı. O yüzden şehri taştan inşa ettirdi. Mineraller, taşlar çıkarılmış bu şehir için. Mösyö Fabergé de yirmi yaşındayken bu şehrin inşasında çalışan işçilerden biriymiş. Ama o taşları başka türlü gören bir sanatçıydı Mösyö Fabergé..."

1872 yılında, 28 yaşındayken, St. Petersburg sosyetesine ilk yumurtasını yapmış.

"Onuncu yüzyıldan beri Paskalya, Rus Ortodoks kültürünün en önemli günlerinden biridir. Dolayısıyla, yumurta da Ruslar için çok değerlidir. Fabergé'nin yumurtası kısa sürede bir ritüel haline geldi. Romanovlar bu yumurtaları çok sevdi ve Fabergé'ye sürekli yeni yumurtalar ısmarladılar. Daha sonra diplomatik ziyaretlerinde de bu yumurtaları götürdüler."

Fabergé'nin dehası burada kendini göstermiş.

"Petersburg taştan inşa edildi. Fabergé de o küçük taş parçalarından çeşitli figürler üretmeye başladı. Sonra küçük yumurtalardan kolyeler, küpeler yaptı. Rus kadınları arasında bunlar çok sevildi. Hepsi Fabergé'nin tasarımlarını takıp takıştırmaya başladı. Derken Fabergé St Petersburg'da bir atölye kurdu ve taşlardan yeni şeyler üretmeye koyuldu. Hem ucuz hem pahalı hayvanlar, böcekler... Pek çok rengârenk hayvan üretti. Bu akımı başlatan kişi Fabergé'dir. Çıkış noktası da Paskalya yumurtası kültürüdür. Fabergé, gündelik kullanım için ucuz materyalden ürünler de yaptı ama bunların bazılarını elmaslarla işledi. Saatler, tablalar, mektup açacakları... Emanuel Nobel daha o zamanlarda Fabergé koleksiyonuna başladı. Tayland kralı hakeza... İki yüz parçayla en büyük koleksiyonlarından biri onda. Hermitage'da, Buckingham'da Fabergé'nin yumurtaları var."

Fabergé'nin neler yaptığını dinlerken aynı zamanda odalar arasında dolaşıyorum.

Bir tavşan takımı görüyorum, karafı, kadehleri...

"Kırk yaşında, dört çocuğu olan Mösyö Fabergé, 1885 yılında çar ailesinin mücevher tasarımcısı oldu. St. Petersburg'da yaşıyordu."

Ve karşımda en meşhur yumurtalardan biri.

"Her yumurtadan sadece bir tane vardır ve eğer Fabergé uzmanıysanız, yumurtalarda yazılan hikâyeleri okuyabilirsiniz. Bu yumurta, onuncu evlilik yıldönümü hediyesi olarak çar tarafından çariçeye hediye edilmek üzere

yapıldı. Fabergé yumurtalarının sahte olduğuna dair bazı iddialar çıkmıştı. Onlardan biri bu yumurta. Her yumurta, son şekli verildikten sonra her açıdan, her detayıyla resmediliyordu, çünkü o günün teknolojisinde renkli fotoğraf çekilemiyordu. Bu da arşive giriyordu. Ayrıca uzun uzun tasvir de ediliyordu. Yumurtanın üzerindeki resimlerle buradakiler farklı. Bu yüzden yumurtanın sahte olduğu iddia ediliyor. Oysa arşive bakanlar çocukların resimlerinin istek üzerine bizzat Mösyö Fabergé tarafından değiştirildiğini görebilirlerdi. Değişikliğin senesi bile belli: 1904."

Fabergé atölyesinin, Birinci Dünya Savaşı'nda Rus ordusu için kitlesel üretim yaptığı bölüme geldim.

Özellikle tıbbi aletler yapılmış bu atölyede.

Ivanov, Fabergé logolu bu ürünleri de toplamış ve *Bilinmeyen Fabergé* adlı bir kitap yazmış.

"Eğer Mister Ivanov'un dikkati ve tutkusu olmasaydı, Fabergé'nin bu yönünü belki de bilemeyecektik."

Müzede her 9 Mayıs'ta bir büyük sergi açılıyormuş.

Rehber beni mukayese salonuna götürürken gözümü tablolardan alamıyordum.

Altının nasıl kullanıldığını görüyoruz.

Azteklerde, Avrupalılarda, İran'da ve Çin'de...

Çin'deki altından dantel yapan işçiliğe hayran hayran bakınca "İşte Çinlilerin pek çok konuda ne kadar sabırlı olduklarının örneği," diyor.

Bu arada, Napoleon'un altın dürbününü de sergide görüyorum.

Günümüze gelince Hintlilerin altın çay takımı, Kayzer

II. Wilhelm'in beş kilo altından tabağı, Kraliçe Elizabeth'in 200 gram altından çatal-bıçakları...

Hepsi bu salonda.

Kahve içerken yanımdaki piyanonun Steinway'in 1908 üretimi olduğunu ve dünyada yalnızca dört tane bulunduğunu öğreniyorum.

Ivanovlar servetlerini sanata yatırmakla kalmamış, aile bireyleri arasında akademide sanat tarihçisi olarak kariyerini sürdürenler varmış.

Dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçiler anı defterine kendi dillerinde notlar yazmış.

Şöyle bir bakıyorum da hepsi haklı; Fabergé Müzesi gerçekten çok etkileyici bir yer!

"Burası Dünyanın En Güzel Kumarhanesi"

Ben söylemedim; Marlene Dietrich söylemiş, 1960 senesinde Baden-Baden'a geldiğinde.

Nasıl olmasın ki, nasıl olmayabilir, düşünsenize Dostoyevski burada günlerini geçirmiş, geceler sabahlara uzamış rulet masasında, Tolstoy gelmiş, Turgenyev, Hugo, Flaubert, Balzac, Hesse, devrin bütün müzisyenleri...

Ivan Gonçarov güncesinde "Akşam altıya kadar rulet," diye yazmış, "her şeyi kaybettim."

Dostoyevski buradaki günlerini alelacele kaleme alıp unutulmaz romanlarından biri olan *Kumarbaz*'ı yazmış, Baden-Baden yerine Roulettenburg diyerek.

O günden beri Baden-Baden biraz da Roulettenburg'dur.

Bu şehre ayak basar basmaz soluğu işte bu kumarhanede aldım.

Sabahları müze, saat üçten gece üçe kadar da kumarhane...

"Kurhaus" da deniyormuş buraya ve bazı prestijli etkinliklere evsahipliği yapıyormuş hâlâ.

Üç bölümden oluşuyor: Bir, etkinlik salonları; iki, filarmoni orkestrası; üç, kumarhane.

Resepsiyonun karşısındaki tablonun kim olduğunu anlatıyor rehber.

"Jacques Bénazet. Kendisi bir Fransız. Yaşadığı dönemde Avrupa'nın bütün kumarhanelerinde bilinen biriydi. 1837'de kumar yasaklanınca Baden-Baden'a geldi ve o güne kadar geliştirmiş olduğu bütün ilişki ağını kullanıp herkesi peşi sıra buraya sürükledi. 1848'de burada öldüğünde adı çoktan 'Baden Kralı'na çıkmıştı. Hatta bir de şaka yapılırmış o günlerde: 'Baden'in bir dükü, bir de kralı var.'"

Jacques ölünce işi oğlu Eduard Bénazet devralmış.

Böylece kapılardan geçip veznenin olduğu antreye giriyoruz: Avusturya Salonu.

İki tablo asılı duvarda; Maria Theresa ile oğlu.

Altında eski dönemlerden kalma, üstünde Alman Markı olan kumarhane markaları sergileniyor.

Tarihi kumarhane bölümü dört salondan oluşuyor.

İlk salon: Kış Bahçesi.

Altın kaplamalar, Bohemya kristalleri...

Göz kamaştırıcı bir salon burası; Eduard Bénazet her şeyi, dekorun tamamını 1855'te Paris'ten getirmiş.

Çin'den gelen dekorlarsa en aşağı beş yüz yıllıkmış, dahası o dönemlerde portakal, limon, palmiye ağaçları, çeşitli bitkiler, egzotik kuşlar varmış.

Bu salondaki altı rulet masasından biri farklı – hemen girişteki.

"Gördüğünüz gibi bu masa diğerlerine nazaran daha geniş, etrafında da sandalyeler var. Ayrıca bütün yazılar Fransızca. Fransız ruletinde, her masada biri şef olmak üzere, dört krupiye vardır. Şimdi yandaki masaya bakalım.

Gördüğünüz gibi bunlardaki yazılar da İngilizce. Amerikan ruletinde kaç krupiye vardır? Ben söyleyeyim, her iki masada toplam üç! Üstelik sandalye de yok, insanlar ayakta oynayacaklar ve oyuna katılımda sınır olmayacak. Ah, Amerikalılar!"

İkinci salon: Florentine Salonu.

"Bir diğer adı da Bin Kandilli Salon'dur. Duvarlardaki resimler hep Floransa. Tavandaysa Baden eyaletine bağlı olan şehirlerin isimleri yer alır. Avizeler yaklaşık bir ton ağırlığında. Her oyundan önce indirilir, kandilleri tek tek yakılırdı. Bir süre burası kumar, dans ve müziğin iç içe geçtiği bir salon olmuş."

Dostoyevski bu en sevdiği salona sonuncusu 1867'deki balayı olmak üzere tam dört kere gelmiş.

"On dokuzuncu yüzyılda rulet bir çılgınlık halini almıştı. Ruletin matematiğini çözebileceğini iddia edenler, bütün ömürlerini bu formülü hesaplamaya çalışarak geçirmişlerdi."

Üçüncü salon: Markiz Salonu.

Adının duvarlardaki tablolardan geldiği belli.

"Bu salon aslında tarihi salonlardan biri değil. 1900'lerin başında art-deco üslubunda yapıldı. Burada sekiz tane kumar makinesi görüyorsunuz. Eskitilmiş gözükse de bunlar da yeni. Buraya gelen zamane müşterilerine yok dememek için varlar. Las Vegas gibi yerlerde bu koldan çekmeli aletler çok moda biliyorsunuz. Aşağıda bu aletlerden yüz elli tane daha bulunuyor."

Dördüncü salon: Pompadour Salonu.

"Yeniden tarihi salonlardan birine geldik. Madame de Pompadour'un adının verildiği salondayız. Tablosu duvarda asılı. Bu salonun diğerlerinden bir farkı var; şöminenin beyaz mermeri tabii ki İtalya'dan getirildi. Diğer her şeyse Paris'ten."

Beşinci salon: Kırmızı Salon.

Her biri diğerinden daha etkileyici olan bu ışıltılı salonlar arasında yürürken aklımda hep *Kumarbaz*'daki büyükannenin bütün parasını iki kere 0'a yatırıp para kazandığı o an var.

Acaba gerçek miydi, böyle bir sahneye şahit oldu mu Dostoyevski?

Kendisi borç batağındayken bir başkasının bir anda parayı vurmasına, üstelik iki defa bunu başarmasına öfkelendi mi, yoksa yeşil çuha üstünde elinden kayıp giden paraları romanda, kısa bir anlığına da olsa, kazanmanın sevincine varmak mı istedi?

"Büyük aynalara bakarsanız bu salondaki Versailles etkisi çok açık görülür."

Son salon: Bénazet Salonu.

"Mor Salon da denir. Kumarhaneyi kuran Benazilerin adını taşıyor. Buranın tarihi bir özelliği yok. Poker masalarını görüyorsunuz. Buranın özelliği, o şaşaalı zamanda kumarhanenin girişi olmasıydı. İnsanlar buradan kumarhaneye girer, bizim izlediğimiz sıranın tam tersini izleyerek salonlar arasında gezinir, kumar oynarlardı."

Marlene Dietrich haklıymış.

Değil altmış küsur, bin sene de geçse "burası dünyanın en güzel kumarhanesi" olarak anılacaktır.

Yan Yana Üç Köy:
Biberach, Haslach, Hausach

Gengenbach'ta kaldığım gece muhtemelen yolum bir daha bu köylere düşmez diyordum ama düştü, şimdi size hemen yanındaki köyleri anlatacağım – *c'est la vie*.

Bunlardan ilki Biberach.

Güzel, sevimli, tertipli, yemyeşil bir köy ama içinde bir tek lokanta bile olmadığından köyün tadına pek varamıyorsunuz.

Doğaya ve çevresine uyumlu bir köyün olabildiğince iyi bir örneği Biberach.

Bu köyde ne olduğunu çözemediğim bir "muziplik" – Offenburg'da da bu muziplikten söz etmiştim– var, köyde Biber diye bir masal faresinin arkadaşlarıyla birlikte heykelini yapmışlar.

Müze kapalıydı, giremedim; sorduğum insanlardan da öğrenemediğim için Biber'in hikâyesini anlatamıyorum.

Bu köylerin ortak özelliği şu: Kasveti ve temposu yüzünden şehrin güzelliklerini ender yaşayabilen benim gibilere, başka türlü bir hayatın da mümkün olduğunu göstermesi.

Koşuşturmadan, stresten, hırgürden, telaştan, korna gürültüsünden, egzoz dumanından, çirkin mimariden

uzak bir yaşamın ne kadar mutluluk verebileceğini hissediyorsunuz buradayken.

Neyse, biz trene binip Haslach'a gidelim, gitmişken bir şeyler de yeriz.

İstasyonun hemen karşısındaki lokantaya girip buraların birası Ketteler eşliğinde yemek yemek iyi bir fikir, çünkü daha bir hayli yol yürüyeceğiz.

Haslach, Biberach gibi değil, gezip görmeye değer bir köy.

İstasyondan meydana yürürken önce küçük bir meydana geliyorsunuz, burada da muzip bir heykel karşımıza çıkıyor: Başında külah, elinde bardak, üstünde fıçı olan Pinokyo burunlu bir adam ve iki arkadaşı.

Klosterkirche adlı kilise de burada, Haslach'ta görülecek her şey şu küçücük alana sığmış.

Sola dönüp caddeyi yürüyünce kilisenin olduğu ana meydana geliyoruz.

Zaten bu köylerin her sokağını yürümeye kalksanız bir saat yeter.

Öğrendiğime göre, Haslach'ın biraz dışında çeşitli taşları görmeye gidiyormuş insanlar, bir de orman yolundan tepeye çıkarsan bütün vadi ayaklarının altına seriliyormuş.

Oralara gitmedim ama bu köyün bütün sokaklarında yürüdüm, yürüdüm.

Her köşebaşını döndüğümde aynı his, büyük bir ahengin parçası olan evler, sokaklar, kilise...

Beni bu köylere çeken de şehrin kaosu içinde çoktan unuttuğum o ahenk.

Gelelim son köye.

Hausach'ın neredeyse oyuncak diyebileceğim kadar küçük bir sur ile kulesi ve onu taşıyan küçük bir tepesi var ama buradan köyü ve vadiyi izlemek çok keyifli.

Ama biz önce şehrin içinde biraz dolaşalım.

Tabii ki yine üç kişinin yer aldığı muzip bir heykel göreceğiz – hiçbirinin hikâyesini öğrenemedim.

Uyum ve ahenk sanırım bu köyleri en iyi niteleyen kelimeler.

İnsana yaşama sevinci veren bir doğa, sonsuz ormanlarla kaplı dağlar ve çok güzel evler arasında yürüyorum.

Artık şu tepeye çıkabiliriz.

Meğer burada İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybedenlere dair bir anıt da varmış.

Karşı tepenin yemyeşil çayırlarında inekler otluyor, bir maceraperest sarı paraşütünü açmış gökyüzünde süzülüyor, bir ırmak akıyor usul usul ve bisikletliler akıp gidiyor yeşilliklerin arasından...

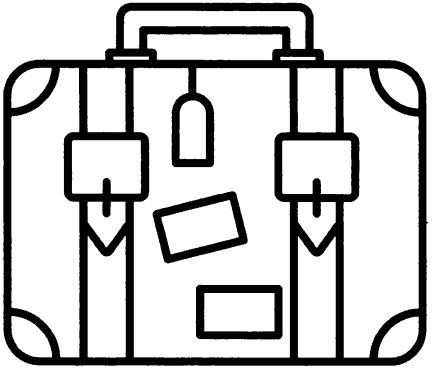
Bir orkestra gibi köyün bütün evleri birbirinden farklı ama hepsi o ahengin bir parçası.

Ayağımın atında bütün köy; çatıları, kilisesi, kulesi, dar sokakları, renkli evleri...

Buralarda birkaç gece geçirmek lazım.

Eminim ki, şehirde görmeyi çoktan unuttuğumuz yıldızlar kara ormanların tepesinde bin parçaya ayrılmış elmas tozları gibi parıldıyordur.

Belki bir daha gelirim, kim bilir...

UKRAYNA

Panoramik Şehir Turu

Murat Belge, *Başka Kentler, Başka Denizler*'in birinci ve üçüncü cildinde anlatır Ukrayna maceralarını. Kiev'e gelmeden okudum. O, bir pazar günü geldiği şehre "Kiyef" demeyi tercih etmiş. Ve ilk gününde birbirinden matrak bir sürü olay yaşamış.

İkimizin Kiev'e ilk gelişleri arasında tam yirmi bir sene var – 1993'ten bugüne... Ne çok değişmiş ve aslında ne kadar az şey değişmiş. Kendisine cevap vermek yerine küfreden bir polisten bahsediyor, benim gezdiğim Kiev'de ise insanlar polisten hiç mi hiç hazzetmiyorlar.

Maidan'da yaşanan olaylar hâlâ bütün berraklığıyla hafızalarda.

Trafiğe kapatılan bu meydanda artık "devlet dersinde öldürülenlerin" fotoğrafları sergileniyor. Unutmamak için, "bir daha asla" diyebilmek için... Kiev'in en işlek caddesi Khreshchatyk'teki bir otelde kalıyorum.

Sola dönüp yüz metre yürürsen bütün haşmetiyle Maidan. Onlarca insanın öldürüldüğü yer işte tam burası. "Artık yeter!" diye sokağa çıkan insanlara doğrulttular silahlarını ve ateşlediler hiç acımadan. Ben prensip gereği polislerle hiç temasa geçmediğim için Murat Belge'ninkine benzer bir anım yok...

Maidan'ın karşısından yukarı çıkarsan Ayasofya Katedrali, hemen yanında St. Michael Kilisesi. Altın kubbesiyle parıldayan iki tarihi yapı. Artık şu mimari hatayı düzelteyim. Bu "soğan kubbe," aslında tam çeviri, İngilizcesi de "*onion dome.*" Yalnız iyi bakarsanız, özellikle de Moskova'dakilere, bunlar soğandan çok sarımsağa benziyor. Artık yetkililerin bu hatayı düzeltmeleri gerekiyor deyip, İngilizcesi için de "*garlic dome*" terimini önerip Kiev'e döneyim.

İleride, bizim Konstantinopolis'teki "Hrisopolis"ten mülhem "Altın Kapı" – Zoloti Vorota. Khreshchatyk'te yürümeye devam ettiğinizde sol tarafta bir bedesten çıkıyor: Bessarabs'ka. İçeride envaiçeşit şarküteri ürününden kurutulmuş balığa, turşudan havyara ne ararsan var. Yanında Arena adlı avludan bozma bir başka meydan. İtalyan lokantası, bir suşi bar, bira ve hamburger satan iki restoran, birkaç da iddialı gece kulübü... Ayrıca bir de revü kızlarının sahne aldığı bir kabare.

Karşı kaldırıma geçip biraz yukarı yürüyünce Shevchenko Parkı çıkıyor karşınıza. Avrupa'nın en yeşil yerlerinden biri olan Kiev, park sayısında da bir hayli zengin. Shevchenko da bunların en önemlilerinden biri. Parka adını veren Taras Shevchenko, Ukraynacayı bir edebiyat dili yapmasıyla bilinir. Tam ortada, parka ismini veren şairin bir heykeli var. Gene parkın içinde Ukrayna mutfağının en güzel yemeklerini yapan restoranlardan O'panas.

Binbir umutla girdiğim O'panas'ta yediklerimin hiç lezzetli olmadığını hatırlıyorum, özellikle de "vareniki"

denen tatlı mantı – mutfak tamamen kötü olamayacağına göre ben yanlış yemekler seçtim.

Karşıda rengârenk çekiciliğiyle üniversite binası ve yanında kütüphane. Yan sokak Bogdan Khmelnytsky'nin adını taşıyor. Soldaki küçücük dükkânda hemen her saat en az otuz kişi sırada "Kiev usulü sosisli sandviç" almak için bekleşiyor. Kızarmış ekmeğin içine sosis, hepsi bu. Yokuşun sonunda şehrin en şık mekânlarından Just C.A.F.E. Opera da gene burada. Güzel bir bina ama içine girmedim – operaya Odessa'da gittim.

Şehrin en güzel parkından sonra en önemli kültür faaliyeti olan operaya da Shevchenko'nun adını vermişler. Bilim üretilen en önemli kurumu üniversite kabul edersek, onun adı da Shevchenko.

Ama biz Khreshchatyk'e dönüp yürümeye devam edelim. Sağlı sollu birbirinden lüks mağazalar var. Sol köşede maç günleri tıklım tıklım dolan İrlanda pub'ı Lucky Bar. Karşısında gene geleneksel yemeklerin önemli bir temsilcisi var: Pervak.

Sokaktan aşağı inince 2012 Avrupa Şampiyonası finalinin de oynandığı olimpiyat stadı.

Boylu boyunca uzanan Khreshchatyk Caddesi, bir mıknatıs gibi Kiev'deki hemen her şeyi etrafında toplamış...

Maç ve Marş

Amaçsız bir şekilde dolaşıyorum Kiev sokaklarında. Canım hangi sokağa isterse ona giriyor, rüzgâr ne taraftan eserse oraya dönüyorum. Aslında en sevdiğim gezme şekli bu benim. Yanında yürüdüğüm binalara bakarak, sokak adlarını okuyarak ve bir şeyle karşılaşmayı bekleyerek, bunun için gerekirse kaybolarak...

Kiev'de de aynısı oldu. Biraz sağdan, biraz soldan, biraz aşağı, olmadı biraz da yukarı yürüyeyim derken kendimi bir otobüsün önünde buldum.

Pahalı bir otelin önünde park etmiş vaziyette. Yaklaştım, şoför içinde, besbelli ki kalkışa hazır. Bahsettiğim otobüs, birkaç sene önce İstanbul'daki finalde şampiyon olup UEFA Kupası'nı kazanan Shakhtar Donetsk takımına ait. Turuncu-siyah bir takım otobüsü.

Kaldırımda oturan görevliye, "Bugün Shakhtar'ın maçı mı var?" diye sordum.

"Evet," dedi, "Dynamo Kiev'le."

"Nerede peki?"

"19.30'da, olimpiyat stadında."

Teşekkür edip yanından ayrıldığımda akşamki programım belli olmuştu. Maça gidecektim! Ayaklarım, Jack

Sparrow'un o meşhur bozuk pusulası gibi yine yanıltmamış, hiç aklımda olmayan harika bir programın içine itivermişti beni.

Dynamo Kiev ile Shakhtar arasındaki maç aslında pek umurumda değildi, zaten maç olduğunu bile az önce öğrenmiştim ama son dönemde yaşananlar bu maça gitmem gerektiğini hissettiriyordu bana. Kiev, Ukrayna'ydı; Donetsk ise Rusya'nın hegemonyasına yeşil ışık yakıyordu. Sırf bu çekişmeyi gözlemlemek için bile gidilirdi maça. Futbol, sadece maç değil çok ciddi bir sosyolojik rasathanedir. Hele stattaysan, o atmosferi soluyorsan ve takip ediyorsan kameranın çekmediği her şeyi gözlerinle...

Futbolun F'sine dahi tahammülü olmayan kardeşim Umut'u da güç bela ikna edip olimpiyat stadının yolunu tuttum. Acaba bilet kalmış mıdır, sorusu aklımı kurcalıyordu. Malum, ne de olsa hem en güçlü iki takımın hem de büyük bir "ayrımın" maçıydı bu... Türkiye'yle mukayese edince üç otuz paraya stadın en güzel yerlerinden birine iki bilet aldım. Ve yarım saat evvel stada girip tribündeki yerimize geçtik.

Umut, "Abi, biz şu beyazları tutalım," dediği için Dynamo'yu desteklemeye karar verdim ama hoş, o demeseydi de, hatta aksini bile söyleseydi benim rengim belliydi... Adındaki bütün Sovyetik çağrışımlara rağmen Dynamo Kiev! Lucescu'nun takımını tutacak halim yok, üstelik bunca olaydan sonra!

Statta seyredilen şey maçtan çok daha fazlasıdır dedim ya, burada da daha dakika bir öyle oldu. Dynamo çıkarken

sahanın ortasına büyük bir Ukrayna bayrağı açıldı. Sonra da tekmili birden ayağa kalkıp milli marşı söylemeye başladık!

İlk yarıda pozisyon namına hiçbir şey olmayınca golsüz girildi devreye. Tribünlerde ise hareket vardı; bazen ses bombaları patlıyor, ansızın meşaleler yanıyor ya da durup dururken başlayan Meksika dalgası tribünleri üç kez dolaşıyordu. Devrede büfeye inip bir bira, iki sosisli, bir paket de cips aldım. İkinci yarıda gene hiçbir şey yok, yorumcu ağzıyla "orta saha mücadelesi" diyebilirim ama önce Shakhtar'dan bir adam atıldı... Sonra da Dynamo bir gol attı. 7 numaralı siyahi oyuncu, kendisinden başka herkesin taca çıkacağına emin olduğu bir topu canhıraş bir eforla yakalayıp ortaladı, o orta da saçma sapan bir gol oldu.

Tribün yıkıldı, herkes zaferlerin en büyüğünü kazanmışçasına alt alta üst üste golü kutluyor. Maç da o golle sona erince Kievlilerin keyiflerine diyecek yok tabii – Falkland'ın intikamını "Tanrı'nın Eli"yle alan Arjantinliler gibi.

Maçın bitmesine bir dakika kala haydi tekrar ayağa kalkıldı. Ve binlerce insan bir kez daha sağ el kalpte milli marşı söylemeye başladı.

Merak bu ya, dayanamayıp yanımdaki taraftara, "Neden marş söylüyorsunuz?" diye sordum.

"Biz Ukraynalıyız," dedi, "zor zamanlardan geçiyoruz, o yüzden artık her an milli marşımızı okuyoruz!"

"Biz bu filmi görmüştük," diyemedim, sadece baktım...

Milliyetçiliğin Çorak Atmosferinde

Milliyetçilik denen o korkunç düşüncenin Ukraynalılar arasında epey revaçta olduğuna burada geçirdiğim her gün biraz daha tanık oluyorum. Kaldırımlardan metroya buldukları hemen her şeyi sarı ve maviye boyamışlar. Ama bu milliyetçi akım, nedense tarihe karşı duyarlı olmak gibi bir sorumluluk yüklememiş insanlara.

Khreshchatyk'teki tarihi binalara bakıyorum yürürken. Dış cephelere klimalar takılmış, yetmemiş birer de çanak anten koymuşlar, bazıları aymazlığı abartıp "balkonu kapatmış," bunu bir de "beyaz pimapen"le yapmakta sakınca görmediğinden binanın her noktası farklı bir hale bürünmüş.

Korkunç bir şey bu duyarsızlık.

Sen kendi yaşadığın şehre, kendi oturduğun binaya saygı göstermezsen kim gösterecek? Ama nasıl ki hayatın her alanında madalyonun bir de öteki yüzünden bahsedilir, durum burada da farklı değil.

Evet, tarihi binaların canına okuyan klimalar var ama o klimaların orada olmasının da bir sebebi var!

Ekim başı, geceleri ortalama sıfır derece. Bazı geceler bir-iki derece yukarıda, bazı geceler ekside. Gündüzleri on derece daha "sıcak" hava.

Peki, devlet "Putin ambargosu" nedeniyle kaloriferlerin kasım ayına kadar yakılmasını yasaklarsa ne yapacaksınız?

Rusya gaz akışını kesmiş.

Kaldığım otelde ilk gün çıkarken dedim ki, "Oda çok soğuk, kaloriferi çalıştıramadım, akşam ben gelene kadar ısıtırsanız memnun olurum."

"Kalorifer çalışmıyor," dedi resepsiyondaki görevli kız, sonra üstündeki elektrikli ısıtıcıyı işaret ederek, "Ukrayna'da bir ay daha bunlarla ısınmak zorundayız."

Elektrikli küçük bir radyatör getirmişler.

Kendini ısıtmaya mecali olmayan, sarhoş bir adam gibi yamuk duran, gene de dört gün boyunca fişten hiç çekmememe rağmen ilk günkü çalışma azminden ödün vermeyen, bu özelliğiyle bende büyük saygı uyandıran bir radyatördü.

Klimalar, buraya uygun şekilde "dört mevsim" içinmiş, hatta esas fonksiyonu ısıtmakmış. Evet, bunun mutlaka başka bir çözümü de olmalı ama Ukrayna şu an o çözümü "birlikte" arayabilecek motivasyondan çok uzak.

Zaten böyle bir uzaklık olmasaydı, futbol maçlarında milli marş söylemek gibi bir ihtiyaç da duymazlardı.

Şunu da ekleyeyim: Dünya yansa –bu durumda "donsa" demek daha doğru– Ukrayna'da kaloriferler 15 Ekim'den önce asla çalışmazmış.

Ukrayna'da yaşayan İngiliz arkadaşımdan öğrendiğime göre, bizim *Muhteşem Yüzyıl* dizisi de burada çok tutuluyormuş. Tekrarlarını bile kaçırmadan izliyormuş

insanlar. Sebepse gene aynı, bambaşka bir ülkede bir dizi yayımlanıyor ama kahramanı "bizden," yani Hürrem, yani Roksolana.

Osmanlı'nın bu "muhteşem yüzyılını" Ruslarla sayısız savaş ve yenilgi takip etti. Ama o yüzyılda Osmanlı bir "süper güç" ve vurduğu yerden ses getiriyor. Bilinçli ya da bilinçsiz, ben bu tavrın Ukraynalıların Ruslar tarafından epey örselenmiş gururlarını okşadığını düşünüyorum. Tarihin bir aşamasında, birileri dünya gücü olmuş ve onların başında *de facto* olarak bir Ukraynalı varmış. Yani bir dönem biz dünyayı titretmişiz. Boyun eğdirmişiz cihana. *Muhteşem Yüzyıl*'ı böyle hayranlıkla izlemelerinin altında bu ezilmişliğin ve aşağılanmışlığın yattığını düşünüyorum. Ukrayna, şimdi biraz palazlanmaya çalışsa tepesinde Putin Rusya'sının demirden sert yumruğunu hissediyor.

İşte o zaman tarihe gidip orada bir avuntu arıyorsun. Kendi mazinde istediğin heybette bir şey bulamayınca da ihraç edilmiş insanlara çeviriyorsun yüzünü. İlk gördüğüne de koşarak sarılıyorsun.

Hiçbir şeyin kalmadığında sığınıyorsun milliyetçiliğin ilkel konuşmalarına. Başlıyorsun hamasi nutuklar atmaya, kendi insanına kendi propagandanı yapmaya.

Kiliseler ve Sergilerin Değişmeyen Konusu

Kiev, bütün Rus şehirlerinin "anası" kabul ediliyor ya da şöyle söyleyeyim, hepsi "Kiev'in paltosundan" çıkmış. Kiev Knezliği, bu coğrafyadaki adamakıllı ilk yerleşim olarak göze çarpıyor. Bu tabii başka yerlerde insan yaşamıyordu demek değil, mutlaka gidenler, yaşayanlar vardı ama "şehir" dediğimiz düzen kurulmamıştı.

Kiev'in kuruluşu da Podil semtinde başlamış. Ama Podil'e gelmeden Maidan'a gidelim. Maidan'daki heykeli arkanıza alıp yürüdüğünüzde şehrin en haşmetli yapıları karşınıza çıkıyor: St. Michael ile Ayasofya.

Pazar sabahı geldim buraya, St. Andrew'deki ayine katıldım, ilahileri dinledim. Tıpkı bizim Sultanahmet ile Ayasofya arasında olduğu gibi Kiev'deki iki mabet de yan yana. Aralarında gene bizimkine çok benzer bir meydan var. Ortada Bogdan Khmelnytsky'nin at üstündeki heykeli. İkisinin kubbesi de sapsarı parlıyor.

St. Michael'in avlusunda bir de sergi açılmış. Maidan'dakinin aynısı, zaten Kiev'in her noktasında konu hep aynı: Maidan'da yaşanan büyük vahşet ve insanların acımasızca öldürülmesi. Burada da çeşitli hayat hikâyeleri okuyor, fotoğraflara bakıyorum.

Andrey Yurkeviç siyaha kesmiş öfkeli ifadesiyle şöyle söylemiş: "Maidan'ın burada bir on sene daha kalması ya da ileride sadece turistler için bir çekim merkezi olması önemli değil. Esas mesele, burada yaşanan her şeyin bizim içimizde de aynen yaşanmış olması. Maidan, çadırlardan, barikatlardan, lastiklerden, molotof kokteyllerinden ibaret değil. Maidan biziz –halk–, ilkeleri olan ve o ilkeler uğruna savaşmaya ve gerekirse ölmeye hazır olan insanlar."

Artık füniküle binip Podil'e inebiliriz.

Füniküler, St. Michael'in öteki kapısından sağa dönünce hemen karşınızda. Yaklaşık bir dakika süren bu yolculuk 1905'te başlamış. Çok dik bir yokuş uzanıyor aşağıda. Her şey o kadar eski ki Kiev'de, yüz küsur senelik olmasa bile bindiğim bu vagon da epey eskiydi. Çürümüş yerleri bayrak renklerine boyayarak kapatmışlar.

Al sana kusursuz bir milliyetçilik görseli, ört bayrakla çürük yerleri.

Çürümüş yerleri onarmakmış, düzeltmekmiş, yenilemekmiş ne gerek var, boya bayrak rengine, karşı çıkan olursa çullan üstüne 'Bayrağa mı karşı çıkıyorsun?' diye, bir de lümpen kitleyi üstüne salarsan ses çıkmaz olur. İşte çifte hizmet; hem kusurlar kapandı hem milliyetçilik propagandası yapıldı.

Füniküler den indikten sonra sola dönüp yürümeye başladım. Podil meydanında çarpıcı pek bir şey yok. Yalnız bazen çok güzel evlere rastlıyorsunuz. Ama vahamet burada da devam ediyor: alakasız renklerde pervazlar, klimalar, kapatılmış balkonlar...

Podil epey aşağıda kalıyor ya, bu da kendi içinde pitoresk bir manzara yaratmış. Bir sokağa gelip yukarı bakınca, tepede altın kubbesiyle Ayasofya çıkıyor karşınıza. Podil'de pek bir şey yok dedim ama bir şey var, o da Andreyevski Yokuşu diye bilinen yer –Andriyivsky Uzviz. Şehrin en eski sokaklarından biri ve tiyatro, galeri falan olduğu için de "Kiev'in Montmartre'ı" diyenler olmuş ama bunu demek için ya çok iyi niyetli olmak lazım ya da Montmartre'a hiç gitmemiş. Bu yokuşa ulaşmak için de önce alışveriş caddesi Petro Sagaidachnogo'yu geçmeniz gerekiyor.

Adreyevski'yi yürüyerek de çıkmalı en azından bir kere. Bir ödülü de var tepeye geldiğinizde: Kiev denince akla ilk gelen yeşil-beyaz St. Andrew Kilisesi.

Yemek yiyip fünikülerin uzun kuyruğuna girdim. Çok dik bir yokuş olduğu için aşağıdan yukarı yürümeyi kimse göze alamıyor. Tabii bir de Ayasofya meydanının cazibesini buna eklemek gerek. Yirmi dakika sonra sıra geldi ve kendimi zar zor vagona attım. Ayakta gidiyoruz, aynı şekilde, ağır ağır.

Derken, kırmızı tur otobüslerine binip şehri bir de öyle gezmeye karar verdim. Parklarla bezeli yemyeşil caddelerin, heykellerin, Dinyeper'in mavisinin arasında gezindik.

Her sabah, yarın giderim diye diye Peçersk'teki "mağara manastırlarını" göremedim. Orada kılıcıyla kalkanıyla gelenleri karşılayan kocaman bir "Anavatan" heykeli var, fotoğraflarını gördüm ama işte dediğim sebepten ötürü gidip göremedim.

Neyse, bari kendime Ukrayna mutfağından bir deniz mahsulü gecesi hediye edeyim dedim.

Herodot'un bir sözüyle bitireyim: "Nehir en lezzetli balıklarla dolup taşar."

Koca Herodot'un haksız olacak hali yok ya!

Katliam

Türkçede "yağmurdan kaçarken doluya yakalanmak" denir ya, bu coğrafyanın kaderi de bundan bağımsız değildir.

Doğuya bakıp Rusya'yı –Çarlık, SSCB– görünce endişe ve umutla yüzünü batıya çeviriyorsun ama orada da Almanya –Prusya, Hitler– var. "Coğrafya kader midir, değil midir?" bir hayli tartışmalı bir konudur ama burada biraz da kaderdir, Molotov ile Ribbentrop mutabakata vardığında senin payına çaresizce kabullenmek düşüyor – Kore'de bu söz geçerli değil ama.

Babi Yar, "dağ geçidi" demek. Kiev'in merkezine arabayla yarım saat kadar uzaklıktaki bu geçit, şehrin bugüne kadar gördüğü en korkunç işlerden birinin merkezi oldu.

Barbarossa ile Sovyet içlerine ilerleyen Nazi Almanya'sının önünde hiçbir kuvvet direnemiyordu. Polonya bölümünde anlattığım Westerplatte'de ilk kurşun atıldı – Haziran 1941– ama 1942 sonbaharında Naziler, Kızıl Ordu'yu Stalingrad'da sıkıştırmıştı. Bu da akıl almaz boyutta bir coğrafyanın Alman hâkimiyetine geçtiğini gösteriyordu. Yol üstündeki Ukrayna da, tabii o zaman SSCB içinde, derhal diz çökmek zorunda kaldı.

1941-1942 Nazilerin en güçlü olduğu yıllardır ve "Nihai Çözüm" gibi insanlığa karşı işlenmiş en büyük suçlar bu dönemde kuvveden fiile çıkarılmaya çalışılmıştır. "Çözüm" diyorlardı ama ortada bir "sorun" yoktu, bu proje Yahudilerden –ve de komünist, solcu, eşcinsel, sakat, çingene vs– arındırılmış bir toplum yaratmanın adıydı.

29 Eylül 1941 Pazartesi günü başladıkları Yahudi itlafına 30'unda da devam ettiler. Sonuç, 33 binden fazla ölüyle tarihin en büyük kıyımlarından biri. Dağ geçidinde çırılçıplak, üst üste, ensesinden birer kurşunla öldürülmüş insanlar... Daha sonra 60 bin kişiyi daha buraya getirmişler.

Ama 1943'te rüzgâr tersten esmeye başladı ve bu kez Kızıl Ordu önüne kattığı Nazileri kovalamaya başladı – kovalamaca 1945 Mayıs'ında Berlin'de bitti. 1943'ün Ağustos-Eylül aylarında Kiev'in de Nazi işgalinden kurtarılacağı neredeyse belliydi. Naziler bir bir çekiliyordu. Birkaç bin savaş esirini Babi Yar'a getirdiler ki mezarlar deşilecek, cesetler yok edilecek, böylece katliamın kanıtları tamamen ortadan kaldırılacaktı.

Bugün Babi Yar'da bu katliamı hatırlatan bazı anıtlar ve heykeller var.

Şunu itiraf edeyim, anıtları pek sevmem, "Bir yerde anıt varmış, dur bir gideyim de göreyim" demem ama orada olmak nelerin, nasıl yapılmış olduğunu hissetmemi sağlıyor. Bu yüzden Auschwitz'e de, Babi Yar'a da gidiyorum – gidince bütün bu anıttı, heykeldi görüyorsun zaten.

Çocuklara atfedilen bir heykel var mesela, yenilerde yapılmış, 2001'de. Öldürülen Yahudilerin anısına yedi kollu

bir şamdan, tabii bir de öldürülen Sovyet vatandaşları ve savaş esirleri için kocaman bir anıt. Bunun yapılışı 1976.

Kendini kötü hissetmene yol açan yerler bunlar –sadece Babi Yar'da 100 binden fazla cinayet işlenmiş– ama gitmeyince de bir suçluluk duygusu oluyor içimde, insanlar neler yaşamış sen görmeye dayanamıyorsun...

Ukrayna'da Yahudiler daha çok Zviahel diye bilinen Novohrad-Volynskyi ile Odessa'da yerleşmişlerdi. Oradakilerin akıbeti de pek farklı olmadı.

Harvard'da Ukrayna tarihi kürsüsünde profesör olan Serhii Plokhy'nin *Avrupa'nın Kapıları* kitabını okudum dönüşte. Hitler'in *"Lebensraum"* kavramında Ukrayna'nın yerini şöyle anlatmış: "Hitler'in doğuda ulus inşa etmek gibi bir isteği yoktu. Onun amacı farklıydı: Volga'ya kadar var olan tüm nüfusu yok edip Alman sömürgecilerle Doğu Avrupa'nın verimle topraklarına –özellikle Ukrayna'ya– yerleşmek."

1939 ile 1945 arasında her yedi Ukrayna vatandaşından biri hayatını kaybetmiş – bu oranın daha yüksek olduğu sadece iki ülke var: Polonya ve Belarus.

Plokhy'nin kitapta anlattığı bir olay savaşın buradaki etkisini göstermesi bakımından çok çarpıcı: "Roman diktatör Ion Antonescu, Yahudilere Nazi efendileriyle aynı nefret ve şiddetle davranıyordu. Ekim 1941'de, Babi Yar katliamının benzerinin yaşandığı bir anda Antonescu, Romanya ordusunun Odessa'daki karargâhına ev sahipliği yapan binayı havaya uçurup üst düzey bir Romen komutanı öldürmelerinin cezası olarak 18.000 Yahudi'nin idam

edilmesinin emrini verdi. Odessa ve çevresinde toplamda 115.000-180.000 arası Yahudi, Romanya işgali altında hayatını kaybetti."

Sadece İkinci Dünya Savaşı'nda değil, tarihi boyunca savaş ve acıyla iç içe yaşamış bir ülke Ukrayna. Kiev'den Odessa'ya, değişmeyen bir şey varsa o da kanla yoğrulmuş olmak.

Sanatın Çevresinde

Ne Bulgakov ne Malevich ne de bir başkası, benim aklıma Ukrayna sanatı denince evvela "Rus tangosunun kralı" Pyotr Leshchenko gelir.

Şimdi bu cümleyi kurmamla ortaya devasa bir sorun çıktı: Leshchenko'yu Ukrayna sanatının tepesine yerleştiriyorum ama o kürsüye çıktığında bu kez de Rus marşını çalmaya başlıyorum – ne de olsa adam "Ukrayna tangosunun kralı" değil. Bizim burada da ara ara alevlenen bir "Türk edebiyatı mı, Türkçe edebiyat mı?" tartışması vardır, iş en son birilerine "vatan haini" demeye gelir, sonra bir anda sönüverir. Ukrayna'da sanattan bahsetmek de biraz böyle.

Önce Çarlığın, ardından da Sovyetler'in devasa bir coğrafyadaki "kültür baskıcılığının" da bunda önemli bir sebep olduğunu sanıyorum. Leshchenko, 1898 Odessa doğumlu ama "Rus sanatının" bir parçası olarak görüyoruz onu hep. Benzer cümleleri Bulgakov ile Malevich için de kurabilirim.

"Ukrayna edebiyatının en bilinen yazarları" dediğimde karşıma çıkan isimlerin hiçbirini tanımıyorum ama Irène Némirovsky'nin hikâyelerini, Isaac Babel'in *Odessa Öyküleri*'ni ve Anna Akhmatova'nın bazı şiirlerini okudum, Emil Gilels dinledim.

Kiev'de doğan Némirovsky hariç diğerlerinin doğum yeri Odessa – tarihleri de sırasıyla 1894, 1889, 1916. Leshchenko'yu da düşününce 19. yüzyılın sonlarında Odessa'da doğmuş olmanın insanın önünü açtığını söyleyebiliriz. Ama hiçbirini "Ukrayna edebiyatına" veya daha genel anlamında "sanatına" dahil etmiyoruz.

Ama ben gene de ne yapıp edip Leshchenko'yu doğduğu şehirde anmak istiyorum. Adını ilk kez Otağtepe'deki evde Mehmet Barlas'tan duymuştum. Öve öve bitiremediği Leshchenko'dan birkaç parça çaldı verandada, dinler dinlemez bayıldım, sonra eve gelip *"Best of"* albümünün tamamını dinledim, müthiş bir adam. Ama Leshchenko pek değeri bilinen insanlar arasında değil anladığım kadarıyla çünkü Odessa'da onun namına hiçbir şey görmedim. Varsa da o kadar küçük, gösterişsiz ya da uzakta falan olmalı ki aradığım halde dikkatimi çekmedi hiç. Bilene de rastlamadım, müzikli bir yerde çalana da. Oysa şimdi düşünüyorum da Lizbon'da "Sizde Amália Rodrigues'in CD'si var mı?" diye sorduğum dükkân sahibi bana boydan boya bir sıra göstermiş ve böyle manasız bir soruyu nasıl cesaret edip de sorabildiğime hayli şaşmış gibi bakmıştı. Odessa'da Leshchenko için benzer bir sahiplenme görmedim. Herhangi birini sahiplendiklerini de görmedim.

Bu şehirde doğan büyük yazarlar var, piyanoda Emil Gilels yeter belki ama sanki hepsi bir tesadüf eseri burada doğmuş ve şehirle hiçbir alışverişleri olmamış. Leshchenko'nun rejimle başı hiç hoş değil – iyi insan olduğunun bir başka göstergesi. İyi insanlığın bedelini Stalin mutlaka

ödetiyor ama zaten Leshchenko'nun müziğini, o muhteşem tangolarını karşı-devrimci buldukları için SSCB'de yasaklamışlar. Romanya'da yaşamış, başından bir ton olay geçmiş, yine burada, 1951'de güya karısı Vera'yla birlikte SSCB'ye dönebileceklerine dair resmi bir yazı aldıktan bir hafta sonra tutuklanmış. Üç sene sonra da hapishanede ölmüş.

Isaac Babel'e bakıyorum, onun kaderi de farklı olmamış. Gizli polis 1940'ta yakalamış, hemen sonra Sibirya'daki hapishanede öldürülmüş.

Akhmatova'nın kocasını 1921'de kurşuna dizip, şiir yazmasını ve yayımlamasını yasaklayıp oğlunu da Gulag'a göndermişler.

Odessa böyle ama Irène Némirovsky'nin de mezarı yok çünkü Auschwitz'de öldürülen milyonlardan biri – Ekim Devrimi'nden önce Fransa'ya gittiği için Fransız jandarması onu ölüme yolladı.

Odessa'da o tarihte doğmak ne kadar özgürlük vaat ediyorsa, büyümek ondan da katı bir baskı ortamıyla mücadele etmeyi gerektiriyor anlaşılan.

Bir hayli çene çaldıktan sonra artık Odessa'ya dönebiliriz.

Odessa'ya ayak bastığım gibi soluğu operada aldım, *Madam Butterfly* oynuyordu. Opera binasının orijinali 1810'da yapılmış ama 1873'te yanmış, şimdikini –1887'de açılmış– yapanlar da bu konunun dünyadaki en büyük uzmanları arasında sayılan Ferdinand Fellner ile Hermann Helmer.

Biraz erken girip sahneye hafif çapraz bakan üst kat localarındaki yerime oturdum. İçi belki dışından da güzel. Çekiyor sizi içine, orada olmaktan ötürü mutlu hissetmenizi sağlıyor. Her yere bakıyorum, şu fazla ya da şu eksik diyebileceğim hiçbir şey bulamıyorum.

Comme il faut.

Liman ile Plaj Arasında

Odessa'yı gezmeye en güneydeki Arcadia bölgesinden başlayıp adım adım şehir merkezine, Potemkin Merdivenlerine gidelim istiyorum.

Odessa'nın sınırlarını kabaca limanla plaj çekiyor diyebiliriz.

"Tatile gitmek" aslında son derece modern bir kavramdır. Hele yüzmeye gitmek, konuştuğumuz şehirler kurulurken kimsenin aklına gelmeyen, en az "astronot", "mikrodalga", "internet" kadar yabancı bir terim.

Liman kenti, bu yeni ihtiyaçlara göre büyümüş. Arcadia bölgesindeki gökdelen benzeri apartmanların birinde kaldım. Şehrin bu bölümünün yenilerde inşa edildiği binalardan ve bazı caddelerin cetvelle çizilmişçesine düzgün olmasından da belli.

Arcadia dediğimiz yer özünde bir eğlence bölgesi, anacadde boyunca sağlı sollu barlar, gece kulüpleri, denize doğru havuz başı partileri yapılan başka kulüpler, onların ardında da plaj ve Karadeniz. Türkiyeli olmak insana deniz, plaj gibi konularda epey şımarık olma imkânı sağlıyor. Odessa'da insanların denizle ilişkisi pek canlı değildi, bunun en başta gelen sebebi denizin üstündeki yosunlar ve

de iç açıcı olmayan koyu rengiydi sanırım ama plaj gene de lebalep insan doluydu.

İnsanlar girmedikleri denize güneşlenmeye geliyor. Deniz iç açıcı değildi dediysem plaj hiç değil, güneş hiç mi hiç değil. Buraların güneşi bizim sahillerdeki gibi bronzlaştırsın diye değil de ışık vermek için varmış gibi.

Deniz böyle olunca havuzlar daha rağbet görüyor. Ama havuz başlarında mutlaka değinmek istediğim bir tip var – bu coğrafyanın "endemik" bir türü de diyebiliriz.

Kafası ya dazlak ya çok az saç var, besili yanakları pembe, kalın boynunda külçeden bozma bir zincir, bileğinde uğruna iyi bir meblağ ödendiğini herkesin görmesini sağlayan alacalı bulacalı bir saat, rengârenk bir şort mayo, masasında her zaman şampanya ya da buz kovasında viski... Her biri yaklaşık yüz kilo çeken bu endemik türün erkeği asla yalnız gezmez. Bunların yanında yaşları asla yirmi beşe basmamış, dal gibi gencecik kızlar var. Ama bu kızlarla adamların ilişkisi bir tuhaf. Bir kere bunların yüzmekmiş, yemekmiş umurları değil, adam havuz başındaki locadan masasında nargilesi, şampanyası oturuyor ve bu kızcağızlar başlıyor karşısında göz temasını kaçırmadan oynamaya. Derken adamın kafası atıyor, bağıra çağıra kadının kalçasına şap şap tokat atıyor, herkesin başı gayri ihtiyari dönüyor, amaç hasıl olunca sakalet bermutat devam ediyor. Ukrayna'da sanırım gördüğüm en sakil görüntü buydu, param var diye bağırmaya çalışan adamlarla yanlarındaki bu paranın ucundan ben de tutuyorum tavrındaki kızlar.

Dünyadaki en görgüsüz zenginlerin de aynı coğrafyadan çıkmasına şaşmamak lazım herhalde. Bunlar alt seviye zengin oldukları için parayı saate, altın tasmaya yatırıp Odessa'ya gelmişler, istedikleri kadar zengin olabilseler işte o yüz bilmemkaç milyon dolarlık yatlarıyla dolaşacak ama üç aşağı beş yukarı gene aynı şeyi yapacaklar.

Neyse, bu besili endemikleri bir yana bırakıp Arcadia'dan kuzeye doğru yürüyüşe geçebiliriz çünkü anacaddede de, plajda da yapacak dişe dokunur bir şey yok.

Yaklaşık kırk beş dakika yürüdükten sonra Odessa dediğimizde esas anladığımız yere geliyoruz. Burada yol boyunca giden bir cadde var, Deribasovskaya, şehrin ve caddenin hikâyesini Murat Belge'den alıntılayayım: "Bu bölgeyi ele geçiren İspanyol kökenli general Don José de Ribas oldu; burada bir kent kurmayı da o önerdi. Eskiden bir Yunan yerleşimi varmış, adı Odessos'muş... 'Bu da öyle olsun,' dedi. Yekaterina fikri onaydı, ama sonra birden, yeni kenti bir kadın kuracağı için, 'Odessa' olmasına karar verdi."

Deribasovskaya da General Don José de Ribas'ın adının Rusçalaşmış haliymiş!

Evvela Potemkin Merdivenlerine gitmek, 192 basamağı şöyle ağır ağır, tadını çıkara çıkara bir inip çıkmak, tepesinden denize bakmak gerekir. Sonra Primorsky Bulvarını adımlayıp Vorontsov Sarayı görülecek, oradan İstanbul Parkı'na inilecek. Şehir parkı zaten yolu Odessa'ya düşen herkesi bekliyor. Gene buradaki meydanların birinde bisiklete benzer iki kişilik tuhaf bir araç kiralayıp onunla biraz dolandım.

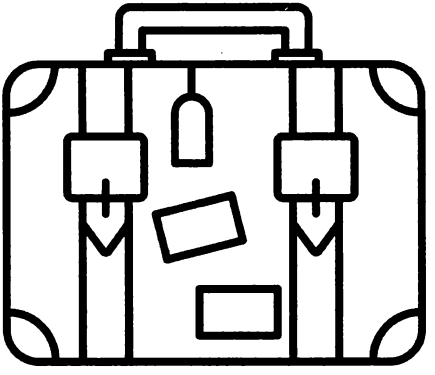
Çariçe Yekaterina'nın heykeli de güzel, kendi adını verdiği meydanda. Ama heykelin altında başka küçük heykeller de var –Odessa'nın kurucuları: José de Ribas'tan başka François Sainte de Wollant, Platon Zubov ve Grigory Potemkin. Rejim değişikliklerinden heykel de payına düşeni almış; 1917'den birkaç sene sonra kaldırılmış ama sonra yeniden yerini bulmuş.

Odessa'da yemek deyince de aklıma Debirasovskaya'da iki akşam üst üste gittiğim bir steakhouse geliyor. Bu restoranın aşçısı çok iddialıydı, ikinci akşam geldiğimi görünce sosyal medya hesabını paylaştı, şimdi bakıyorum, Vova Furtick. Müthiş lezzetli etler yapıyordu, üstelik humusu, patlıcanı falan lezzet şöleni gibi bir yer ama o ikinci akşam bana bir de sürpriz hazırlamış: Tabağın üstüne çeşitli baharatlardan bir kadın göğsü çizip üstüne de Odessa yazmış.

İşte havuz başından Odessa'nın en iyi et lokantasına kadar dönüp dolaşıp hep aynı sakillikle karşılaşıyoruz. Aklı fikri fuhuşa adam taşımak olan taksiciler ve resepsiyonistler...

Bu gibi şehirlerde beni rahatsız eden şey şu: Hava hafiften kararmaya başladı mı gerdek odasına girecek damat gibi sırtıma vurduklarını hissediyorum.

Belki şu katakompları görebilseydim Odessa'ya bakışım farklı olabilirdi.

SLOVAKYA

Márai'nin Şehrinde

Pegasus, Košice'ye hat açıp bilet fiyatlarını da bir hayli aşağı çekince, annem bana ve kız kardeşime birer bilet almış. Ben de kendimi bu vesileyle Slovakya'da buldum.

Ama Košice hikâyesine geçmeden önce anlatmak istediğim bir yolcu var. Havaalanı çıkışında tesadüfen, ikimiz de taksi beklerken tanıştık. Adını hatırlamadığım bu adam bize, biz de ona Košice'ye ne yapmaya geldiğini soruyoruz, ikimizin de cevapları aynı: "Biletler çok ucuzdu, vizem de vardı, geleyim dedim!" Meğer, dönüş uçaklarımız da aynıymış! Adam buraya tek gelmiş ama aslında her yere ailesiyle gidermiş. Tek gelmesinin sebebi de, eşinin o anda başka bir geziye katılmış olmasıymış! Yıllardan beri en küçük fırsatları bile bir yere gitmek için değerlendirirlermiş.

"Bizim çocuk araba bagajında, uçak koltuğunda büyüdü," dedi vedalaşırken. Dünya hakikaten küçülüyor.

Otele yerleştikten sonra şehrin anacaddesi Hlavná'da yürüyüşe çıktık. Karnımız da iyice acıkmış. Güzel, geniş, ferah, bakımlı bir cadde Hlavná, otomobil trafiğine de kapalı.

Andrássy ve Csáky-Dezőfi Sarayları, katedral ve arkasındaki kilisesiyle adeta süslenmiş.

Efsaneye göre, yapımına 14. yüzyılda başlanan katedralin bir taşını yerinden oynatırsanız anında çökermiş. Katedralin kulesine tırmandığınızda bu kez bütün Košice'yi yukarıdan izliyorsunuz.

Hlavná'da sağlı sollu bir sürü lokanta var. Biraz sorup soruşturduktan sonra Med Malina'da karar kıldık. Med Malina, Slovak mutfağının Košice'deki en bilinen lokantasıymış. Dedikleri kadar da var. Garsonun önerisine uyarak nefis bir sarımsak çorbası, arkasından da balık yedim. Bir de, gene buraya özgü, "çay" dedikleri yetmiş-seksen derecelik bir likör içtim. Üç gün boyunca en az bir kere Med Malina'ya yolumuzu düşürdük.

Hlavná'da yürüyor, mağazaları, sokakları geziyor, bol bol zencefilli limonata içiyoruz.

Neden sonra, kendimi Sándor Márai'nin heykelinin önünde buldum. Sandalyesinde oturan Márai'nin karşısında bir sandalye daha var – çok benzeri Lizbon'da Pessoa için de yapılmıştır. Oturup bir fotoğraf çektiriyorsunuz.

Her şehrin koruyucu bir azizi vardır malum, Košice'nin de var, ama Košiceliler bir yazarı "koruyucu aziz" mertebesine yükseltmeyi tercih etmişler: Sándor Márai!

Şehir haritası gibi bir "Sándor Márai haritası" yapmışlar. Márai'nin doğduğu ve yaşadığı evler, gittiği okullar... O güzergâhı takip ettiğinizde Márai'nin şehrini gezmiş oluyorsunuz.

Košicelilerin bir de iddiası var: Márai, Dostoyevski ve Tolstoy'dan sonra dünyada en çok dile çevrilen yazarmış.

Hlavná'ya dönünce büyük bir kalabalığın toplandığını

gördüm, ellerinde fotoğraf makineleri, müthiş bir dini tören yapılıyor. Şehrin yeni dini önderlerinden biri tam da o gün gelmişmiş, işte o yüzden bütün Košiceliler bir araya gelmiş...

Bunun dışında bu şehre dair en sarsılmaz izlenimim sessizlikti. Kornaydı, inşaattı, hiltiydi, ambulanstı, bağırış çağırıştı... Kanıksadığımız için biz bu seslerin çoğunu duymayız. Ama burada gün içinde hiç ses yok, geceyi anlatmama gerek yok. Yüz metre ileride biri yere bozuk parasını düşürse olduğun yerden işitirsin.

Košice'ye 2016 Ağustos'unda gittim. 15 Temmuz'dan bir ay sonra. Sabah kapı çalınacak mı, pasaportum hâlâ geçerli mi, sınırda el koyarlar mı...

Buradaki kaostan sonra Košice'deki dinginlik, belki de ihtiyacım olan tek kaçıştı.

Şehir Dediğin Bir Cadde

Košice'yi biz Fenerbahçeliler pek iyi bilmeyiz. Çünkü vakti zamanında bunlar Şampiyonlar Ligi'nde sıfır çekmişlerdi de tarihe geçmişlerdi. Malum, o sıfırdan yıllar sonra biz de bir sıfır çektik – ah Mustafa Denizli, o nasıl kuraydı öyle!

Kaldığım süre boyunca da beni çarpan, buraya bir daha, bir daha gelme isteği uyandıracak bir şey bulamadım. Ama şehri genel manada sevdiğimi söyleyebilirim.

Şimdi böyle ciddi ciddi "şehir" kelimesi kullanıyorum ya Košice için, aslında bu biraz garip çünkü "şehir" dediğim aslında bir tek "caddeden" ibaret. Hlavná diye bir "piyasa caddesi" var, ama öyle bir cadde ki ne sağ paralelinde hayat var ne de sol, öylesine kendine çekebilmiş her şeyi – dolayısıyla herkesi.

Bir anıt, fıskiyeli havuzları çevreleyen üç adet küçük park, parkların arasında şehrin katedrali, her yanda restoranlar, ileride Teknik Müze... Eğer 160 basamak çıkmaya karar verirseniz, katedralin yanındaki kuleye tırmanabiliyorsunuz, tepeye çıkınca Košice ayaklar altında... Košice'de insanı heyecanlandırma işinin üstesinden belki "yeraltı dehlizleri" gelir. Bu da tabii Hlavná'da.

Öyle aman aman bir şey değil bu ama yine de şehre bir "ruh" kazandırdığı şüphe götürmez.

En basitinden şöyle aklı durduran bir bina göremedim Košice'de ama bozulmamışlığın getirdiği bir güzellikten, estetikten söz edebiliriz. Caddenin sonuna doğru solda bir restoran var, Med Malina, işte burası bahsetmeye değer – önceki yazıda da değinmiştim.

Geleneksel Slovak yemekleri pişiren bir restoran ararken burayı tesadüfen buldum ve üst üste gittim ki bu hiç yaptığım bir şey değildir. Kremalı sarımsak çorbası, yanında küflü peynir sürülmüş yarım dilim ekmek. Olağanüstü! Ondan önce anlatmam gereken yüzde altmış iki alkollü bir aperitif içki "Tatranský čaj" var. Her alkolü yüksek içki gibi bunun da bayık şekerden başka bir tadı yok, ama bazen "hedefe giden yolda her şey mubahtır."

İlk biramı da burada içtim. Bu içki meselesinin biraz üstünde durmakta fayda var. Bir, mutfakta "Çekoslovak" kültürü aynen devam ediyor. Misal, şehirdeki herkes en iyi biranın Pilsner Urquell olduğunda hemfikir – ama bir konuda daha mutabakata varmışlar ki o da bu biranın en iyi oluşunda kendi paylarının bulunduğu. Kendi biraları Zlatý Bažant'ın yüzüne bakan yok.

Pilsner Urquell'den başka bir de Kozel çok güçlü, bizim Kadıköy'deki gibi kendi restoranları da var –sonradan kapandı– ama ne yalan söyleyeyim, gittiklerimden biri hiçbir şeye benzemiyordu. Kendi restoranları derken sadece Kozel satan, şemsiyelerinden duvarlarına her yerde Kozel yazan restoranları kastediyorum, organik bir bağları var

mı hiç bilmiyorum. Yalnız, bizdeki Kozel'in alkolü yüzde beşken, oradakinin en düşüğü on. Yani en hafifi bizdeki iki şişeye bedel! Eee, soğuk ülkenin içkisini içmek bunu gerektirir. Alkol ısıtır ne de olsa!

Tek haneli derecede bir içki görmedim, bunun tarihsel bir sebebi olsa gerek. İncelemedim ama basit bir tahminim var: Soğuk iklimlerde ilkin ısınma maksadıyla yüksek alkollü içkiler içilir, sonra bu bir alışkanlık halini alır, kendi kültürünü yaratır, böyle böyle bugüne gelinir...

İçkiyle muhabbet arasında büyük bir bağ var, alkolün yükselmesiyle muhabbetin koyulaşması yahut zıvanadan çıkması arasında daha da büyük bir bağ var, burada sanıyorum ki bunun da bir etkisi bulunuyor, düşük alkollü içki, tıpkı yağsız süt, kafeinsiz kahve vs gibi olmayacak bir şey gibi görülüyor.

Med Malina'dan başka bir de Camelot diye bir başka restorana değinmem lazım. Camelot, Kral Arthur'daki Camelot, benim çocukluk kahramanlarımdan biri! Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin hepsinin tercihleri yer alıyor menüde, ben Sir Camelot'un ördeğini denedim, yanında Pilsner Urquell. Kusura bakmasın, hatta toprağına yıldızlar yağsın ama Camelot'a ben daha lezzetli bir tercihi yakıştırırdım.

Son olarak, Hlavná'nın birkaç sokak arkasındaki büyük şehir parkına değinebilirim. Bu park da tıpkı diğer hemen her yer gibi üstünde pek de durmaya değmez bir yer.

Yeniden Košice'de

Košice'ye yolumun yeniden düşeceğini tahmin etmezdim hiç ama oldu, Polonya turu Košice'den başlıyor, Kraków'a gitmeden önce burada biraz zamanım var.

Tabii hemen Hlavná'ya atıyorum kendimi, kahve, yanında etli marullu bir sandviç.

Geçen gelişimden anlatmadığım bir hikâye var: Kız kardeşim Nur, hayvanat bahçesi olduğunu öğrenince ille gidelim diye tutturdu. Hayvanat bahçesi de benim hiç hazzettiğim bir yerdir ama böyle durumlardan emir demiri keser. Hayvanat bahçesi işte bütün örnekleri gibi kafeslerin içindeki mahzun hayvanlarla dolu ama karşısında kızak kayılan eğlenceli bir yer var. Abi-kardeş bindik kızaklardan birine, önce ağır ağır tırmanıyorsun ama sonra yokuş aşağı inerken vitesi ayarlayarak –vites, fren işlevi görüyor– başlıyorsun kaymaya. Biraz çocukça olduğu muhakkak ama eğlenceli olduğu da su götürmez bir gerçek.

Neyse, dönelim bu gelişime.

Košice bıraktığım gibi, sanki hiçbir şeyi yerinden oynatmamışlar. Bu şehirde dikkat çekici bir sessizlik vardı, hâlâ da öyle, terk edilmişçesine, üstelik anacaddedeyim.

Şimdi Hlavná'da yürürken bu şehre dair yazdığım yazıda biraz haksızlık yaptığımı düşünüyorum. Burası bal

gibi güzel bir şehir. Belki görüp de hayran olacağınız özel bir yer yok ama her şey belli bir nizam içinde, bütünlükte göz yoran hiçbir şeye izin verilmemiş. Yeterli bir güzellik ölçütü bence. Mesela Andrássy Sarayı, mesela Levoča Evi, mesela eski belediye meclisi...

Levoča, 15. yüzyılın ikinci yarısından. 1569'dan bugüne aralıksız yemek çıkan ev Alexander Thurzo adlı bir simsardan Košice şehri adına satın alınmış. 1626'da burada dillere destan bir düğün olmuş. Habsburg karşıtı hareketin lideri Transilvanya Prensi Gabriel Bethlen, İsveç Kralı'nın baldızı Catherine Brandenburg'la evlenmiş. Ayrıca Košice'deki ilk matbaa da gene bu evin bir bölümünde kurulmuş, 1617'de.

Cellat Burcu –Katova Bašta – denen bir yer var, Hlavná'nın bir paralel sokağında. Şehre girişi koruma amacıyla yapılan ve ortaçağdan kalan bu yapı Slovakya'da bugüne kalanların en sağlamıymış.

Košice'nin en iddialı binası, Štefánikova'da yer alan Jakab Sarayı. Bir yere saray denecekse şüphesiz Péter Jakab'ınki bunların başında gelir. Aristokrat bir aileye mensup değilmiş Jakab ama Košice'nin en önemli binalarında onun imzasını görüyoruz: Şehir Tiyatrosu, Şark Slovak Müzesi. Nisan 1945'te, Londra'daki sürgününden Çekoslovakya'ya dönüp cumhurbaşkanı seçilen Edvard Beneš bir süre bu evde yaşamış.

Gester'in doğduğu ev de pek yalın ve pek güzel, Hlavná'da. Levhada şöyle yazıyor: "Korint Kanalı'nın mimarı

ve Panama Kanalı eşmimarı Béla Gerster (1850-1923) burada doğdu."

Şehirlerin değişimi hemen göze çarpar, bir yerde kocaman bir şey ya var ya yok edilir, anlarsınız. İşte Eiffel'i dikmek de böyle, bugün Eiffel'i kaldırmak da...

Ama insan böyle değil, hele kendisi için hiç değil. İlk geldiğimde Košice'yi pek beğenmediğimi söylemişim, şimdi öyle gelmiyor.

Şehir değişmediğine göre, insan değişiyor sanırım. Bu da öyle aynaya bakıp anlaşılabilecek bir şey değil.

Yürüyerek Bratislava

Odamın camından bakınca yeni yapılmakta olan gökdelenleri, otuz-kırk yılllık sevimsiz, çarpık çurpuk, boyasız binaları görüyorum. Oysa birkaç gündür sokak sokak gezdiğim Bratislava, camdan gördüğüme hiç benzemiyor.

Şehrin tarihi kısmı Staré Město'ya yürüyerek iki-üç dakika uzaklıktaki bir otelde kalıyorum.

Slovakya'ya ikinci gelişimde de dikkatimi en başta çeken özellik şehrin sessizliği. Košice'den sonra Bratislava'da da insanı yoran şehir gürültüsünden eser yok.

Staré Město, şehrin bütün turistleri için bir cazibe merkezi. Mavi Kilise gibi birkaç istisna hariç her şey bu küçücük alana toplanmış. Sur içine St. Michael Geçidi'nden geçerek giriliyor. Şehrin girişi, yedi yüzyıl öncesinden, ortaçağ günlerinden miras.

Ama şehre adım atmadan bir sıfır noktası çıkıyor karşımıza. İstanbul için 1.231 kilometre yazıyor ve ben artık şehre giriyorum.

Sağlı sollu lokantalar, genellikle geleneksel Slovak yemekleri yapıyorlar; bir de Macar var, adı Pozsony. Lokantanın adı, şehrin tarihine bir gönderme. Bratislava aslında bir Macar kenti ve Macarca adı Pozsony; Almanlar ise Pressburg demişler.

Michalská Sokağının sonunda üç çanaklı bir çeşme var. Düğün pastası gibi üst üste olan bu çanaklar yağmurla doluyor tabii. Üstündekinden kuşlar, ortadakinden atlar, en alttakinden de kedi ve köpekler su içiyormuş – adı da Vtáčia Fontána, yani Kuş Çeşmesi.

Ama sokağın sonuna kadar gitmeden ilk sola dönünce, köşede Barrock adlı popüler bir bar ve karşısında biri İskoçlara, öteki İrlandalılara ait iki pub var. Bu sokak kare bir meydana açılıyor. Kulesine de çıkılabilen St. Elizabeth Kilisesi'nden şehri ve tarihi meydanı izlemek güzel ama kuleden bakınca sol üst köşede şehrin başlıca sembolleri arasında bir heykel var.

Yirminci yüzyıl başında burada yaşayan Ignác Lamár adlı birine ait olan bu heykel de zaman içinde bir efsane kazanmış. Ignác Lamár, karasevdaya tutulmuş ama karşılık bulamayınca aklını yitirmiş. Gördüğü bütün kadınlara kırmızı çiçekler verip karşılarında şapkasını çıkarmaya başlamış. Zaten heykeli de şapkasını çıkarıp gülümser bir haldeyken yapılmış.

Heykelin arkasında şehrin en meşhur pastanesi, sokağın sonunda ise çok meşhur ikinci heykel yer alıyor.

"Çalışan Adam" aslında çalışmıyor, tembelliğiyle meşhur -halk arasında heykelin adı "Tembel Adam." Açtığı rögar kapağını yanına koyup vücudunu iyice gizlemiş, ellerini de çenesinin altında birleştirmiş, öylece izliyor. İzlediği ise gelip geçen kızların bacakları!

Her ayağın bastığı yerde sanki kalbim var,
kalbim ki vahşi bir zevk alır ezilişinden.
ömrümün geçtiği yolda bana sorsalar,
gidiyorum bir kadın bacağının peşinden.

Bizim tembelin Necip Fazıl okuduğunu sanmıyorum ama duygudaş olacaklarını tahmin edebiliyorum.

Meydanda heykellerden biri de Juraj Meliš'in yaptığı "Napolyon'un Askeri," meydanda. Rivayete göre Napolyon, 1805'te Bratislava'ya girince Hubert adlı bu asker de ordudaymış ama burada bir kıza âşık olmuş ve kalmış.

Sokağın sonunda, sağda, şık bir çeşmeye sahip Ulusal Tiyatro Binası, büyük ağaçlık bir bulvara açılıyor. Bulvara adını veren Hviezdoslav, Slovakların en büyük şairi kabul ediliyor. Bulvarın ortasına onun büyük bir heykelini yapmışlar.

Heykelin solunda ise Sky Bar adında, şehri kuşbakışı seyrederken birbirinden fiyakalı kokteyller içilen bir bar yer alıyor. Bu Sky Bar enikonu güzel bir yer, manzara ise muhteşem.

Devam edelim yürümeye, masalcı Andersen'in heykelini geçelim, bulvarın bitiminde son derece çirkin, anakronik köprüyü ve tabii gürül gürül akan Tuna'yı görüyoruz. Ama nehre arkamızı verip kuzeybatı istikametine gidip bir tepe tırmanacak ve kaleye ulaşacağız.

Kale, Bratislava'nın simgelerinden biri, belki de birincisi. Halk arasında bu kale için "ters çevrilmiş karyola" diyorlamış ki gerçekten de aşağıdan bakınca kale tam da böyle!

Tepeyi çıkıp kaleye ulaştığımızda, Staré Město ayaklar altında... St. Martin Katedrali, dar sokaklar, gürül gürül Tuna...

Kaleye çıkarken içinden geçtiğimiz bahçeler oldukça güzel. Kalenin içinde tepeye kadar çıkabiliyorsunuz. İçeriye beyaz hâkim. Duvarlarda sarı işlemler, motifler var. Merdivenlere serilen kırmızı halılardan başka da renk girmemiş diyebilirim. Tepede, Bratislava'ya ve kaleye dair hediyelik eşyaların, kitapların, broşürlerin satıldığı bir mağaza.

Kaleden şehre bakınca Bratislava'nın ne kadar kusursuz bir şekilde korunduğuna şahit oluyorsunuz.

Saraylar Şehri

Austria Trend diye bir otelde kalıyorum, Vysoka Sokağında. Vysoka, "yüksek" demekmiş, bir ara sokak, ama hemen üstünden ana arter bir yol geçiyor ve bir bakıma doğal sınır oluşturuyor. Yolun da üst tarafında cumhurbaşkanlığı sarayı var, aynı adı taşıyan diğer bütün akrabaları gibi bahçe içinde son derece bakımlı, şık bir bina. Ama biz anacaddeden karşıya geçip St. Michael'in altından şehrin tarihi kısmına girelim.

Girer girmez duralım çünkü solumuzda kısacık –girer girmez dirsek yaparak meydana inen caddeye bağlanıyor– Zámočnícka görmeye değer bir sokak. Şehrin en kalabalık sokağındayız, Michalská, adını altından geçtiğimiz kuleden alıyor. Sağlı sollu her yer lokanta. En baştaki Macar, diğerleri ise Slovak yemekleri yapıyor.

"Turistik olan kötüdür" fehvasınca bunlara oturmakta şüphe ettim ama Bratislava o kadar küçük ki turistik olmayacak bir yer ararken insan kendini otobanda bulabilir. Bir kere çorba bu mutfağın olmazsa olmazları arasında, sonra et yemekleri geliyor, genellikle soslu ve "dumpling" denen yan yemekle servis ediliyor. Sokağın bu kısmında üç-dört kere yemek yemiş olmalıyım ve hepsinde de masadan memnun kalktım.

Şimdi buradaki binaları tek tek anlatayım desem hangi birini, neye göre seçeceğimi bilemiyorum. Bratislava, gerçekten eski bir şehir ve Staré Město'da bunu iliklerinize kadar hissediyorsunuz. Öte yandan, Košice'de de söylemiştim, akıllara durgunluk verecek bir uyum var. Hep söylenir ya kendininkini yapmadan önce yanındaki binaya bak diye, Slovakya'da bunu yapmışlar, üstüne korumuşlar, ayrıca benimsemişler de.

Tabii ben şehrin tarihi kısmı için söylüyorum bunları, odamın camından gördüğüm şehrin hiçbir şeye benzediği yok ama en azından bu kısma dokunmak kimsenin aklından geçmemiş. Eski şehir meclisi binası böyle, 14. yüzyıldan, ama sadece bu büyük yapılar değil, her adımda baktıkça insanın içini açan binalar görüyorsunuz. Sanırım Slovakya'da gördüğüm şehirleri en iyi açıklayabilecek kelime "itina." Gusto sahibi insanlar tarafından iyi olsun, zarif olsun diye yapıldığını hissediyorsunuz; görgüsüz şatafata, "kitsch"e hiç yer vermemişler.

Bu yazıyı yazmak için topladığım haritalara bakıyorum, adım başı bir "palace" var: Pálffy, Keglevich, Pálffyho, Balašov, Esterháziho, Kutscherfeldov, Grasalkovičov, Erdődy, Zichy, Primaciálny...

"Palas" denmeyen çeşitli evleri de hesaba katınca yüz kadar yer çıkıyor karşıma, üstelik bu kadar küçük bir alanda. Köşe başlarına veya meydanların ortasına yerleştirilen çeşmeleri de eklersek Bratislava, adım başına en estetik şeylerin görüldüğü şehir olabilir. Bunlardan Pálffy'nin bir

özelliği de, 1762'de, henüz altı yaşındayken Mozart'ın konserine ev sahipliği yapması.

Şimdi biz buradan zar zor ayrılıp Mavi Kilise'ye doğru yollanalım çünkü bu coğrafyanın en önemli yapılarından biri bu. Ödön Lechner adında bir mimar yapmış burayı. Lechner'e "Macarların Gaudi'si" demelerine bakılırsa hayli parlak bir mesleki kariyeri olmuş.

Başka işlerine bakıyorum, baktıkça içim açılıyor. Şehir meclisleri tasarlamış Szeged'de, Kecskemét'te, Sırbistan'ın Zrenjanin –Beçkerek– şehrinde... Bu ikinci sınıf şehirler haricinde Budapeşte'de çalışmış ve geriye dörtbeş eser bırakmış. Biz Lechner'in Bratislava'daki izlerinin peşindeyiz.

"Gymnasium" yine onun yaptığı bir bina ama "artistik" amacı pek olmadığı için üstünde durmayıp doğrudan Mavi Kilise'ye gidelim. Bir kere kilisenin mavi renkte olması alışıldık bir şey değil, ama çatının dahi mavi olması sıradışı. Hem ana binanın hem de çan kulesinin cephesini bir pasta yapar gibi mavi ve beyazla süslemiş.

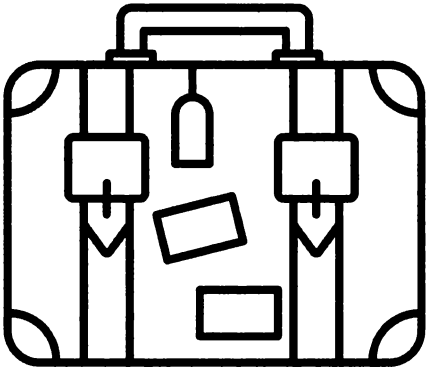
Kilisenin –esas adı St. Elisabeth ama Slovakçasını da yazayım, anlayana aşk olsun: Kostol svätej Alžbety– içine giriyoruz, o da ne?! Dışı gibi içi de masmavi. Kemerler, tavan ve duvardaki resimler, oturacak sıralar... Dışı bence içinden daha zarif.

Şansıma ben buradayken bira festivali vardı. Tarihi kısmın biraz dışında, Stará Tržnica'da, biraz daha yürürseniz Tuna'ya ulaşıyorsunuz. Salón Piva, festival için dönüştürülmüş bir yer. Eskiden ne olduğunu bilmiyorum ama

geniş dikdörtgen avluya ve onu saran galeriye bakınca, Tuna'yla yakınlığını da göz önünde tutalım, buranın balık pazarı gibi bir yer olduğunu tahmin ediyorum.

Bu festivale bilinen markaların hiçbirini sokmuyorlar. Zaten tam adı "Bira Festivali" değil, "El Yapımı Bira Festivali." İki katında da –avlu ve galeri– kendi biralarını yapan insanların açtığı küçük dükkânlar var. Elli üç bira imalatçısı çeşitli ürünleriyle buraya gelmiş. Böyle bir yerde olabildiğince çok tatmak her şeyin önüne geçtiği için bira bardaklarının hacmini düşürüyorlar.

Bir geceyi de burada bitirip otele dönmeden Tuna boyunca uzun uzun yürüdüm. Çok küçük ve çok güzel bir şehir Bratislava.

ÇEKYA

Sinagogda Boléro

Prag uçağı ilk seferinde Çek Cumhuriyeti'ne, son seferinde ise Çekya'ya indi çünkü ülkenin adı değişiverdi! Ama yıllarca Çek Cumhuriyeti dediğim ülkeye Çekya demek de bir acayip geliyor bana. Neyse, madem böyle karar verdiler, biz de Çekya'ya gideriz.

Yatak odamın duvarında Prag'ın en bilinen yerlerinin bir çizimi olduğu için gündelik hayatımın bir bölümünü bu şehrin manzarasını izleyerek geçirdiğimi söyleyebilirim. "Prag manzarası" deyince akla ilkin Astronomik Saat Kulesi, Karl Köprüsü ve Barut Kulesi gelir, benim odada da öyle.

Çok güzel şehirlerin beni tedirgin eden bir yanı vardır. Ne de olsa yaşamaya gelmediğiniz bir yer, zaman kısıtlı. Şehir çok güzelse görecek bir o kadar şey var demektir. Binalar, caddeler, parklar, bahçeler... Genellikle böyle şehirlerin biraz dışına çıkarsanız gene birbirinden güzel kasabalarla karşılarsınız. Böyle olunca, ister istemez, çok güzelliğe karşı içimde bir öfke oluşuyor. Onu görmem lazım, bunu görmeden dönülmez, e şurada şu varmış, yol üstünde bir başkası... Girilecek müzeler, yenecek yemekler... Aman şurada bir sergi var kaçırmamalı, konser şurada, bu caddede oturmalı, bir günü şehir dışında geçirmeli de oraya mı

yoksa buraya mı gitmeli... Bunları düşünürken bakıyorum birkaç saat geçivermiş ben hâlâ aynı kafede oturuyorum! Suçlu kim? Bu şehir! E gel de kızma kolaysa!

Hiç kuşkusuz Prag'ı bu listenin başına yazabilirim. İnsanın asabını iyice bozacak derecede güzel, kusursuz bir şehir. Prag'a yolum üç kere düştü; ikisinde Olomouc'a da gittim. Ama havaalanında dönüş uçağını beklerken, her seferinde, yapmadığım çok şeyler olduğunun düşüncesi içimi sıkıyordu.

Çek Cum... işte Çekya, benim için "müzik başkenti" sayılır. Bunun bir sebebi belki Viyana'ya sadece Bratislava'dan dönerken günübirlik gidip bir gece olsun kalmayışımdandır. Ama ikincisini anlatmadan önce müzikle ilişkime dair birkaç cümle sarf edeyim. Eğer imkân verilirse ben müzikte dünya çapında bir şöhrete ulaşabileceğimi düşünüyorum. Anlatayım, sıradan bir insan enstrüman çalabilir ama ben çalamam. En azından flüt çalar. Ben ortaokul boyunca beceremedim ve kolejde okuduğum halde "iki" alarak geçtim. Bu sıradan insanın daha sıradanı, flüt bile çalamayanı yani, gördüğünü okuyabileceği için solfej yapabilir. Ben yapamam. Bunun da sıradanı, üçüncü kuşak sıradan oluyor yani, bir-iki şarkı söyleyebilir. Özellikle duşta falan bülbül gibi şakırlar. Ben kendi sesime tahammül edemediğim için onu da yapamam. Şöyle ritme uygun üç saniye ıslık çalamam. Peki beni diğerlerinden ayıran ne olur? Bende o kadar kulak yoktur ki, mırıldanamam bile! Siz hiç mırıldanamayan insan gördünüz mü? Bence ödülü hak eden bir özellik bendeki.

Her ne kadar "kulaksız" olduğumu kabul etsem de müziği seviyorum – işin hiçbir alanında var olmadığım müddetçe. Prag'a ikinci gidişimde yolum bir müzik mağazasına düştü. İçinde müziğe dair envaiçeşit ürünün satıldığı bu mağazadan üstünde sol anahtarı olan alacalı bulacalı bir kravat aldım. Şimdi kravatın markasına bakıyorum, "Robin Ruth" yazıyor ama bu mağazanın adı mı, yoksa burası çeşitli markaları bir arada satan bir market miydi, hatırlamıyorum.

"Kulaksızlık" haricinde müzik zevklerimin yeterince gelişmediğini gösteren bir örnek de Bedřich Smetana'yı pek sevmemdir. Aslında çeşitli ortamlarda "Missa Solemnis" falan demem gerektiğini biliyorum –zaten Olomouc'ta diyeceğim, merak etmeyin– ama Vltava'da karın suya karışmasını dinlemek beni müthiş teskin eder. Su akar yolunu bulur da baloda vals edermişçesine kavisler çizerek dönenir ya, mestane dinlerim ben.

Smetana'nın başka operalarını da dinledim: *"Libuše"*, *"Dalibor"*, *"Satılmış Nişanlı"*... Dinledikçe de Smetana'yı epey sevdim. Meğer Smetana da sağır olan büyük bestekârlar ailesindenmiş. İnsan bu kadar büyük bestekârların nasıl duyamadığını anlayamıyor, ama sağır oldukları halde besteler yapabilmesi ise benim aklımın alabileceği bir seviye değil.

Bu fasılda sözünü etmek istediğim bir Çek bestekâr da Jan Zelenka. 1679'da doğmuş, 1745'te ölmüş. Zelenka'yı da hiç sıkılmadan saatlerce dinliyorum. Zelenka, hayatının büyük bölümünü Dresden'de geçirdiği için onu Çek say-

mayanlar da var. Ama böyle bakınca Almanya bölümüne de koyamıyorum onu. Avrupa'da bu karışıklık çok yerde karşımıza çıkıyor. En basiti "Çek edebiyatının Almanca yazan en büyüğü" Kafka.

Dönelim Prag'a. İlk gidişimin ilk günüydü, ben gene kaybolmak için büyük gayret sarf ediyordum. Oradan girdim buradan çıktım, kendimi Dušní Sokağında buluverdim. Tabii Prag demek, biraz da Kafka demek. Dušní'de Kafka'nın meşhur bir heykeli var. İç içe geçmiş iki figür görüyoruz. İçi boş pantolonla ceket ve ceketin omuzlarında oturan bir adam: Kafka. Jaroslav Róna heykeli yaparken Kafka'nın "Bir Kavganın Tasviri" adlı öyküsünden esinlenmiş.

Kafka'yı sonraya bırakalım çünkü heykelin karşında İspanyol Sinagogu var, önünde de kuyruk. "Avrupa'nın 1 numaralı sinagogunda Ravel'in Boléro'sunu dinlemek ister misiniz?" diye bir çağrı yapıyorlar. "Boléro"yu severim, üstelik sinagogda sanırım daha da severim diye düşündüm. Böylece akşamki konsere bilet aldım.

Çekya dünyada en kalabalık ateist nüfusa sahip ülkelerden biri olduğu için mabetleri uhrevi yönden çok maddi sebeplerle –akustik– kullanıyorlar. Sadece burada değil, birçok sinagog ve kilisede konserler düzenleniyor.

Akşam dediğim konser birkaç saat sonraydı. Gene bu meydandaki füzyon yemekler veren bir restorana oturdum. Havuç çorbası, gulaş, sosis ve tabii bira – Çekya'da bira faslına ayrıca geleceğiz elbette.

Akşamı edip hayatımda ilk defa sinagoga girdim, boş bir iskemleye oturdum. "Boléro" hariç üç şarkı daha dinleyecektim. İspanyol Sinagogu'nun yerinde daha önce 12. yüzyıldan kalma Altschul denen Prag'daki en eski sinagog varmış. Anladığıma göre, bu cemaate yetmez olmuş ve yıkmaya karar vermişler. 1867'de onu yıkıp bir sene sonra bunu yapmışlar. Ama sandığımın aksine bu sinagogun İspanyollarla bir alakası yok. Mimarisi Endülüs'ten, özellikle de Alhambra'nın iç mimarisinden etkilendiği için bu ad verilmiş. Bu kilisenin Çek tarihinde özel bir yeri de var: Çek Milli Marşının bestekârı František Jan Škroup bir dönem burada org çalmış.

İçerde bir elli-altmış kişi kadar dinleyiciydik. Yarım saat kadar süren konser "Boléro"yla bitti.

Eğer bir şehir "müzik başkenti" ilan edilecekse, ben oyumu hiç düşünmeden Prag'a veririm.

Veririm de, benim oy vermem Prag'ı mutlu eder mi onu bilemiyorum...

Beşinci Mahalle ve Köprü

Dušní'deki bir sinagogda "Boléro" dinlediğimi söylemiştim. Yani Prag'ı anlatmaya Yahudi mahallesinden başladım. Diğer bölümler ise tarihi Altstadt, "yeni mahalle" Neustadt, "küçük köşe" Kleinseite ve Hradčany.

Burada görecek çok şey, havada da kılıç kesmez kasvet var. İki manada da söylüyorum, Yahudi gettosunun başına gelenleri biliyoruz, hele Çekoslovakya'dakinin... Bire kadar kırmak ve "nihai çözüme" ulaşmak deyip etrafa bakınca Naziler önce Polonya ve Çekoslovakya ve tabii başta Odessa olmak üzere Ukrayna Yahudilerini gördüler. Bire kadar kıramadılar belki ama milyonlarcasını geride kemik bile bırakmayacak şekilde yok ettiler. Burası bugün getto değil, Yahudi mahallesi hiç değil, hatta iki arka sokaktaki Pařížská hayli iddialı, lüks mağazalarla bezeli bir cadde.

Yahudiler, 1096'da nehrin öteki yakasından alınıp buraya yerleştirilmişler ve çevreleri de duvarla örülmüş. Gettoyu kaldıran II. Joseph. O yüzden şimdilerde buraya Josephov deniyor.

Kasvetin rengi gridir bence. Bu yaşananları hiç bilmeseniz bile havanın griliği sizi Prag kasvetine iyice sokar. On birinci yüzyılda buralara da gelen Arap seyyahlarının ben-

deki seyahatnamesinin adı "....Karanlık Yerler" *(... Land of Darkness).* Tabii o dönemde hem Bağdat'tan bakınca buralar karanlık hem de havasının bize göre bir miktar karanlık olduğu şüphesiz.

Pařížská'da tuhaf isme sahip bir sinagog görüyoruz: "Eski-Yeni Sinagogu." 1270'te yapılmış, Avrupa'daki ilk sinagog olduğu söyleniyor. Bu durumda "eskiliği" su götürmez bir gerçek ama "yeniliği" nereden geliyor diye merak ediyor insan. Bir de mümkünse bu taşlar nasıl böyle konmuş diye sorun, biraz da hayret edin. Çünkü hikâye bu soruyla daha da güzelleşecek: Sinagogun taşları Kudüs'ten gelmiş, hem de melekler getirip buraya bırakmış. Böylece gizem yavaş yavaş ortaya çıkıyor ama "yenilik" hâlâ belirsiz. Bunca yolu taş taşıyarak gelen hamal melekler, bunların erkek olacağını varsayıyorum, demişler ki taşları Kıyamet Günü geri götürmek koşuluyla taşıdık. "Koşuluyla," İbranicede –bu meleklerin başka dil konuşacak halleri yok– *"al tnay"* diye söyleniyormuş. Zaman içinde Almancaya *"alt-neu"* diye geçmiş. Bozula bozula olmuş "eski-yeni." Gene de, kendi adıma, "Koşuluyla Sinagogu"nda ibadet edeceğime "Eski-Yeni"de ibadet etmeyi yeğlerim.

Mezarlık da burada. Seyahatnamelerde, rehber kitaplarda genellikle mezarlıklardan söz edilmez. Bunun iki istisnası var diye düşünüyorum. Biri Prag'da; öteki ise Paris'teki Père Lachaise. Yahudi mezarlığındaki mezar taşlarının hali görülmeye değer... diyemeyeceğim ama görmemek de bana çok ayıp geliyor. İnsanlar neler yaşamış, sen baka-

mıyorsun bile. Baksan da bir şey değişmiyor, sadece sinirin oynuyor, orası da ayrı. Ama Mars'tan bir uzaylı getirip göstersen buradaki insanların çok kötü koşullarda ölmüş, muhtemelen de öldürülmüş olduğunu şıp diye söyler. Kafka'nın mezarı ise Yeni Yahudi Mezarlığı'nda. Gene Prag'da ama buraya biraz uzak.

Klausen, buradaki bir başka sinagog. Bunun dışarıdan görünüşü bence çok sevimli. Ama daha eşikte insanı boğan bir kasvet başlıyor. Hitler'in "Yok Olmuş Bir Irk Müzesi" kurmak istediği yerde yürüyoruz ne de olsa! Kısa bir yürüyüş mesafesinde on kadar sinagog daha var.

Artık Prag'ın en bilinen yerine gelebiliriz: Karl Köprüsü – Karlův Most. Ama Karl'ın yaptırdığına geçmeden önce biraz "köprü" üstüne konuşalım istiyorum. İlk ağızda saydığımız şehirlerin neredeyse tamamı nehir üstünde kurulmuştur. Bir zaman sonra bu kıyılar arasında gidip gelmek için bir köprü gerekir. Yapılır. Zaman içinde o köprü şehrin simgesine dönüşür. Londra, Paris, Mostar, Floransa, İstanbul, New York...

Bunun mimari güzellikten başka bir izahı daha olması gerektiğini düşünüyorum. Gündüz Vassaf'ın bekçisi gibi Mostar Köprüsü'nün karşısında uzun uzun oturabilirim. Ama Brooklyn bende defalarca görme isteği uyandırmıyor. Ya da Galata çok daha estetikken Boğaz Köprüsü öyle değil... O zaman başka bir şey olmalı. Benim buna getirdiğim cevap, köprünün kendisinden çok simgelediği şeyde. Köprü, o toplumun bir şeyleri başardığının en somut göstergesi. En başta, doğal bir sınırı aşmayı başarmışlar. Demek ki

belli bir donanıma sahipler. Böylece onları ileri toplumlar arasında sayabiliyoruz.

Koşullar gereği her köprünün sağı solu açıktır. Şimdi onu dümdüz yapabilirsin, bu bile ilgi çeker. Ama estetik bir köprü inşa edebilirsen, sadece doğaya meydan okumuş, onu dönüştürmüş olmakla kalmazsın, hem mühendislikte hem de sanatta ileri olduğunu kanıtlamış olursun. Köprü, son tahlilde, somut bir ihtiyaç. Sanat öyle değil. Ama bir toplumun var kalabilmesi için ikisi de şart. O yüzden köprülere diğer bütün tekil yapılardan daha önem verildiğini düşünüyorum.

Belediye binası, saray veya katedral için de böyle denebilir ama arada büyük bir fark var: Katedrali Tanrı'ya hoş gözükmek için yapıyorsun. Belediye binasını ya da sarayı ise başkalarını etkilemek ve böylece iktidarının gücünü göstermek için. Köprü bunlardan ayrılıyor.

Karl Köprüsü'ne gelelim artık. 1357'de yapılmış, mimarı Peter Parler. Prag'dayken bu ismi başka yerlerde de göreceğiz. Köprünün en büyük özelliği sıra sıra dizilmiş heykelleri ve kulesidir. Bir de hava yağmurlu değilse burada müzik yapan sokak çalgıcılarıyla ressamlar.

Gene müziğe döndüm. Fazıl Say'ın Bodrum konçertosu geliyor aklıma. Şehirdeki bütün sesleri adeta bir estetik imbiğinde damıtıp ortaya pek güzel bir armoni çıkarmıştı. Peter Parler'in köprüsü de bana bunu düşündürüyor. Prag'ı Prag yapan ne varsa hepsini toplamış, onlardan kardığı harçla da köprüyü yapmış.

Meydanda

Hiç oğlu olmayan Çek kabilesinin reisi Krok'un üç kızı varmış: Kazi, Teta ve Libuše. Emrihak vaki olunca, kabilenin başına Libuše'nin geçmesi gerekmiş. Libuše, diğer kardeşlerinden farklı, mistik güçlere sahip bir kız. Ama kabile bir kadın tarafından idare edilmek istememiş. Libuše'ye, kendisine bir an önce bir koca, dolayısıyla kabileye de şef bulması için baskı yapmışlar.

Libuše bu işin piri her büyücü gibi istihareye yatmış ve kalkınca ihtiyar meclisine beyaz atın ardına düşmelerini buyurmuş. Git git Přemyslid adlı bir çiftçinin yanında bulmuşlar kendilerini. Adamın başına talih kuşu konmuş, tarlada çalışırken getirip kabilenin başına geçirmişler.

Gel zaman git zaman Libuše, "Buralarda bir kent kurulacak ve güzelliği yıldızları tutacak!" demiş. Şimdi bir büyücü böyle söylediğinde insan önce etrafına bakar ama Çekler öyle yapmak yerine kendilerini ormana atmışlar. Orada bir marangoz kestiği ağaçlardan kapı pervazı yapıyormuş. "Prah," "pervaz" ya da "eşik" demekmiş Çekçede. Şehri, nehrin bir eşiği olarak görmüş ve kullanmışlar. Praha, Prah, Prag... Böylece şehri kurduk.

Biz bu hikâyeyi muhtemelen meydanda konuştuk. Ama buraya nasıl geldiğimizi anlatmadım.

Barut Kulesi –veya Kapısı– başlayacağımız nokta olsun. Köprü ve Astronomik Saat Kulesi kadar değilse de şehrin simgelerinin birinin önündeyiz. Ama bunun altı açık. Bu geçitten tarihi Prag'a giriyoruz. 1575'te kulede barut saklamaya başlamışlar, adı oradan geliyor. Obecní Dům –Belediye Binası– burada. Dışını gözümle gördüm, çok güzel. İçini fotoğraflardan gördüm, o da çok güzel. Prag'daki birçok bina gibi bakmaya kıyamayacağın yerlerden biri. Kralların şehre girdiği kapı da burası.

Hemen sağda Pachtovský Sarayı. Biraz ileride ilk kübist bina olarak nam yapmış Kara Meryem Evi – Dům U Černé Matky Boží. Şimdi Celetná Sokağındayız. Celetná, ortaçağda üretilen bir ekmek. Ama bu sokakta baktığımız her binanın karşısında uzun uzun durabiliriz. Mesela ben bu eylemi Storch'un evinin karşısında yaptım. Kafka bir süre bu sokakta hem yaşamış hem de çalışmış.

Kapıdan geçer geçmez sağdaki sokağa dönersek Hotel Paris'i görürüz. Akıl almaz güzellikte bir başka bina da burası. Üç kuşaktır Brandejs denen bir aile işletiyormuş bu oteli. Ama otele bakınca Brandejslere aile değil, hanedan falan demek lazım. İnsan bu otelin içine girince Alice'inkine benzer bir "harikalar diyarında" olduğunu hisseder. Tatlısı da çok meşhurdur bu otelin ama yemedim, bilmiyorum.

Artık meydandayız. Göze ziyafet çekilecek bir yer burası. Yüzlerce yıl, binlerce insan geçmiş ama hiçbiri meydana en ufak bir zarar vermemiş. Astronomik Saat Kulesi'nin üstündeki saatlere bakıp herhangi bir şey anlamam imkân-

sız. İç içe geçmiş kadranlar, bir ton sembol... Sanki insan gelip saate baksın ama şaşırsın, burada kalsın diye yapılmış. En güzeli, saat başı çıkan figürlerin verdiği dersi izlemek. Bu tip astronomik saat geleneği başka Çek şehirlerinde de var. Çekler teknik, mekanik konularına hayli kafa yormuşlar. "Robot" kelimesi Çekçeden dünyaya yayılmış. Göz lensini bulan Çek, optik konusunda da birçok bilim insanı yetiştirmişler.

Her şeyin olduğu gibi güzelliğin, zarafetin fazlası da zarar. Kuledeki saati yapan adamın adı Hanuš. İnsanların çok beğendiklerinde nasıl tepki verdiğini Tac Mahal'den de biliriz, mükafat olarak Hanuš'un gözlerine mil çekmişler. Böylece başka kimsenin kulesine böyle güzel saatler yapamasın diye düşünmüşler. Hanuš durur mu? Durmamış tabii. Sen şehri böyle güzelleştir, gelip gözlerini kör etsinler. Sokmuş bileklerini düzeneğin içine, bozmuş. Bedelini de kopan bilekleri ve kaybettiği canıyla ödemiş. Kadir kıymet bilmez Praglılar saati tekrar çalıştırmayı başarmışlar.

Kulenin yapılışı 1490. Burada bildiğimiz saat, Çek saati diye okuduğum halde ne olduğunu anlamadığım bir başka saat, bir de her evin ihtiyacı Babil saati gösteriliyormuş! Örneğin ben şimdi Babil'de saatin kaç olduğunu bilsem bu yazıyı ona göre yazarım. Öyle hayati bir bilgi.

Gene bu meydanda Jan Hus'un kocaman bir heykelini görüyoruz. Týn Kilisesi de burada. Bu kuleler bende hep bir masal çağrışımı yapıyor. Masallar da hep bu coğrafyadan çıkmış. Grimmler biraz yukarıda, Andersen biraz daha yukarıda. Ama sonuç olarak buralarda. Kuleler ile

masalların birbirini beslediğini tahmin ediyorum. Masallar anlatan toplumlar kuleler inşa ediyor, kulelere bakarak büyüyen çocuklar da yeni masallar anlatıyor... Şu genelleme *Binbir Gece...* diye başlayarak rahatlıkla yanlışlanabilir ama ben söylemeden edemeyeceğim.

Prag'a gelip de meydana gelmeyen yok. Jan Hus'u, kiliseleri benden binlerce kez daha iyi anlatıyorlar. Ama Jan Hus deyince birkaç cümle etmek istiyorum gene de: Çekya, Katolik ve Protestan bölgelerden oluşuyor ama çeşitli Hussit kiliseler de var. Hus, Luther'den önce Avrupa'da reformu başlatan adam. Yeri gelmişken hatırlatayım: Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşları, buradaki Prag Savaşı'yla sona erer.

Neyse, biz şimdi onların gitmeyeceği bir yere gidelim. Meydana çok yakın sokakların birindeki bir müzeye gireceğiz: Seks Makineleri Müzesi.

Üç salon var içeride. Arzu ederseniz 19. yüzyılda çekilmiş siyah-beyaz bir porno film de izleyebiliyorsunuz. Filmi görmedim ama içeriye gezdim. Envaiçeşit cinsel organ maketi var. Ama "seks makineleri" diye ayrı bir bölümde yirmi ömür düşünsem aklıma gelmeyecek aletler sergileniyor. Hepsinin altında dört dilde açıklamasını yazmışlar. Bunlardan biri eşcinseller içindi. Şöyle yazıyor: "Bu alet genellikle eşcinsellerin evlerinde kendilerini tatmin etmeleri amacıyla kullanılırdı."

Demir penisleri düşününce insanın gözleri büyüyor. Erkekle kadının çeşitli pozisyonlar denemesine olanak sağlayan makineler, elektrikle birlikte manuel olmaktan çıkıp

fişle çalışanlar... En üst kat sadomazoşist zevklere ve fantezilere ayrılmış. İçi boş bastonlar, yüzlerce yıl öncesinin "*fuck me shoes*"ları, ortası delik iskemleler...

Çıkarken müzenin sahibi olduğunu anladığım bir adamla lafladım.

"Maliyeti yok buranın," dedi, "iyi kazanıyorum."

Ama eğlenceli değil, basbayağı acı bir müze bu. İnsanların çaresizliklerini, yapayalnızlıklarını, anlaşılmamışlıklarını, korkularını, saklanmalarını, kendileri olamamalarını gösteren bir müze.

Prag Sokaklarında, Konuşa Konuşa

Karl Köprüsü'nden geçerek Hradčany'ye çıkarsak Peter Parler'in bir başka şaheseriyle karşılaşırız: St. Vitus Katedrali. Vitus, Bohemya'nın –Prag'ın bulunduğu bölge– koruyucu azizi. Yapımına 1344'te başlanmış. Altı yüz sene sonra, 1929'da nihayet tamamlanmış! Adı bize Fransız olduğunu düşündürtse de Peter aslen Alman.

Bütün güzelliği, görkemi, etkileyiciliği bir yana Vitus'u diğerlerinden ayıran bir özellik var: Katedralin cephesine Peter Parler kendi heykelini koymuş! Bunun da oldukça gerçekçi olmasına gayret etmiş gibidir. Kıyafeti, saçı, özellikle de bıyıkları... Daha önceleri, mimari de zanaat kolları arasındaydı. Yani yapılan şey yapan kişiden daha önemliydi. Bilinmese de olurdu, anonim kalabilirdi. Oysa Parler burada "Bu binayı ben yaptım," diyor. Bunu dediğinde de sadece St. Vitus üstüne konuşmakla kalmıyoruz, Parler'e de değinmek zorundayız. Dahası, Parler'in izini sürerek başka neler yaptığına da bakıyoruz. Bu da bizi zanaattan sanata götürüyor. Sonuç olarak yaptığı, sanat eserine imza atmak ama o dönem için hiç alışılmamış bir şey. Parler gençliğinde, taş ustası olan babasıyla meşhur Köln Katedrali'nde çalışmış. Anlaşılan, orada gördüklerinden hayli et-

kilenmiş. Ama Parler ailesinde boynuzun kulağı geçtiğini söylemek de mümkün.

Bu kalenin etrafında Medieval Tavern diye bir yerde yemek yemiştim. İçinin dekoru yemeklerden daha lezzetli olan hoş bir lokantaydı. Ne yediğimi hatırlamıyorum ama yanında mutlaka bira içtiğime eminim.

Evet, biraz da biradan ve içkilerden konuşalım. Hem de yürümüş oluruz. Bizim bira dediğimiz içki malum sarıyla kehribar renginde olur. Oysa siyahtan kırmızıya başka renklerde biralar da var. Ama bizde çokça tüketilen sarı bira "Pilsen" tarzıdır. Pilsen, doğru yazımıyla "Plzeň," Çekya'da bir şehir ama aynı zamanda bir "bira yapım tarzı" – Efes Pilsen'in Pilsen'i de buradan gelir. 1838'de Plzeň'de kurulan bira fabrikasında Josef Groll ilk kez bu renk birayı üretmeyi başarır – 1842. Plzeň şehrinin bir diğer özelliği de camcılıkta çok ileri olması. Böylece o zamana kadar metal, ahşap veya seramikten yapılma bardaklarda içilen bira camda servis edilmeye başlandı.

Deniz Gürsoy, 2001 yılı verileri baz alındığında kişi başına en çok bira tüketilen ülkeler sıralamasında 163 litreyle birinciliği Çekya'ya veriyor. Pilsner Urquell, Kozel ve Budweiser başta olmak üzere hemen her yerde lezzetli biralar içmek mümkün. Almanya faslında "Bu kadar güzel şehirleri bira içenler yapamamalı," diye bir söz etmiştim. Bu coğrafyada dolaştıkça ne kadar yanlış söylediğimi görüyorum. İşte şimdi sokaklarında çene çalarak yürüdüğümüz Prag... Bir şehir daha ne kadar güzel olabilir!

Çekler ile birayı birbirinden ayırmak mümkün değil. Zaten bence gerekli de değil. Dört yüze yakın imalathane varmış ve buradaki birçok insanın markete gitmek yerine yakınlarındaki imalathaneden günlük süt alır gibi taze bira aldığını öğrendim. Böyle turistik geziler de düzenleniyor. İmalathaneden imalathaneye. Kalacak küçük odalar var. Hatta üretim aşamasında da yer alıyorsun; hem içiyorsun hem tatil... Sanırım bir anda bir şey olsa ve dünyadan bira kalksa çok kısa bir süre içinde Çekler de silinir gider.

Konuşurken şimdilerde Dışişleri Bakanlığı olarak kullanılan Černínský Sarayı'nı geçtik. 1669 olduğuna göre tarihi Prag için "dünkü çocuk" sayılır. Karşısında Loreto, Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra halkın yeniden Katolik olması için propaganda amaçlı yapılmış. Katolik olup olmamak size kalmış ama karşısında mest olacağınız kesin. Lizbon'da Jerónimos Manastırı vardır, o da denizcilerin maneviyatını güçlendirsin diye yapılan olağanüstü güzel bir yapıdır. Tabii mimari olarak birbirlerine en ufak benzerlikleri yok ama amaçladıkları ve bana hissettirdikleri aynı.

Çekya'da bir de Becherovka denen likörden söz etmemiz gerekir. Reyhan Yaman'ın *Likör Hikâyeleri* adlı kitabından öğrendiğime göre, Karlovy Vary'de mineralli Karlsbad sularıyla –Atatürk'ün kaplıcaya geldiği yer– üretilen likörün mazisi iki yüz sene. Jan Becher adlı bir eczacı, eczanesinde mide ilacı olarak üretmiş. Ama Becherovka'yla eczanenin ünü alıp başını gidiyor. Becher, 1794'te şirket kurmuş, on üç sene sonra da satışa başlamış. Böylece eczacılıktan tüccarlığa giden yol açılmış. Likörün sırrını bi-

len sadece iki kişi varmış – al sana, Lizbon'la bir benzerlik daha: "Belem turtası." Becherovka, akşamüstü saatlerinde ya da yemekten sonra içiliyor. Ben bu yerel içkileri pek severek tükettiğim için bir şişe de yanımda getirmiştim.

Armuttan yapılan Hruška liköründen de söz etmeliyiz. Bunun bir de erikten yapılan gene hayli meşhur bir çeşidi var.

Bu arada köprüyü geçip yeniden meydana geldik. Şimdi kuleye çıkıp yaşayan şehri bir de yukarıdan görelim. Ama yukarıda yemek için bir tane "trdelník" alabiliriz. Şişte satılan, ortası boş, şekerli ve tarçınlı bir hamur tatlısı. Yiyince bayılıp kendinizi yerden yere atmıyorsunuz ama "trdelník" yemeden de Prag'dan dönülmez. Aslında Macarların tatlısı bu. Ama şimdi Prag'da her yerde var.

Şu dolaştığımız küçücük alanda yaklaşık 1.700 mimari ve sanat anıtı olduğundan bahsediliyor. Yalnız şu gözümü tırmalayan Eiffel taklidi kuleyi söylemezsem olmaz. Allahtan her yerden görülmüyor. Prag öyle birkaç gelişle bitirilecek bir şehir değil.

Üç Farklı Dönemde Prag

Gabriel García Márquez, "soğuk savaş" yıllarında gelmiş Prag'a. Hem Prag'ı hem Praglıları diğer Sovyet Bloku ülkelerinden farklı bulmuş.

Şöyle yazıyor: "Biz Prag'da günlerce başıboş dolaştık ve bir Batı Avrupa şehrinde olmadığımızı düşündürecek esaslı bir belirtiye rastlamadık. Silahlı polislerin bulunmadığı, kendiliğinden oluşmuş, doğal bir kamu düzeni var. Burası, halkın sinirli bir gerilim içinde acı çekiyor gibi görünmediği ve insanın gizli polis tarafından gözetlendiği şekilde –doğru ya da yanlış– bir izlenime kapılmadığı tek sosyalist ülke."

Ama biraz daha geriye gidelim ve İbrahim ibn Yakub'un seyahatnamesinde Prag'ı bulalım. İbrahim, Tortosa Yahudisi bir tüccar. 965'te, Kiev Knezliği'nin Hazarları yok ettiği sene, Avrupa'nın kuzeyine gitmiş. Aşağıdaki satırları onun seyahatnamesinden alıntılıyorum.

İbrahim, I. Boleslaus'un başta olduğu günlerde buraya gelmiş. Kireç ve taştan inşa edilen Prag'ın başlıca ticaret şehirlerinden olduğunu söylüyor. Kraków'dan Prag üç haftalık yolculukmuş. İçlerinden Müslüman Türklerin ve Yahudilerin de olduğu çeşitli yerlerden gelen tüccarlar bu-

rada mal satarlarmış: Özellikle de alınıp satılan kölelerden, konservelerden ve farklı hayvanların kürklerinden bahsediyor. Kuzeyin en güzel şehri burasıymış İbrahim'e göre, "hayvan yeminde dünyanın en zengin yeri" diyor.

"Bohemya'daki insanların siyah saçlı ve kahverengi tene sahip olması çok şaşırtıcıdır; aralarında sarışınlar nadiren görülür."

Anlaşılan bu canlılığını bin senedir hiç kaybetmemiş Prag. Avrupa'nın ilk üniversitesi Karolinum burada, 1348'te açılmış. Tabii siyaset de bu şehrin bir parçası olarak hep var olmuş. Sadece Kafka'yı düşünmek bile yeterli herhalde. Ama bugünden geriye gittiğimizde de Kadife Devrim'i, Sovyet işgalini, soğuk savaşı, Nazileri görüyoruz.

Çekoslovakların Nazi işgaline direnmediklerini söylemiştim. Ama Nazi Almanya'sına direnişin tarihine bir suikastla geçtiler. En üst rütbeli Nazi lideri, Nazilerin en güçlü olduğu 1942'de, Prag'da güpegündüz öldürüldü.

Hitler, en güvendiği adamlardan biri olan Reinhard Heydrich'i buraya Reichsprotektorat olarak yolladı. Himmler'in yanında yetişen Heydrich, Gestapo'dan geliyordu ve "Nihai Çözüm" olarak bilinen Yahudileri toptan imha etme planının da başaktörüydü. Buraya atandıktan kısa bir süre sonra yaptıklarıyla yeni bir isimle anılır oldu: "Prag Kasabı." Ömrü yetseydi Prag'dan Paris'e gidecek, kıyıma orada devam edecekti.

Nürnberg'de yargılanan üst düzey Nazilerden biri de Wilhelm Frick'ti. İçişleri Bakanlığı yaptı. Sonra Bohemya ve Moravya'ya yönetici atanan Frick, Nazi Irk Kanunları'nı

yazmıştı. İdam edildi. Ama darağacına çıkarken, Fransız Devrimi'nin terör döneminde giyotine gönderilenler gibi son sözlerini haykırdı: "Almanya ilelebet payidar kalacaktır!" – *"Es lebe das ewige Deutschland!"*

Çekoslovak hükümeti de işgal altındaki birçok hükümet gibi Londra'daydı. Direnişin ayakları Prag'da, bir gözü hep Londra'daydı... 1942 yazında Naziler artık güçlerinin doruğundaydı. Çaresiz halk, Heydrich'in altında inim inim inlemekteydi. Neyse, Londra eğittiği Slovak paraşütçüleri ormanlık bir araziye indirdi ve paraşütçüler başlarına gelen bir çuval olayın ardından evinden çıkıp her zamanki güzergâhında kaleye giden Heydrich'in Mercedes'inin önünü kestiler. Jozef Gabčík, birkaç metre mesafedeyken otomatik silahını çekti ama silah tutukluk yaptı. Bir türlü ateş almayınca bu kez kaçmaya başladı ama o esnada arkadaşı Jan Kubiš otomobile bir el bombası attı. Patlayan el bombasının hiçbir işe yaramadığı düşünülüyordu çünkü Heydrich, Gabčík'i birkaç yüz metre kovalamıştı. Sonrasında vücuduna saplanan şarapnel parçasının acısıyla yere yığıldı. Bir hafta kadar sonra da hastanede öldü.

Direnişçiler suikast planlarının başarısız olduğunu düşünüyordu. Derken, saklandıkları kilisenin mahzeninde dinledikleri radyodan ölüm haberini aldılar. Heydrich'in cenazesi Almanya'da büyük bir törenle kaldırıldı. Hitler'in konuşma yaptığı törende Himmler ve bütün üst düzey Naziler hazırdı.

Bu olayın ardından Naziler korkunç bir misillemeye girişti. Prag'da nefes almak bile güçleşmişti. Yakaladıklarını

kurşuna diziyor, misillemenin durması için suikastçıların nerede saklandığına dair somut bilgi istiyorlardı. Direnişçilerle işbirliği yaptığı söylenen Lidice köyünü ortadan kaldırdılar. Bütün erkekler kurşuna dizildi, bütün kadınlar çocuklarından ayrılıp toplama kampına yollandı ve çocukların hepsi bir kamyonun içinde gaz soluyarak can verdi. Kimse kalmadığında da köyü ateşe verdiler.

Nazi Almanya'sının cinayetlerle dolu tarihinde "Lidice Katliamı" ayrı bir yerdedir. Savaştan sonra, Lidice kasabası yeniden inşa edildi. Ama gidip görmediğim için nasıl olduğuna dair bir şey diyemeyeceğim.

Olomouc: "Küçük Prag"

Olomouc'a Prag'dan gittim. Karayoluyla yaklaşık dört saat sürüyor. İlkinde gördüğüm şehrin bende uyandırdığı ilk duygu "şaşırma" oldu, ikincisindeyse artık emindim. Olomouc denilen yer aslında "küçük Prag." Prag'ın nasıl Vltava'sı varsa Olomouc'un da Morava'sı var. Morava, Tuna'ya karışır.

Artık Bohemya'da değil, Moravya'dayız.

Şehri nasıl gördüğümden önce görmekte nasıl zorlandığımı anlatmak istiyorum. Olomouc da bu coğrafyanın birçok yeri gibi hayli yeşillik. Ben de bir bahar günü gelmek gafletinde bulundum. Meğer bu mevsim Olomouc'ta ağaçlar adeta turistlere ateş açarmış. Meydanın birkaç dakika dışında otobüslerin beklediği bir alan vardı, artık öyle bir an geldi ki gözlerimi tamamen kapatmak zorunda kaldım. Bir polen yağmurunda ilerlemeye çalışıyorum ama hapşırmaktan, gözlerimin hiç durmadan yaşarmasından adım atamaz hale geldim. Bir seferinde, halime acıyan bir kişi koluma girdi de gideceğim yere öyle ulaşabildim.

Olomouc, Türkiye'de şehir değil de futbol takımı olarak bilinir. Tek marifetleri de Fenerbahçe'ye yedi gol atmalarıdır. Ama "Sigma Olomouc" belli yaşın üstündeki Fener

taraftarlarının kolektif hafızasında yer etmiştir. İlk geldiğimde kaldığım NH Hotel, Sigma'nın sahası Andrův'un hemen yanındaydı. Daha sonra Clarion Congress diye başka bir otelde kaldım. Bereket bu kez biraz uzaklaşmıştım.

Bu tuhaf astronomik saat kulelerinin ikincisini de Olomouc'ta gördüm. Meydanın diğer köşesinde, Prag'daki Jan Hus'a benzer şekilde, bir heykel var: Kutsal Teslis Sütunu. Büyük veba salgınından başka bir veba salgını bitince kutlamak için yapılmış. Bu meydandaki her şey çok önemli Olomouclular için. Türklerle savaşmaya giden Jan Sobieski, bu sütunun altında oturup karısına mektup yazmış mesela!

Yalnız Olomouc'taki kulenin kaderi Prag'dakinin aksine hayli inişli çıkışlı olmuş. Sanki Prag'daki bazı şeylerin zaman geçse de değişmediğini gösterirken, Moravya topraklarının başına gelen her şeye şahitlik etmiş. On beşinci yüzyılın ilk yarısında yapılan kuledeki saatten ben gene hiçbir şey anlamıyorum. Bilmediğin dilde dinlediğin bir müzik gibi anlamadan seviyorsun.

1926'da ciddi bir tadilattan geçmiş. Savaşın son günlerinde, Mayıs 1945'te geri çekilen Alman askerleri attıkları bombayla kuleyi tahrip etmişler. Bir süre sonra 1926'daki halini baz alarak onarsalar da "zamanın ruhu" buraya başka şeyler eklenmesini gerektirmiş. Karel Svolinský kuleyi "toplumsal gerçekçi" tarzda yeniden inşa etmiş. Açılışta –1955– üst düzey Sovyet erkânı da bulunmuş. Şimdi okurken Stalin'in doğum gününün bile işaretlendiğini görüyorum. Dediğim gibi, bunlara bakıp saati anlayanları tebrik

etmek lazım. "Zamanın ruhu" geçince Stalin'inkini kaldırdılar mı bilmiyorum ama ben bu karışıklıkta kendi doğum günümü göremem.

Gene bu meydanda benim de sık sık gittiğim bir restoran var, adı Moravská. Bir seferinde içeri girecekken durdular beni. "Yarım saat sonra açacağız, şimdi giremezsin," dediler. İyi de öğle vakti kapalı olmasının bir manası yok, üstelik içeride belli ki birileri var. Meğer o birileri Çek Cumhuriyeti başbakanıymış. Başbakan, maiyetiyle yemeğini yedikten sonra halka açılacakmış. Neyse, biraz bekledim. Sonra etraf kalabalıklaştı. Birkaç kişiden müteşekkil çok cılız bir güvenlik hattı oluşturdular, Başbakan Jiří Rusnok herkesi selamlayıp sıkabildiği elleri sıkarak çıktı gitti.

Moravská'nın bir yanında Petras Sarayı var. Belki bu zengin tüccar evlerine "palas" demek daha doğru, anlam karışıklığı olmaması açısından çünkü kastettiğim saray kelimesinin ilk çağrışımı değil. Petras tabii tek değil, uzun uzun anlatabileceğin birçok bina var...

Prag'dan sonra Olomouc da bir "güzel cepheler" şehri. Pastel renkleriyle, işlemeleriyle, muntazamlığıyla insanın içine sevinç aşılıyor.

Olomouc, hakikaten çok küçük. Birkaç saatlik yürüyüşün ardından şehirde görmediğiniz yer kalmıyor. Ama işte bu şehirleri görmek yetmiyor. İlla oturacaksın, şöyle hiçbir şey düşünmeden alabildiğine "*tranquille*" geçireceksin zamanı.

St. Moritz Kilisesi ile Wenceslas Katedrali görülecek yerlerin başında geliyor ama benim için Olomouc bu cafcaflı

anıtlar değil de pastel cepheli binalarla çevrili meydanlar ve kaldırımlar. Sonra alıp başını nehre doğru yürümek. Uzaklaşmaya çalışmak, olmayacağını bile bile.

Beethoven, kimilerine göre gelmiş geçmiş en muhteşem beste olan "Missa Solemnis"i arkadaşı Olomouc Başpiskoposu Arşidük Rudolf'a ithaf etmiş. Buraya geldiğini, burada uzun uzun kaldığını da söylemişlerdi ama bu bilginin ne derece doğru olduğunu bilmiyorum.

Dolaşırken insana huzur veren birbirinden güzel ama iddiasız üç çeşme göreceğiz: Arion, Hercules ve Caesar.

Olomuc, 1972'den beri, genci yaşlısı dünyanın çok farklı ülkelerinden gelen koroların katıldığı bir festivale de ev sahipliği yapıyor. Bu küçücük şehir, festival zamanı farklı milletlerin korolarının rengârenk kıyafetleri sayesinde adeta yeryüzüne inmiş bir gökkuşağı gibi görünür.

Hele bir de meydan açık hava pazarına dönüşüp de küçük dükkânlarda salaş yiyecek-içecekler satılmaya başlandı mı... İnsan hiç dönmek istemez Olomouc'tan.

Biraz Uzaktan Bakınca

Şehrin merkezinden biraz uzaklaşıp hayvanat bahçesine gidelim. Buraya geldiğinizde Olomouc'un nasıl yemyeşil bir doğayla çevrelendiğini görüyorsunuz. Doğaya yakınlık, buradaki restoranlara da yansımış gibidir. Sevimli bahçesi olan içi dışı ahşap bir restorana oturdum: "Restaurace U Macků." Dört parmak köpüklü bir de Pilsner Urquell söyledim.

Ama bir daha gelirsem Moravya birası Litovel içeceğim. Bu Litovel'in çeşitlerinden biri "Gustav." Adını Çeklerin en büyük güreşçisi Gustav Frištenský'den almış.

Merkezden uzaklaştığımızda göreceğimiz en güzel bina sanırım buradaki sarı-beyaz bazilika. Çekçesi, binanın ne kadar iddialı olduğunu gösteriyor: "*Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku.*" Hayli geniş cephesi olan bazilikanın ortasında iki kule, kulelerin üstünde buradaki hemen her kulede olduğu gibi saat var. Nişleri, heykelleri, kemerleri ve üçgen alınlığıyla dışarıdan görüp beğendiğim bazilikanın içine girmedim – bu Svatém'i neredeyse bütün Moravya ovasından görmek mümkün.

Gene burada Jiří Wolker diye daha önce duymadığım birinin iki katlı evi var: Vila Jiřího Wolkera. Jiří Wolker, şair,

gazeteci ve oyun yazarı olarak tanıtılıyor. Yirmi dört yaşında veremden ölmüş. Çekoslovak Komünist Partisi'nin kurucularındanmış. Yirmi dört senelik hayatına ne çok şey sığdırmış!

İlginç olan, bütün bu kurumların bugün hâlâ ayakta duruyor olması. Komünist Wolker'i Çek yüksek ve seçkin kültüründe de görüyoruz. Tuhaf, karmakarışık bir adam diyeceğim ama diyemiyorum. Delidolu bir çocuk!

Olomouc'taki Palacky Üniversitesinde profesör olan bir arkadaşım, buraya kadar gelmişken neden daha ileri gitmediğimi sordu. Meğer küçük göllerle kaplı bir ormanı ve tarihi eserleri görmemişim. "Yürürken geyiklerin etrafında koşuşturduğu, baş döndürücü güzellikte bir yer," diye tarif ediyor. Gene buradaki Moravya köylerine gidebilirmişim. "Dip Avrupa," diyor bu köylere de, "ne Osmanlı görmüş ne de Endüstri Devrimi, tertemiz yerlerdir..."

Tabii vakit kısıtlı. Bir de ben bu yerleri bir turist olarak geziyorum, seyyah da denebilir belki. Ama vurgulamak istediğim son şey, Avrupa'daki bölünmüşlük. Şimdi ben Moravya'dayım. Bohemya'dan geldim. Yan taraf Silezya. Ama ulus-devletler açısından bakınca başka türlü bölünmüş. Silezya, Polonya'yla Çekler arasında bölünmüş bir yer. Ama Kraków, Prag'dan daha yakın Olomouc'a. Sadece o kadar da değil. Prag'a nispetle Bratislava da, Viyana da daha yakın Olomouc'a.

Ortalama muhayyile büyük kentlerle sınırlı. Prag, Budapeşte, Viyana bir çırpıda sayılır. İşte Berlin, Venedik, Roma, Paris, Londra, Münih... Çok da uzamaz ama bu lis-

te. Oysa Prag'a gittiğinizde aslında Bohemya'ya gitmiş ve Moravya'ya hiç gitmemiş oluyorsunuz. Fakat "Çekler..." diye konuşmaya başlayınca bütün bu alanlar iyice girift-leşiyor.

Başka ülkeleri anlamaya çalışırken yola başkentleri ve büyük şehirleri algılamakla başlamak iyi bir yöntem olabilir ama illüzyonlar üretmemize de yol açıyor. Ülkeler başkentlerden ibaret değil. Yekpare bir ülkeden bahsedemeyiz. Özellikle Avrupa'da. Avrupa tarihinde bölgelerin çok belirleyici bir rolü olagelmiş hep. Bölgeleri bırakıp sadece bugünkü siyasi sınırlarla baktığımızda çok yanıltıcı sonuçlara varabiliriz.

Bir yere gitmek, bilmediğin çok şeylerle karşılaşmak, bunlara dair çeşitli hayaller kurmak, kimilerine kavuşmak kimilerini ise yıkmak demek. Bilinmezliğin getirdiği hep bir merak ve gizlilik vardır. Neyle karşılaşacağımı bilmediğim başka yerlere önce hayallerimde giderim.

Ben de Yahya Kemal'den bir dörtlükle bitireyim:

Çıktığın yolda, bugün, yelken açık, yapayalnız,
Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervâsız,
Yürü! Hür mâviliğin bittiği son hadde kadar!..
İnsan, âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.

Bilgehan Uçak, seyahatnamesinde okurunu Doğu Avrupa'ya götürüyor. Ama en bilinen şehirleri bir kenara bırakıp kendi güzergâhını anlatıyor. Böylece, sizi Nürnberg'in ara sokaklarına, Alsace köylerine, Auschwitz'in acısına, Kiev'de bir futbol maçına, ilk kez bir Türkçe seyahatnamede anlatılan Torun'a, Kösice'ye, Olomouc'a davet ediyor.
Bir romancının gözünden farklı şehirler, yepyeni kültürler... Edebiyatın içinde bir seyahatname, seyahatnamenin içinde edebiyat!

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786254 498343
GÜNCEL